

У нумары:

Узнаўляем духоўныя стасункі
130 год таму беларусы таксама вызвалілі Балгарыню ад асманскага ярма.

Стар. 4

Сказаць усё...
Агляд 2-х нумароў часопісаў «Полымя», «Маладосць», «Нёман».

Стар. 7

Спажываючы інфармацыю
Аблічча журналістыкі ва ўмовах «ператварэння свету ў глабальную вёску»: погляд з Украіны.

Стар. 12

Вяртанне Уладзіслава Нядзведскага
Вобраз пісьменніка-земляка надае новы імпульс выхаваўчай працы настаўнікаў.

Стар. 13

Не шуміце, афіняне
Палемічныя нататкі Юрыя Фатнева і Анатоля Андрэева.
Дзе рацыянальнае зерне, а што на ўзроўні эмоцый? — вырашаць чытачу.

Стар. 14-15

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА І ПАЎГОДДЗЕ 2008 г.

ПАДПІСАЦА НА ШТОТЫДНЁВІК «ЛіМ» МОЖНА З ЛЮБОГА МЕСЯЦА

Для індывідуальных падпісчыкаў:
1 месяц — 6400 руб.
Падпісны індэкс — 63856

Ведамасная падпіска:
1 месяц — 8300 руб.
Падпісны індэкс — 638562

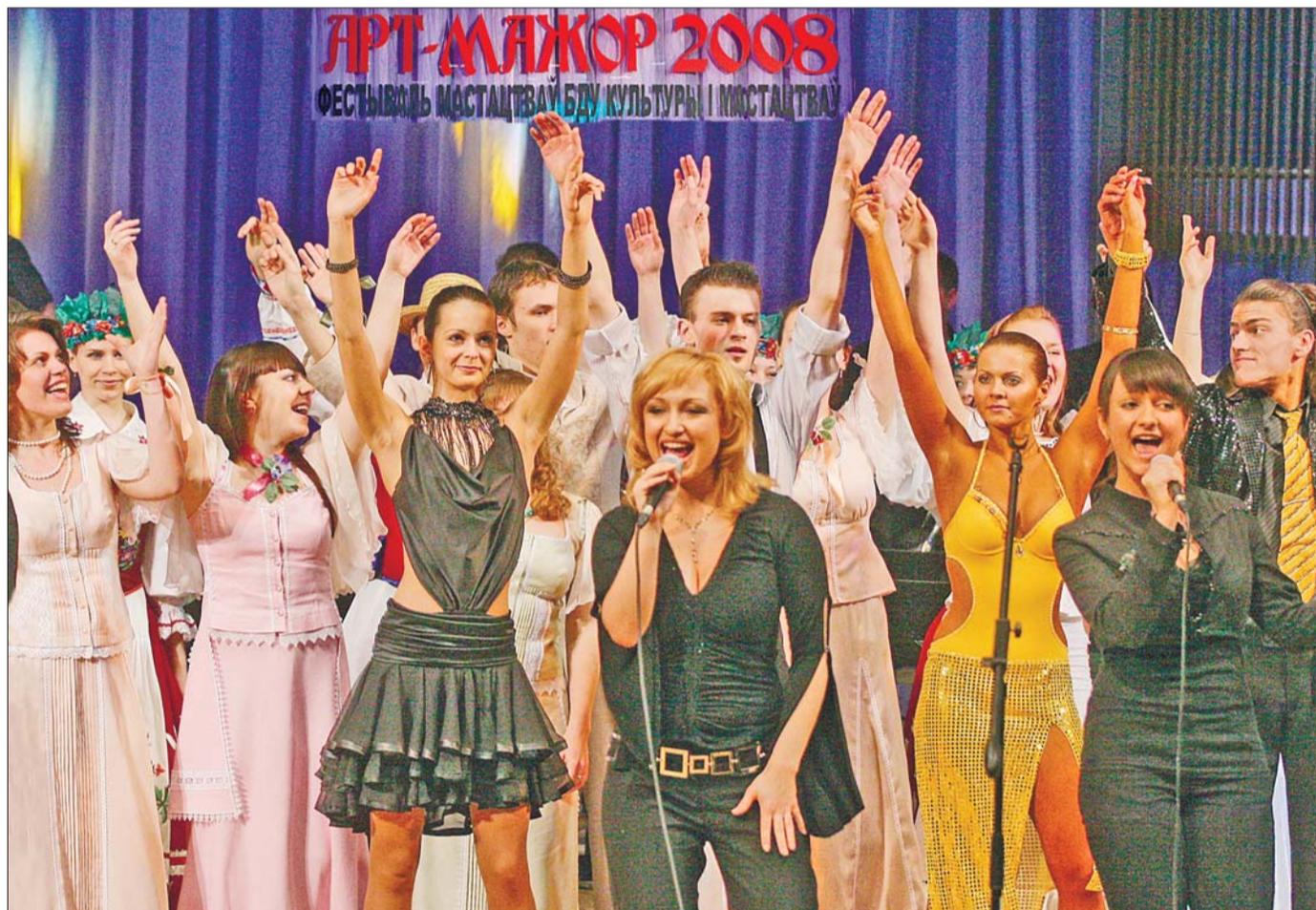
Індывідуальная льготная падпіска для настаўнікаў: першае паўгоддзе, на 1 месяц — 4400 руб. Падпісны індэкс — 63815

Льготная падпіска: 1 месяц — 6500 руб. Падпісны індэкс — 63880

Каб год для вас быў неблагім — падпішыцеся на «ЛіМ»!

Краіна маладых

“Мы — беларусы!”. Так гучыць дэвіз новай культурна-палітычнай акцыі, якая пачалася ў нашай краіне. У межах гэтай акцыі Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэцкае культурнае і мастацкае праводзіць свой традыцыйны, ужо шаснаццаты, фестываль мастацтваў “Арт-мажор”.

Святочным гала-канцэртам, які адбыўся ў Вялікай зале Беларускага дзяржаўнага філармоніі 4 сакавіка, распачаўся сёлетні “Арт-мажор”. Яго заключны акорд будзе прымеркаваны да ўрачыстага завяршэння чарговага навучальнага года і прагучыць 23 мая ў Цэнтральным Доме афіцэраў. А пакуль на працягу трох месяцаў у сталічных залах пройдуць канцэрты, прэзентацыі, аглядзіны вучэбных мастацкіх калектываў, творчых кафедраў і факультэтаў універсітэта. Гэта іх адказная справаздача перад шырокай публікай і адначасова — строгае прафесійнае атэстацыя.

Выконваючы абавязкі рэктара БДУКіМ Мікалай Кузьмінч, адкрываючы фестываль, адзначыў: “Сёлета “Арт-мажор” праходзіць у межах акцыі “Мы — беларусы!”. І таму, вітаючы наша традыцыйнае вясновае свята, мы з асаблівым пачуццём прамаўляем: “Мы — беларусы. Мы — з Беларуссю. Мы — за Беларусь!”

Мы — беларусы... Словы, што сталі дэвізам сёлетняга маштабнага акцыі дзеячаў айчынай культуры, нагадваюць усім вядомыя ўрачыстыя радкі Дзяржаўнага Гімна Беларусі. Яны сугучныя і тым радкам, якімі пачынаецца тэкст Асноўнага Закона нашай дзяржавы: “Мы, народ Рэспублікі Беларусь (Беларусі), зыходзячы з адказнасці за цяперашні стан і будучыню Беларусі, усведамляючы сябе паўнапраўным суб’ектам сусветнага супольніцтва і пацвярджаючы сваю прыхільнасць да агульначалавечых каштоўнасцей, грунтуючыся на сваім неад’емным праве на самавызначэнне, абшпіраючыся на шматвяковую гісторыю развіцця беларускай дзяржаўнасці, імкнучыся зацвердзіць правы і свабоды кожнага грамадзяніна Рэспублікі Беларусь, жадаючы забяспечыць грамадзянскую згоду, непакісныя ўстоі народаўладдзя і прававой

- “Маладзі гарантуецца права на яе духоўнае, маральнае і фізічнае развіццё”.
- “Кожны мае права на адукацыю (...). Кожны можа на конкурснай аснове бясплатна атрымаць адпаведную адукацыю ў дзяржаўных навучальных установах”.
- “Кожны мае права на ўдзел у культурным жыцці. Гэта права забяспечваецца агульнадаступнасцю каштоўнасцей айчынай і сусветнай культуры, якія знаходзяцца ў дзяржаўных і грамадскіх фондах, развіццём сеткі культурна-асветных устаноў. Свабода мастацкай, навуковай, тэхнічнай творчасці і выкладання гарантуецца”.
- “Кожны абавязаны берагчы гісторыка-культурную, духоўную спадчыну і іншыя нацыянальныя каштоўнасці”.

З Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь

дзяржавы, прымаем гэтую Канстытуцыю — Асноўны Закон Рэспублікі Беларусь”.

Экскурс у такі сур’ёзны дакумент, вядома ж, невыпадковы. Заўтра, 15 сакавіка, у нашай краіне адзначаецца Дзень Канстытуцыі. Свядомыя грамадзяне абавязкова задумваюцца, разважаюць, звяраюць сваё рэальнае жыццё з тымі правамі і абавязкамі, што гарантуе нам яна. І сама сабою прыходзіць выснова: у святле заўтрашняга дзяржаўнага свята фестываль “Арт-мажор”, значны як для сённяшняга мастацкага жыцця сталіцы, так і для перспектывы развіцця нацыянальнай асветы і адукацыі, — падзея паказальная. Адзін толькі гала-канцэрт, якім адкрыўся фестываль “Арт-мажор”, адлюстравыў сутнасць тых артыкулаў Канстытуцыі, што датычаць адукацыі грамадзяніна Беларусі, яго правоў на творчае самавыяўленне, на развіццё таленту, на культурны адпачынак і задавальненне сваіх духоўных патрэб, а

таксама сутнасць тых палажэнняў, што абавязваюць кожнага з нас берагчы нацыянальныя каштоўнасці.

Дынамічная і кампактная праграма таго ўрачыстага вечара ўражвала разнастайнасцю. Яна прадставіла багатую поліфанію акапэльнай беларускай народнай песні, магутнае гучанне нашых найстаражытных музычных інструментаў, рэпертуарную палітру маладзёжнага эстрадна-сімфанічнага аркестра, зухаватыя народныя скокі, бальны танец і класічны блюз... Усяго проста не пералічыць.

Той вечар — і сапраўды мажорны, аптымістычны, адметны сваім беларускім духам — завяршыўся агульнай песняй, гімнам альма-матэр. Яго прыпеў: “Універсітэт культуры і мастацтваў, універсітэт — краіна маладых!” зала падхапіла шчодрай рытмічнай авацыяй.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Фота Кастуся Дробава

**15 сакавіка —
Дзень Канстытуцыі
Рэспублікі Беларусь**

Вяршэнства права

Прынцып вяршэнства права замацоўвае асноўны закон любой краіны. Па ім дзейнічае і развіваецца дзяржава і ўсе яе грамадскія інстытуты. У адпаведнасці з Канстытуцыяй фарміруецца заканадаўства, найвышэйшай мэтай якога ёсць свабода і незалежнасць грамадзян. Таму дзень прыняцця асноўнага закона лічыцца значнальным і — святочным.

Наш карэспандэнт Ірына Тулунова вярнулася ў Нацыянальную бібліятэку краіны з тым, каб пацікавіцца, якія найвышэйшыя заканадаўчыя акты Беларусі захоўваюцца ў яе фондах.

Намеснік дырэктара па навуковай працы і сувязях з грамадскасцю Людміла Кірухіна патлумачыла: Канстытуцыя, якія дзейнічалі на тэрыторыі Беларусі, маюць сваю багату гісторыю. У ёй выразна акрэслены некалькі этапў.

1529 г. — прыняты першы Статут Вялікага князства Літоўскага. Яго можна лічыць Канстытуцыяй. Вядома, што ў той год Статут не быў апублікаваны і распаўсюджваўся ў рукапісных спісах. Упершыню ён быў надрукаваны ў XIX ст. Хаця ў Нацыянальнай бібліятэцы захоўваюцца менавіта друкаваныя яго тэксты (Мінскі варыянт 1960 г. і Вільнюскі — 2004 г.)

Другі Статут ВКЛ таксама быў рукапісны. Хаця досыць рарытэтнае яго выданне — Імператарскага маскоўскага таварыства гісторыі і старажытнасцей Расійскіх, што ёсць у бібліятэцы, датуецца 1855 годам. А прыняты ён быў 1 сакавіка 1566 г.

Яшчэ адзін Статут быў зацверджаны Жыгімонтам III у 1588 годзе. Ён улічваў заканадаўчую базу першых двух статутаў, аднак арыентаваўся да выкарыстоўваў дасягненні законатворчасці еўрапейскіх дзяржаў. Статут быў надрукаваны "Не абчим яким языком, але своим" — тагачасным беларускім.

Канстытуцыя Рэчы Паспалітай, прынятая 3 мая 1791 г., утрымлівала 11 артыкулаў, у яе распрацоўцы ўдзельнічаў нават кароль Станіслаў-Аўгуст. Навукоўцы адзначаюць яе ролю ва ўсталяванні спадчынай манархіі. Права выбараў караля шляхтай адмянялася.

Першая Канстытуцыя БССР была прынятая 3 лютага 1919 года.

Але больш запамінальнай стала Канстытуцыя 1927 года, якая спрыяла далейшаму развіццю саветаў і замацоўвала права карыстання ўсімі грамадзянамі роднай мовай: у дзяржаўных і грамадскіх установах і арганізацыях раўнапраўна маглі дзейнічаць беларуская, польская, яўрэйская і руская мовы. Канстытуцыя БССР прымаўся яшчэ ў 1937 і 1978 гг.

Канстытуцыя СССР прымаўся ў 1924, 1936, 1977 гадах.

Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь прынятая Вярхоўным Саветам 15 сакавіка 1994 года, устанавіла новую — прэзідэнцкую форму дзяржаўнага кіравання. Менавіта Прэзідэнт з'яўляецца кіраўніком дзяржавы.

У лістападзе 1996 года пасля рэфэрэндуму ў тэкст Канстытуцыі ўнесены змены.

17 кастрычніка 2004 года прынята Канстытуцыя з новай рэдакцыяй 81 артыкула. Ёй зняты магчымасць на абмежаванне абірацця Прэзідэнтам больш за два тэрміны запар.

3 цікавых фактаў: У **НББ** захоўваецца **Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь 1994 года** (са змяненнямі і дапаўненнямі) прынята на рэфэрэндумах 24 лістапада 1996 г. і 17 кастрычніка 2004 г. Тэкст паралельна друкуецца на беларускай, рускай, англійскай мовах. Яна ў пералёце, наклад — 2000 асобнікаў.

Такі ж варыянт, але тэкст паралельна на беларускай і рускай мовах, выдаваўся накладам 5000 асобнікаў. А выдавецтва "Амалфея" ў 2007 годзе надрукавала яшчэ 20 000 асобнікаў.

Напярэдадні свята Восьмага сакавіка ў Міністэрстве інфармацыі Беларусі адкрылася экспазіцыя работ мастака Аляксея Кузьміча "Храм Мадонны". На выстаўцы прадстаўлена 26 твораў аўтара. У асноўным гэта выявы Мадонны, а ўсяго Аляксея Васільевіча напісаў каля 700 карцін, прысвечаных гэтаму вобразу.

На ўрачыстым адкрыцці экспазіцыі прысутнічалі першы намеснік міністра інфармацыі нашай краіны Лілія Ананіч, намеснікі міністра Ігар Лапцёнак, Аляксандар Слабадчук, паэты, празаікі, прыхільнікі творчасці мастака...

Ва ўступным слове намеснік міністра інфармацыі Ігар Лапцёнак падкрэсліў, што ў Міністэрстве становіцца добрай традыцыяй напярэдадні вялікіх дат і святаў адкрываць выстаўкі. Экспазіцыя твораў Аляксея Кузьміча — агульны падарунак усім жанчынам, бо мастак практычна ім адзіным прысвяціў усю сваю творчасць.

Віцэ-прэзідэнт Беларускага аддзялення Міжнароднай Кірыла-Мяфодзіевскай акадэміі славянскай асветы, прафесар Любоў Шумская адзначыла асаблівае месца Аляксея Кузьміча ў беларускай культуры. Як вядо-

Святло міру і любові

мы пісьменнік пазнавальны па почырку, а знаны спявак — па голасе, Кузьміч-мастак заўважы па сваёй манеры пісання. Ён верны вечным каштоўнасцям: добрыні, гуманізму, прыгажосці, мацярынству, стварыўшы абагульнены вобраз жанчыны-маці, Мадонны.

Беручы слова, пісьменнік Уладзімір Ліпскі зазначыў сімвалізм

таго, што ў дадзены момант стаіць каля карціны, якая адлюстравана на вокладцы яго кнігі "Мама. Малітва сына". Уладзімір Сяпанавіч вызначыў працу мастака, як асабісты подзвіг, бо той узяў адну тэму — мадонну, якая яшчэ не багіня, але ўжо і не простая жыхарка зямлі. Пісьменнік выказаў надзею, што праца Кузьміча выльецца ў спраўджанне яго мары

— зрабіць у Беларусі галерэю мадоннаў. Таксама выступілі Андрэй Скарынкін, які працягнуў свае вершы, і Леанід Екель.

На выстаўцы прадстаўлены як асобныя карціны Аляксея Кузьміча, так і з серыі "Залатыя Мадонны" і "Сярэбраныя Мадонны". Творы мастака маюць філасофскае гучанне, акрэсліваюць духоўнае ўдасканаленне асобы і высокае прадвызначэнне жанчыны-маці. Яны спалучаюць у сабе нібыта фізічна адчувальную чысціню, святло і лагоду. Ды і самі назвы сведчаць пра гэта: "Пяшчота", "Натхненне", "Чысціня", "Мая сям'я", "Мадонна Белай Русі"...

Зварот мастака да вобраза Мадонны — гэта зварот да тых вышэйшых сіл, якія сімвалізуюць Веру, Надзею, Любоў, Прыгажосць і якія здольныя выратаваць наш свет. Мадонна для Аляксея Кузьміча — цэнтр Сусвету, а ў будучыні, верагодна, і пачатак новай цывілізацыі, якая адорыць чалавецтва святлом міру і любові.

Віктар КАВАЛЁў
Фота Кастуся Дробава

«Жыву з Радзімаю, з людзьмі...»

Напрыканцы лютага адзначыў свой 65-гадовы юбілей і 50-годдзе творчай дзейнасці вядомы беларускі паэт, пісьменнік, лаўрэат літаратурнай прэміі імя Я. Маўра і прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі Мікола Чарняўскі. Літаратурна-музычнае свята, якое называлася "Жыву з Радзімаю, з людзьмі...", адбылося ў Беларускім паэтычным тэатры аднаго акцёра "Зыніч". Павіншаваць Мікалая Мікалаевіча прыйшлі родныя, сябры, калегі, вучні і прыхільнікі яго творчасці. Гасцей сабралася столькі, што зала тэатра не змагла змясціць усіх.

Вяла вечарыну артыстка Беларускай філармоніі Святлана Паўлішына. Віншавальную частку адкрыла дырэктар і мастацкі кіраўнік тэатра "Зыніч" Галіна Дзягілева.

На пачатку ўрачыстасці слова ўзяў старшыня Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Міхась Пазнякоў. У адрас юбіляра прагучалі цёплыя словы і пажаданні, а яшчэ Міхаіл Паўлавіч уручыў Міколу Чарняўскаму дыплом Ганаровага члена Саюза пісьменнікаў Беларусі. Трэба дадаць, што ў мінулым годзе за высокае прафесійнае майстэрства і значны асабісты ўклад у развіццё нацыянальнай літаратуры і культуры Мікалай Мікалаевіч быў узнагароджаны

медальём Францыска Скарыны.

Павіншаваць юбіляра прыйшоў увесь калектыў часопіса "Вясёлка", дзе Мікалай Мікалаевіч працаваў на працягу многіх гадоў. Былі і прадстаўнікі часопісаў "Вожык", "Тралеска", "Пачатковая школа", з якімі паэт даўно сябруе і супрацоўнічае.

Мікалай Мікалаевіч вось ужо пятнаццаць гадоў з'яўляецца кіраўніком літаратурна-творчай суполкі "Купалінка", у якую ўваходзяць шаснаццаць школ Мінскага раёна. Спачатку юбіляра віншавала заснавальніца "Купалінкі" галоўны спецыяліст аддзела адукацыі Мінскага райвыканкама, Лілія Жаўняркевіч. А пасля на сцэне

выступалі юныя паэты, вучні Мікалая Мікалаевіча. Для свайго настаўніка дзеці падрыхтавалі віншаванні, інсцэніроўкі яго вершаў, чыталі свае творы. Калегі юбіляра адзначылі, што ў нашай краіне шмат дзіцячых паэтаў, але далёка не ў кожнага ёсць столькі вучняў. Трэба дадаць, што на святочнай вечарыне прысутнічала больш як сотня юных літаратараў. Выдатным выступленнем пара-

давалі прысутных артысты дзяржаўнага ансамбля народнай музыкі "Свята". Асабліва зарад энергіі падарыла юбіляру і гасцям унучка Мікалая Мікалаевіча — Ангеліна Статкевіч, якая праспявала "Польку беларускую".

Кацярына ХАДАСЕВІЧ-ЛІСАВАЯ
Фота аўтара

Услед за падзеяй

Саюз выдаўцоў і паэтаў

Па-свойму адметнай і арыгінальнай атрымалася вечарына, што сабрала ў Нацыянальнай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь выдаўцоў, распаўсюджвальнікаў друку, галоўных рэдактараў самых розных выданняў. Адкрыла сустрэчу першы намеснік міністра інфармацыі краіны Лілія Станіславаўна Ананіч.

Яна, у прыватнасці, зазначыла, што сёння аб'ядналіся ў адной зале кіраўнікі прадпрыемстваў, устаноў, якія ў роўнай ступені вырашаюць адну і тую ж дзяржаўную, агульнаграмадскую задачу — развіццё і ўдасканаленне інфармацыйнай галіны. І разам з міністэрствам апекаваннем і ажыццяўленнем гэтага клопату узяў на сябе Саюз выдаўцоў і распаўсюджвальнікаў друку ("СИРП").

Сказаўшы пра вартасці новага грамадскага аб'яднання, яго месцы ў важкай ідэалагічнай, выхавальчай і адукацыйнай прасторы, дзе задзейнічаны дзяржаўныя і прыватныя суб'екты інфармацыйнага рынку, Лілія Станіславаўна прадставіла слова... паэтам і музыкам. Усё ж сустрэча была

наладжана ў прыядадзень жаночага свята.

Вялі паэтычна-музычную вечарыну вядомая ў краіне радыёжурналіст Яна Хадоска і паэт, першы намеснік галоўнага рэдактара і Мастацтва" Алесь Бадак. Спявалі на імпрэзе знаныя эстрадныя выканаўца Алег Сямёнаў і кампазітар Алег Елісееў. Вершы чыталі паэты: лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, галоўны рэдактар часопіса "Малодосць" Раіса Баравікова, намеснік галоўнага рэдактара выдавецтва "Мастацкая літаратура" Віктар Шніп, рэдактар аддзела часопіса "Всемирная литература" Юрый Салажкоў і лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Вялянціна Паліканіна.

Інтанацыя, абраная паэтам і выканаўцамі песень, стварыла атмасферу добразычлівасці і прыязнасці. А пасля ў кулуарах святочнай імпрэзы прагучалі самыя розныя прапановы, звязаныя з пашырэннем прасторы мастацкага слова. Паэты, майстры прыгожага пісьменства пазнаёміліся з выдаўцамі, выдаўцы адкрылі для сябе паэтаў і прыслухаліся да мелодыі і рытмікі сучаснай паэзіі.

Мікола МРШЧЫНА

Днямі адбылося чарговае пасяджэнне бюро секцыі прозы. Удзельнікі сабраліся, каб адпрацаваць рабочыя пытанні, выказаць свае меркаванні адносна творчасці аўтараў, якія прэтэндуюць на ўступленне ў Саюз пісьменнікаў Беларусі. Удзельнікам бюро секцыі прозы для працягання былі раздадзены кнігі, прадстаўлены на Рэспубліканскі конкурс "Лепшая кніга года-2007" у намінацыі "Проза".

На секцыі прозы

У бюро секцыі прозы адбыліся і кадравыя змены. Так, Віктар Праўдзін, які да нядаўняга часу ўзначальваў секцыю, быў абраны на праўленні ГА "СПБ" першым сакратаром Саюза пісьменнікаў Беларусі, таму секцыя прозы спатрэбіўся новы старшыня. На гэту пасаду па прапанове намесніка старшыні бюро секцыі прозы Уладзіміра Гніламёдава была вылучана кандыдатура Ягора Конева. Прысутныя заслухалі выступленне Я. Конева, пасля адбылося галасаванне, у выніку якога ўдзельнікі бюро секцыі прозы аднагалосна падтрымалі кандыдата. Цяперашні старшыня бюро секцыі прозы Ягор Фёдаравіч Конев — пісьменнік, кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры замежнай журналістыкі і літаратуры факультэта журналістыкі БДУ. Аўтар кніг "Вартавы" (1995 г.), "Амерыканская адысея Тадэуша Касцюшкі" (2006 г.) і інш.

Намеснікамі старшыні бюро секцыі прозы застаюцца Уладзімір Гніламёдаў і Алена Папова.

Кацярына ХАДАСЕВІЧ-ЛІСАВАЯ,
сакратар бюро секцыі прозы

Вызначаны лепшыя

Днямі былі абвешчаны вынікі літаратурнага конкурсу творчых работ, прысвечанага 70-годдзю Міншчыны і 620-годдзю горада Маладзечна. Усяго на конкурс было прадстаўлена больш як 60 работ на рускай і беларускай мовах.

Годна паказалі сябе прадстаўнікі раённых школ: Турэц-Баярскай, Красненскай, Радашковіцкай. Лепшымі былі прызнаны сачыненні навучэнцаў з Маладзечна: Т. Бягун (9 клас, ліцэй № 7), В.Гормаш (9 клас, СШ № 1 імя Янкі Купалы) і А. Цішэўскай (11 клас, СШ № 14).

Марта ЮРГЕВІЧ

400-гадовы юбілей

У галерэі "Лабірынт" Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адбылося адкрыццё выставы "Асветнік з роду Астрожскіх" і прэзентацыя электроннага выдання "Слуцкае Евангелле — беларускі рукапіс XVI ст.". Гэтыя мерапрыемствы былі прысвечаны 400-годдзю памяці дабравернага князя Канстанціна Канстанцінавіча АСТРОЖСКАГА.

"Сёння мы ўносім хвалу нашым продкам, бо ўдзячныя за іх вялікі ўнёсак у гісторыю. Наша мэта — захаваць гісторыка-культурную спадчыну," — падкрэсліў на сустрэчы Іван Чарота, доктар філалагічных навук, загадчык кафедры БДУ.

На выставе "Асветнік з роду Астрожскіх" дэманструюцца выданні канца XIX — пачатку XX ст., якія апаваюць пра гісторыю рода, старадрукаваныя кірылічныя

кнігі ўкраінскіх друкарань XVI — XVIII стст. На экспазіцыі асаблівае месца займае Астрожская Біблія (1581) — першы поўны пераклад Бібліі на царкоўнаславянскую мову. "Роўнай ёй не было больш нідзе на славянскіх землях," — зазначыў уладыка Серафім, епіскап Бабруйскі і Быхаўскі.

Электроннае выданне "Слуцкае Евангелле" — беларускі рукапіс XVI ст. — вынік навуковага даследавання ўні-

кальнага кніжнага помніка — Евангелля, перапісанага слуткім князем Юрыем Аселькавічам у 1581 годзе. Да рэвалюцыі рукапіс захоўваўся ў Свята-Троіцкім мужчынскім манастыры ў Слуцку, пасля быў перададзены ў Дзяржаўны гістарычны музей. Падчас Другой сусветнай вайны рукапіс бесследна знік разам з іншымі каштоўнасцямі (у тым ліку Крыжам Еўфрасінні Полацкай). На працягу доўгага часу твор-

лічыўся страчаным, аднак у 2003 годзе быў знойдзены. Цяпер рукапіс захоўваецца ў Дамавым храме ў гонар Сабора беларускіх святых.

У 2004 — 2006 гг. Нацыянальная бібліятэка Беларусі сумесна з Інстытутам мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН краіны здзейсніла навуковы праект стварэння электроннай копіі Слуцкага Евангелля. Падобнае выданне дапаможа кожнаму жадаючаму азнаёміцца са зместам старажытнай кнігі. Пры распаўсюду дыска былі ўдакладнены некаторыя гістарычныя звесткі.

На прэзентацыі быў прадстаўлены CD-ROM з паўнатэкставай электроннай копіяй, транслітараваным тэкстам, комплексным лінгвістычным аналізам нацыянальнага рукапіснага помніка.

Напрыканцы імпрэзы ўдзельнікам праекта былі ўрачыста ўручаны дыскі. Цяпер унікальная магчымасць — пазнаёміцца са Слуцкім Евангеллем — ёсць у наведвальнікаў музея кнігі, дзе да 15 сакавіка дэманструецца рукапісны помнік XVI ст.

Выстава "Асветнік з роду Астрожскіх" экспануецца да мая 2008 года.

Дар'я КАЛІНІНА

Справа заповедная

Унікальная стацыянарная экспазіцыя адкрылася ў Доме экалагічнай асветы Бярэзінскага біясфернага заповедніка.

Задумваемся мы пра іх ці не, а экалагічныя праблемы датычаць абсалютна ўсіх. І чым больш імкліва развіваецца наша цывілізацыя, тым вастрыей адчуваецца відавочнае патэнцыяльнае прыроднае рэсурсы — не бязмежны. Выключную ролю ў захаванні біялагічнай і ландшафтнай разнастайнасці, экалагічнай раўнавагі, у вывучэнні працэсаў, што адбываюцца ў дзікай прыродзе, адгрывае сістэма тэрыторый, якія асабліва ахоўваюцца. А найважнейшы складнік гэтай сістэмы — заповеднікі. Выстаўка "Заповедная справа ў Беларусі і Расіі. Канец XIX — пачатак XXI стагоддзя", пра якую тут гаворка, арганізаваная Дэпартаментам па архівах і справаходстве Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь, Нацыянальным архівам нашай краіны, Федэральным архіўным агенцтвам Расіі, Расійскім дзяржаўным архівам эканомікі ды Бярэзінскім біясферным заповеднікам. Над праектам працавалі таксама калектывы некаторых іншых дзяржаўных устаноў Беларусі і Расіі.

Прадстаўленыя наведнікам архіўныя дакументы і музейныя экспанаты адлюстроўваюць развіццё заповеднай справы дзяржаў-суседак у пэўны перыяд — ад часоў, калі Белавежская пушча скарыстоўвалася як паляўнічая гаспадарка сям'і расійскага цара; у савецкую эпоху, калі навуковая грамадскасць адстойвала захаванне прыродных ландшафтаў; праз гады страт у Вялікую Айчынную, разгрому заповеднай сеткі СССР у 1951-м, нерэалізаваных магчымасцей і дасягненніў у наступныя дзесяцігоддзі. Выстаўлены і матэрыялы, якія распавядаюць пра стварэнне радыёлагічнага заповедніка на тэрыторыях, пацярпелых ад чарнобыльскай аварыі.

Між тым, Белавежская пушча, сусветна вядомы беларускі заповеднік, адзначаць сёлета сваё 600-гадзе. Спецыяльная праграма будзе прысвечана гэтай даце ў фестывальным праекце "Музы Нясвіжа-2008".

Я. КАРАІМА

Любіць краіну сваю родную...

Цікавая сустрэча адбылася ў дзяржаўнай установе матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння Кіраўніцтва справам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Работнікі, спецыялісты, занятыя справам выключна матэрыяльнымі, знайшлі час пагаварыць, паразважаць на тэмы гісторыі, захавання культурнай спадчыны нашай Айчыны. Падштурхнула да гэтага выданне кнігі "У пошуках страчанага". А на сустрэчу з нагоды прэзентацыі адметнага філакартычнага альбома прыйшлі калекцыянер Уладзімір Ліхадзедаў, паэт, супрацоўнік часопіса "Всемирная литература" Юрый Сапажкоў і пісьменнік Алесь Карлюкевіч.

Супрацоўнікі ўстановы набылі кнігі, узялі ў яе аўтараў і ўкладальнікаў аўтографы. А галоўнае — задалі многа пытанняў, звязаных і з цікаўнасцю да стварэння кніжнага праекта "У пошуках страчанага", і ўвогуле да гісторыі паштовак, прысвечаных Беларусі. Актыўны ўдзел у размове прыняў і начальнік дзяржаўнай установы матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння Анатоль Ткачоў.

Кастусь ЛЕШНІЦА

Свята пад зоркай Алеся Пісьмянкова

Касцюковіцкі край можна па праве лічыць літаратурным. Адсюль, з Прыбярэжжя, вядуць свой радавод Аркадзь Куляшоў, Іван Чыгрынаў, Аляксей Русецкі, Васіль Хомчанка, Алесь Пісьмянкоў, Леанід Левановіч. Эстафету славных майстроў слова сёння працягваюць іх маладыя калегі Сняжана Холадава, Наталля Азаранка, Людміла Бардоўская і іншыя пачынаючы творцы.

Таму, відаць, і невыпадкова, што Касцюковічы, якія, дарэчы, сёлета адзначаюць сваё 500-гадзе, сталі месцам правядзення рэгіянальнага свята пазэзіі "Белы бусел". Яго арганізатарамі выступілі аддзел культуры мясцовага райвыканкама і народнае аматарскае аб'яднанне "Літаратурная гасцеўня «Крынічка» пры цэнтральнай раённай бібліятэцы імя І. Чыгрынава.

Пачалася свята з невялікай экскурсіі па мясцовым краязнаўчым музеі, а потым перамясцілася ў маладзёжны культурны цэнтр "Юнацтва". Дакументальны фільм пра народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова і выступленне музычнага калектыву "Сустрэча" гомельскага прадпрыемства транспарту нафты "Дружба", дзе галоўным інжынерам працуе зямляк Алеся Пісьмянкова паэт Аляксандр Бардоўскі, стварылі своеасаблівы лірычны настрой, на фоне якога і разгортвалася далейшае дзеянне. Выходзячы па чарзе да мікрафона, свае вершы чыталі Аляксандр Клачкоў і Мі-

хаіл Уласенка з Горак, Мікола і Ала Яцковы з Магілёва, Галіна Цыганкова і Мікола Леўчанка з Клімавіч, Фёдар Шкірманкоў са Слаўгарада, Мікола Прохараў і Рьгор Галіцкі з Чэрыкава, Аляксандр Аляксандрыч з Хоцімска і іншыя. Гучалі таксама і бардаўскія песні.

Другая частка свята адбывалася ў раённым цэнтры культуры, куды напярэдадні дня нараджэння Алеся Пісьмянкова прыйшлі прыхільнікі таленту выдатнага беларускага паэта, які, на жаль, заўчасна пакінуў гэты свет, не дажыўшы і да свайго 48-гаддзя. Зноў выступілі паэты Магілёўшчыны, зноў гучалі вершы А. Пісьмянкова і песні на іх у выкананні згаданага ўжо музычнага калектыву "Сустрэча", які ўпершыню наведваў Касцюковіцкі раён у кастрычніку мінулага года падчас адкрыцця мемарыяльнай дошкі на школе у Бялінкавічах, дзе вучыўся будучы паэт.

На вечары выступілі таксама сябры Алеся Пісьмянкова, якія прыехалі з Мінска — пісьменнікі Анатоль Экаў і Віктар Патапенка, а таксама яго брат, дырэктар Лапцкай СШ Асіповіцкага раёна Мікалай Пісьмянкоў.

Загадчы аддзела культуры Касцюковіцкага райвыканкама Мікалай Тыманок аб'явіў са сцэны, што падобнае свята пазэзіі будзе праходзіць тут штогод. Як штогод будзе ўшаноўвацца землякамі і памяць пра Алеся Пісьмянкова.

Анатоль ЗАРЭЦКІ

Фота Людмілы Смаляковай

У эру Вадаліва Думаем пра Рыб

Паэтычны тэатр "Арт.С" і Літаратурны музей Максіма Багдановіча працягваюць рэалізацыю задзякальна-паэтычнага праекта "12 сузор'яў". У лютым адбылася трэцяя сустрэча ў межах гэтага праекта — сустрэча з Вадалівамі.

Адкрыла вечарыну ўкраінская актрыса Людміла Баячук. Яна распавяла пра сьбе, чыгала байкі ўкраінскіх класікаў, спявала ўкраінскія народныя песні. А беларускімі песнямі радаваў паэт і бард-Вадаліў Серж Мінскевіч.

А вось апладысмантаў больш за ўсіх атрымаў паэт-Вадаліў Фелікс Баторын, які прыйшоў на вечарыну ў свой дзень нараджэння і пакінуў у душах прысутных толькі светлы ўспамін. Як паэзія прызналася астралаг Людміла Каратава, яна не чакала, што ў чалавеку так ярка можа быць выражаны ягоны задзякальны знак.

Свой задзякальны вянок санетаў прачытала паэтэса-Вадаліў Людміла Паўлікава-Хейдарава, якая выступала пад парграфам "Сексуальнасць знака". Пад парграфам "Кар'ера і прафесія Вадаліва" выступіў пісьменнік Пятро Васючэнка, які з гумарам распавёў пра тое, хто і для чаго жыў пад зоркамі на нашай планеце.

Задзякальна-паэтычны праект "12 сузор'яў" працягваецца. Зараз рыхтуецца сустрэча з Рыбамі. Яна адбудзецца ў музеі Максіма Багдановіча ў сакавіку.

Зміцер АРЦЮХ

Пакланіліся вялікаму земляку

У вёсцы Скокі Брэсцкага раёна шырока адзначалася 250-гаддзе з дня нараджэння Юліана Урсына Нямцэвіча — пісьменніка, публіцыста, гісторыка, аднаго з аўтараў Канстытуцыі ад 3 мая 1791 года, ад'ютанта і сакратара Тадэвуша Касцюшкі.

Скокі месцяцца на паўночнай ускраіне Брэста і аддзелены ад горада рэчкай Лясная. Тут стаіць дом-садыба Нямцэвічаў. Аб'ект цяпер у стадыі рэканструкцыі. А Юліан нарадзіўся ў двух кіламетрах адсюль. На гэтым месцы, ля дарогі, што вядзе на Матыкалы і далей на Камянец, узвышаецца адрэстаўраваная ў 1999 годзе цагляная калона, якая мае статус гістарычнага помніка.

Менавіта каля гэтага помніка-вежы, да якога былі ўрачыста ўскладзены кветкі, і пачаліся афіцыйныя мерапрыемствы па святкаванні юбілею. Удзел у іх узялі Генеральны консул Рэспублікі Польшча ў Брэсце Яраслаў Ксэнжак, староста Бяльскага павета Тадэвуш Лазоўскі, прадстаўнікі кіраўніцтва Брэсцкага раёна, творчай і навуковай інтэлігенцыі вобласці.

Тым часам у Скокаўскай СШ абласны краязнаўчы музей сумесна з музеем школьным падрыхтавалі для гасцей шыкоўную выставу, прысвечаную не толькі славуце роду Нямцэвічаў, але і іншым вялікім землякам — Н. Орду, А. Міцкевічу... Сцэнічным прадстаўленнем па творах Ю. Нямцэвіча парадавалі вучні школы. Гучалі песні на польскай мове.

Як паведаміў прысутным старшыня Брэсцкага райвыканкама У. Мацука, па слях рэстаўрацыі сядзібы, на якую немалыя сродкі выдаткаваны як з абласнога, так і з раённага бюджэтаў, вёска Скокі ператворыцца ў сапраўдны культурны цэнтр, гаспадарамі якога будуць людзі мастацтва — пісьменнікі, кампазітары, музыканты, мастакі.

Антаніна КІТ

Узнаўляем духоўныя стасункі

3 сакавіка 1878 года была падпісана Сан-Стэфанская мірная дамова, паводле якой не толькі завяршылася руска-турэцкая вайна, але і была нанавя ўтворана балканская славянская дзяржава — Балгарыя. Дзякуючы намаганням у тым ліку і беларускіх воінаў, якія ваявалі ў складзе Расійскай арміі, Балгарыя тады пазбавілася страшэннага 500-гадовага асманскага ярма. Сёлета гэтая краіна адзначае 130-годдзе свайго вызвалення. 3 нагоды вялікага свята балгарскага народа наш карэспандэнт сустрэўся з Надзвычайным і Паўнамоцным Паслом Рэспублікі Балгарыя ў Беларусі, прафесарам, доктарам філасофскіх і палітычных навук Петкам Ганчавым.

Вяртанне ў Еўропу

— Балгарыя — другая паваслаўная краіна, а таксама першая паўднёваславянская і першая краіна з кірылічным алфавітам у Еўрасаюзе. З пункта гледжання цывілізаванага паўднёвага гісторыі, наколькі арганічна славянская, паваслаўная культура “ўпісваюцца” ў контуры еўрапейскага культурнага кантыненту? Ці не ўзнікае праблем тэхнічнага характару з кірылічным алфавітам?

— Балгарыя — па сутнасці, першая славянская дзяржава. Яна першай са славянскіх дзяржаў прыняла паваслаўе, стварыла і адставала кірылічнае пісьменства, перадала яго іншым славянскім народам. І Балгарыя зараз уваходзіць у Еўрапейскі Саюз.

Гэта унікальнае міждзяржаўнае ўтварэнне, супольнасць еўрапейскіх народаў розных культур, рэлігій, менталітэтаў. Важна, што ў ім Балгарыя заяўляе сваё права на тое, каб быць раўнапраўным удзельнікам.

Хоць у яе няма таго ўзроўню эканамічнага развіцця, як у вядучых еўрапейскіх краінах, яна карыстаецца высокім аўтарытэтам у Еўропе — гэта я магу пацвердзіць. Паказчыкам гэтага было тое, што для выратавання балгарскіх медыцынскіх сястрыц, прысуджаных да смяротнага пакарання ў Лівіі, велізарныя намагання прыклаў ЕС. Толькі дзякуючы гэтаму заступніцтву, гэтай салідарнасці яны былі вызваленыя.

Балгарыя, як і Румынія — паваслаўная дзяржава Еўрасаюза. Балгарыя ўводзіць кірыліцу ў Еўрапейскім Саюзе і настойвае, каб усе дакументы ў ЕС публікаваліся і на кірыліцы — балгарская мова становіцца на адзін узровень з усімі еўрапейскімі мовамі. Гэтым пацвярджаецца тое прызнанне, якое зрабіў Папа Рымскі Адрыян II яшчэ ў 868 годзе, калі абвясціў братаў Кірылу і Мяфодзія роўнаапосталамі Еўропы і святымі (у 1980-я Папа Ян Павел II пацвердзіў гэты статус і прызнаў іх апекунамі Еўропы). Да таго ж, балгары настойваюць, каб усе еўрапейскія назвы ў Балгарыі гучалі па-балгарску — напрыклад, “эвро” замест рамана-германскага euro.

Гэты працэс пацвярджае тое правіла, якое ўсталявалася ў ЕС: саюз дзяржаў пры захаванні культурнай разнастайнасці, а не дамінаванні якой-небудзь адной культуры.

— Але ж, згадзіцеся, уступленне вашай краіны ў Еўрасаюз таксама справакавала шэраг праблем у нашэрэнні беларуска-балгарскіх ўзаемадачыненьняў...

— Праблемы ёсць, але самая галоўная — адсутнасць волі ў некаторых чыноўнікаў да таго, каб узнаўляць нашыя стасункі. Я думаю, што трэба зусім няшмат, каб эффект стаў нарастаючым. І ён атрымоўваецца. У 90-я гады нашы стасункі былі вядзены амаль на нуль, а да прыкладу, у 2001 годзе аб’ём таваразвароту паміж Беларуссю і Балгарыяй ужо склаў 11 мільёнаў амерыканскіх долараў, і 9 тысяч беларусаў наведалі нашу краіну. У 2007-м годзе мы прынялі ўжо 27 тысяч беларускіх наведвальнікаў, а таваразварот перавыстаў 60 млн. долараў. Пасольства Балгарыі гатовае дапамагачь усім, хто жадае ўсталяваць больш цесныя кантакты паміж нашымі народамі як у эканамічнай, так і ў культурнай сферы.

Гутарыў
Мікалай АНІШЧАНКА
Фота аўтара

трэба для народа — а прадстаўнік царквы быў яму падначалены. У Заходняй Еўропе наадварот — пасля барацьбы паміж каралямі і Папай апошні заставаўся першым духоўным намеснікам.

Да таго ж, у нас захаваліся шматлікія рысы візантыйскай культуры. Па сутнасці, у Балгарыі славяне найбольш захавалі свае традыцыі. Не дзіўна, што, паводле нядаўняга сацыялагічнага апытання, праведзенага ў Еўрасаюзе, краінай з самымі ўстойлівымі традыцыямі прызнана Балгарыя.

— Гістарычны факт: падчас 500-гадовага асманскага ярма функцыю захавання культурнай спадчыны Балгарыі бяруць на сябе кляштары. Кнігі захоўваліся і перапісваліся, веды перадаваліся новым пакаленням часам у самых цяжкадаступных горных раёнах, дзе ўзвышаліся паваслаўныя абшчэлі...

— Ішоў жудасны працэс: насельніцтва страціла дзяржаўнасць, страціла сваю арыстакратыю, большасць якой была прададзена ў няволю, а астатнія — прынялі іслам альбо збеглі ў Расію, іншыя краіны. Народ застаўся адзін, сам-насам.

Балгары захаваліся толькі дзякуючы таму, што яны захавалі сваё імя, веру і мову. І ў захаванні гэтага самую заўважную ролю ігралі царквы і кляштары. Там захавалася нацыянальная мова, кнігі, на ёй напісаныя. І адраджэнне пачалося, калі манах Паісій сабраў звесткі і пачаў расказваць народу, які страціў быў гістарычную памяць, аб слаўным мінулым, аб тых вялікіх царах, якіх мела Балгарыя. Потым яго справу падхапілі іншыя святары. Балгарыю выратавала тое, што яна засталася дзяржавай духу.

Беларускія героі Балгарыі

— Вядома, што ў вызваленні Балгарыі ад асманскага ярма прымалі ўдзел рускія палкі, у складзе якіх было шмат беларусаў, а таксама ўласна беларускія палкі. Што вядома аб удзеле маіх суайчыннікаў у гераічнай барацьбе на балгарскай зямлі?

— У 2006 годзе на дыпламатычным прыёме з нагоды нацыянальнага свята Балгарыі я расказаў пра гэта — і здзіўўся, што такія звесткі не вядомыя шырокай публіцы ні ў Беларусі, ні ў Балгарыі. Відаць, з таго, што і ў XIX — XX стагоддзях гісторыя нейкім чынам “прычэсвалася”, і да нашых дзён

ледзь дайшла інфармацыя аб тым, што і на Шыпы акрамя рускага Арлоўскага палка біліся і балгарскія апалчэнцы, і Мінскі полк.

У імператарскай расійскай арміі былі прадстаўнікі ўсіх народаў тагачаснай Расійскай імперыі. Але вядома, што Аляксандр II адводзіў вялікую ролю беларусам, хоць іх доля ў агульнай колькасці войскаў не была такой вялікай. Дакладна вядома, што ў Балгарыі ваявалі два беларускія палкі — Мінскі і Магілёўскі, а таксама беларусы ў складзе іншых палкоў. Мала хто ведае, што камандуючы цэнтральным фронтам быў беларус, Іосіф Гурка — адзін з самых смелых ваяроў, якога ў войску называлі “Генерал Наперад”. Было шмат сітуацый, калі ён здзіўляў усіх сваёй рашучасцю — прынамсі, падчас пераходу арміі праз Старыя горы ў 30-градусны мароз ён павёў войска з магутнай артылерыяй праз 1,5 — 2-метровыя снежныя заносы. І калі пасля гэтага пераходу яны 4 студзеня авалодалі Сафіяй, ён выдаў загад, у якім назваў сваіх воінаў “цуда-волатамі”.

Беларусам быў камандуючы балгарскага апалчэння генерал Мікалай Сталетаў. Калі Плевена вызначыўся іншы беларус — Міхаіл Скобелеў — генерал, які заўсёды ішоў наперадзе салдат, на белым кані, у белым кіцэле, і куля яго не брала. Гэтай зімой у Плевене ўсталяваны помнік Скобелеву. На яго адкрыцці прысутнічаў і беларускі пасол — але, на жаль, словы падзякі, збольшага, былі адрасаваныя толькі паслу і народу Расіі.

— Балгарыя і Беларусь — сярэднія еўрапейскія, славянскія дзяржавы, якія калісьці знаходзіліся па адзін бок жалезнай заслоны. А што яднае яшчэ нашыя народы — з пункта светаадчування, светаўспрымання? Пытанне да вас не толькі як да дыпламата, які некалькі гадоў працуе ў Беларусі, але і як да знамага філосафа.

— У мяне ёсць такія артыкул, апублікаваны ў нашым Інстытуце філасофіі, які называецца “Ідэнтычнасць з Беларуссю”. Як прыехаў у Беларусь, разважаў аб тым, што знітоўвае нашыя народы. Па-першае, гэта аснова культуры — славянскае пісьменства, паваслаўная рэлігія і тыя каштоўнасці, якія сфарміравала гэтая рэлігія. Гэта менталітэт — дабрныя, талерантнасць. Балгарыя ніколі не ладзіла расправаў над асманамі, над іншымі народамі. Мы выратавалі сваіх

армян ад генацыду ў 1915 годзе, сваіх яўрэяў — у 1944-м — ад канцлагаў. І я ўпэўнены, што беларусы — самы талерантны сярэд славянскіх народаў. Гэта ўсё нас вельмі збліжае, і ў нас няма бар’ераў, аніякіх прычын, каб мы не мелі зносін.

Духоўнасць — грунт для бізнесу

— У 1941 годзе балгарскі штотыднёвік “Літэратурен глас” апублікаваў рэдакцыйны артыкул пра Янку Купалу. Так пачалося прадстаўленне балгарскаму чытачу беларускай літаратуры. Трэба сказаць, інтарэс гэты неўзабаве стаў узаемным і набыў новае дыханне: цяжка ўзгадаць іншую такую нацыянальную літаратуру за межамі СССР, з якой у літаратураў беларускіх былі настолькі цесныя сувязі, як з літаратурай і пісьменнікамі Балгарыі. Але сувязі, супрацоўніцтва — дыпламатычныя словы, а ў беларускіх і балгарскіх літаратураў было сапраўднае, не лозунгавае, сяброўства. Ці ўдалося яго захаваць зараз?

— Я ведаю некалькі балгарскіх паэтаў — перакладчыкаў беларускай літаратуры. Гэта Найдан Вылчаў, Стэфан Паптоней, які нядаўна пайшоў з жыцця. Ведаю прадстаўнікоў маладога пакалення — вельмі добрых беларуска-балгарскіх перакладчыкаў. Сам чытаў іх пераклады твораў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча.

Балгарам вядомыя імёны класікаў беларускай літаратуры, шмат якія іх творы перакладзены на балгарскую мову. Не так даўно ў Мінску выйшла кніжка Антона Дончава “Час памежны” — пранялёгія часіны ярма — у цудоўным перакладзе Уладзіміра Анісковіча па-беларуску.

Я прысутнічаў на з’ездзе Саюза пісьменнікаў Беларусі. Там былі прадстаўнікі балгарскага саюза пісьменнікаў — Мікалай Пецеў, Мая Даўтачава, іншыя літаратары. Я перадаў падборку сучаснай балгарскай паэзіі ў часопіс “Нёман” — там абяцалі яе апублікаваць.

Стасункі існуюць. І гэта вельмі важна, каб два брацкія славянскія народы мелі культурныя зносіны паміж сабой. Канечне, важна вярнуцца да лічбаў таваразвароту, які меўся паміж БССР і Балгарыяй у 1980-я, але, я мяркую, калі мы ўзновім духоўныя стасункі, то яны створаць плацдарм для зносін, а на іх і бізнес грунтуецца.

Сёлета ў лютым у Беларусі праходзілі ўрачыстасці, прысвечаныя пачатку юбілейнага года памяці асветніка, дзяржаўнага і рэлігійнага дзеяча, адной з найбольш значных асоб у ВКЛ дабравернага князя Канстанціна Астрожскага. У шэрагу святочных мерапрыемстваў: асвячэнне памятнага крыжа каля Свята-Петра-Паўлаўскага сабора сталіцы, памятнае гашэнне паштовай маркі, паніхіды, якія прайшлі ў храмах 26 лютага — у дзень спачыну дабравернага князя, таксама канцэрт Дзяржаўнага камернага хору ў Тураве на радзіме князя, кніжная выстаўка "Выданні Астрожскай друкарні ў фондах Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі".

і выданнем Свяшчэннага Пісання. Гэта і справы хрысціянскай міласэрнасці. Гэта і абарона Царквы: у сучасным, усё больш секулярызаваным свеце мы выразна ўсведамляем пагрозу патаптання хрысціянскай каштоўнасцей. Так што ў пэўным сэнсе мы павінны стаць сёння пераемнікамі дзейнасці князя Астрожскага.

— Да спадчыны Канстанціна Астрожскага цяпер звяртаюцца як мінімум чатыры дзяржавы: Беларусь, Украіна, Польшча, Літва. Юбілейныя святкаванні, пэўна, чакаюцца і там...

— Так. У Польшчы, напрыклад, ужо каля 20 гадоў дзейнічае фонд імя князя Астрожскага, і дзейнасць фонду вельмі актыўная: штогод фондам вызначаюцца тры лаўрэаты, якія ўзнагароджваюцца прэміяй імя князя Астрожскага за дзясятні ў галіне асветы, багаслаўя і пашырэння каштоўнасцей праваслаўя. У 2007 годзе лаўрэатам прэміі князя Астрожскага стаў Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт. А нядаўна нам стала вядома, што сярод лаўрэатаў 2008 года — вядомы беларускі багаслоў, перакладчык, выкладчык Мінскай духоўнай семінарыі і Інстытута тэалогіі БДУ протаіерэй Сяргій Гардун.

Мяркуюцца, што ўвосень у Супраслі таксама пройдзе канферэнцыя, прысвечаная князю Астрожскаму. Такім чынам, у першай палове года святкаванні пройдуць у нас, а ў другой палове — у Польшчы. На тэрыторыі Супрасльскага манастыра ў гонар 400-годдзя памяці князя Канстанціна (Васілія) Астрожскага плануецца ўсталяваць каменны памятник крыж. А ў Беларусі асвячэнне першага памятнага крыжа адбылося 17 лютага пры Свята-Петра-Паўлаўскім саборы Мінска. Трэба адзначыць, што праз чатыры гады і Петра-Паўлаўскі сабор адзначыць 400-годдзе свайго існавання.

Наогул у гэтым годзе ўсе мерапрыемствы, прысвечаныя юбілею памяці князя Астрожскага, будуць праводзіцца як праваслаўнай царквой, так і дзяржаўнымі навучальнымі, асветніцкімі і культурнымі ўстановамі на розных узроўнях. Па ініцыятыве Міністэрства адукацыі пройдуць конкурсы вучнёўскіх работ, семінары для навучэнцаў, школьнікаў і студэнтаў.

Будуць праведзены і пленэры мастакоў. Кампазітары пішуць музычныя творы, прысвечаныя князю Астрожскаму. Плануецца, што прэм'ера кантаты ў выкананні камернага хору Белдзяржфілармоніі пройдзе ў Тураве на радзіме князя Астрожскага. Спадзяёмся, што нам пашчасціць паслухаць гэты твор і ў Мінску.

Да дня памяці князя Канстанціна Астрожскага выдадзена брашура, надрукаваны плакат. Падрыхтавана бібліяграфія роду Астрожскіх. Магчыма, яна будзе выдадзена на працягу гэтага года. У "Беларускім праваслаўным календары на 2008 год" мы таксама адзін з раздзелаў прысвядзілі князю Канстанціну Астрожскаму і змясцілі там пераклад на сучасную беларускую мову "Акружнага паслання князя Канстанціна Астрожскага духавенству і народу каралеўства Польскага і Вялікага княства Літоўскага з заклікам, каб яны цвёрда стаялі ў праваслаўнай веры". Пасланне гэтае ўражвае глыбінёй багаслоўскага мыслення князя Канстанціна і моцаю яго ааданасці святой праваслаўнай веры.

Брацтва ў гонар Віленскіх мучанікаў мае свой брацкі дом "Кініяні", які знаходзіцца ў пасёлку Калодзішчы ("Кініяні" — грэчаскае слова, якое азначае зносіны, сувязі, стасункі). Там размяшчаецца дамавая царква, асвячона ў гонар прападобнага Фёдара Астрожскага і ікона з часцінкай яго мошчаў. Прападобны Фёдар таксама належаў да роду князёў Астрожскіх, мошчы яго цяпер знаходзяцца ў Кіева-Пячэрскай лаўры.

— І як правіла, вакол такіх імён, чыя дзейнасць звязана з рознымі мясцінамі, вядуцца спрэчкі — каму яны больш належаць...

— Пра гэта не трэба спрачацца. Кожны народ мае права шанаванне таго, хто зрабіў вялікі ўнёсак у развіццё яго культуры і асветы. А мы з поўным правам можам лічыць князя Астрожскага дзяржаўным і рэлігійным дзеячам нашага народа. На жаль, яго дзейнасць даследавана і асэнсавана непрабачальна мала. Але трэба спадзявацца, што сучасныя беларускія гісторыкі, філолагі, культуролагі, багасловы яшчэ ўпішуць сваю старонку ў кнігу памяці князя Астрожскага, постаць якога на абшары чатырох стагоддзяў зусім не блякне, а толькі ярчэй асвяляецца промяняй веры і ісціны, якім ён служыў усё жыццё.

На абсягах чатырох стагоддзяў

А ў маі разгорнуцца ўрачыстасці яшчэ больш шырокія. Яны пачнуцца 10 мая ў храме вёскі Тарасава Мінскага раёна (гэта родавыя землі Астрожскіх). Там адбудзецца ўрачыстае богаслужэнне на чале з Мітрапалітам Мінскім і Слуцкім Філарэтам, Патрыяршым Экзархам усяе Беларусі. Пасля богаслужэння плануецца асвячэнне званіцы, прысвечанай 400-годдзю памяці князя Астрожскага, і адкрыццё парку ў гонар князя Астрожскага. На наступны дзень удзельнікі накіруюцца ў Тураў, на радзіму Астрожскага, дзе 11 мая штогод адзначаецца памяць свяціцеля Кірылы Тураўскага, а сёлета плануецца сумеснае ўшанаванне дзвюх славытых асоб. Плануецца, што ў Тураве будзе ўстаноўлены барэльеф князя Астрожскага на будынку адной са школ. 12 мая пройдзе Міжнародная навукова-багаслоўская канферэнцыя ў Брэсце, падчас якой адбудзецца асвячэнне памятнага крыжа на тэрыторыі Свята-Нікольскага храма ў Брэсцкай крэпасці. А 13 мая ўдзельнікі ўрачыстасцей выправацца ў паломніцкую паездку ў Астрог.

— 10 гадоў таму, калі адзначалася 390-годдзе памяці князя Астрожскага, мы ўпершыню наведалі горад Астрог на Украіне, пабывалі ў музеі рода Астрожскіх, і былі вельмі ўражаныя, што ўкраінскі народ так шануе памяць князёў Астрожскіх, а ў нас мала хто пра іх ведае, — распавядае Таццяна МАТРУЧЫК, супрацоўнік Брацтва ў гонар святых Віленскіх мучанікаў пры Свята-Петра-Паўлаўскім саборы Мінска. З ёй мы гутарым пра адзін з найбольш славытых і багатых родаў на землях Вялікага княства Літоўскага — род Астрожскіх, які даў шматлікіх славытых мужоў. Пра славіліся яны не толькі на палях бітваў, дзяржаўнай службе, але і падзвіжніцтвам на духоўнай ніве. Бацька Канстанцін Іванавіч Астрожскі быў найвышэйшым гетманам Вялікага княства Літоўскага. І праслаўлены не толькі сваёй дзяржаўнай дзейнасцю і перамогамі ў Аршанскай бітве, у шэрагу іншых змаганняў, дзе ён быў на чале войска, а і як руплівец па пашырэнні асветы. Асабліва ж місія роду Астрожскіх праявілася ў дзейнасці сына найвышэйшага гетмана — князя Канстанціна (у хрысціянні Васілія) Астрожскага.

— Спадарыня Таццяна, што галоўнага вызначаюць у асобе Канстанціна Астрожскага нашыя сучаснікі? Што ён зрабіў як прадстаўнік народа ў нашай культуры?

— Сапраўды, асоба князя Астрожскага вельмі ўражвае. Можна толькі дзіву давацца той шматграннай дзейнасці, якую ён вёў. Атрымаўшы ад бацькі права патранату, а гэта значыць, права апекі над Царквой, князь Астрожскі ўспрыняў гэтае права як свой святы абавязак: толькі на родавых землях Астрожскіх ім былі заснаваны каля 600 цэркваў і 20 манастыроў. Пры гэтым ён, бачачы вельмі нізкі ўзровень адукаванасці як народа, так і святарства, клапаціўся пра адкрыццё школ пры цэрквах і манастырах, а ў якасці навучальнай установы вышэйшага ўзроўню засноўвае Астрожскую акадэмію. Разумеючы важнасць кнігавыдавецкай справы для пашырэння асветы, ён адкрывае Астрожскую друкарню, дзе выдавалася мноства кніг — як рэлігійных, так і агульнаасветніцкага кірунку.

Наша даведка (з сайта БПЦ): Астрожская школа, ці акадэмія, як яе

называлі сучаснікі, мела трохступенны характар, злучала ў сабе элементарную (пачатковую) і сярэдняю школы, з пачаткамі вышэйшай. У аснову праграмы навучання была пакладзена заходнееўрапейская сістэма «сямі вызваленыя навук», вывучаліся граматыка, рыторыка, дыялектыка, арыфметыка, геаметрыя, астраномія, музыка. Галоўная ўвага надавалася вывучэнню грэчаскай і царкоўнаславянскай моваў, выкладаліся таксама філасофія і багаслоўе.

Падручнікі для навучання рыхтаваліся і друкаваліся ў Астрожскай друкарні. Непасрэдна пры школе і друкарні князь стварыў гурток адукаваных людзей, якія займаліся перакладамі, рыхтавалі і выдавалі вучэбную, богаслужбовую, навучальную літаратуру. Да гуртка належалі вядомы друкар Іван Фёдараў, пісьменнік Герасім Сматрыцкі, перакладчыкі і выдаўцы.

Са сцен Астрожскай акадэміі выйшлі вядомыя царкоўныя і грамадска-культурныя дзеячы, пісьменнікі-палемісты і перакладчыкі. Сярод іх: Клірык Астрожскі — аўтар пісьмаў-адказаў Іпацію Пацею; Мяцёлі Сматрыцкі — епіскап і вядомы пісьменнік-палеміст; Захарыя Капысценскі — пісьменнік-палеміст; Іаў Барэцкі — Кіеўскі мітрапаліт, перакладчык і пісьменнік; Стэфан Зізаній — педагог і царкоўны прапаведнік; Андрэй Рымша — вядомы беларускі паэт, заснавальнік панегірычнага жанру і інш.

— Вялікае значэнне мела яго дзейнасць у падрыхтоўцы і выданні Астрожскай Бібліі. Мы добра ведаем, што Скарына ў 1517 годзе выдаў першую славянскую друкаваную Біблію. Але поўнай Бібліі на славянскай мове так і не было. І вось князь Астрожскі арганізоўвае падрыхтоўку і выданне поўнага зводу кніг Бібліі. Для гэтага яму трэба было сабраць знаўцаў мовы, знаўцаў Свяшчэннага Пісання. Ён пазбіраў спісы Бібліі, якія на той час можна было знайсці, звяртаўся і да Грэчаскага, Канстанцінопальскага Патрыярхаў, звяртаўся ў Маскву да князя Маскоўскага і адтуль выпісваў спісы Бібліі, яны ўсе былі дасланы ў Астрог, дзе вялася праца па падрыхтоўцы гэтага выдання. І велізарная праца была зроблена. У 1581 годзе ў Астрожскай друкарні выдалі поўную Біблію на славянскай мове. Толькі за гэта ўжо можна было князя Астрожскага ўшаноўваць. І, трэба адзначыць, сучаснікі вельмі высока цанілі яго. Пісьменнік Герасім Сматрыцкі ў сваім прысвечанні Астрожскай Бібліі піша:

"Владимир бо свой народ Крещением просветил, Константин же благоразумия Писанием осветил".

Асобнік Астрожскай Бібліі захоўваецца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. І якраз да юбілею памяці князя ў нашым галоўным кнігасховішчы адкрылася выстаўка, дзе экспануецца Астрожская Біблія.

Наша даведка (з сайта БПЦ): Пры тыражы каля 1000—1500 экзэмпляраў да нашага часу дайшло больш як 260 асобнікаў Астрожскай Бібліі, якія захоўваюцца ў музеях, бібліятэках, архівах Украіны, Расіі, Беларусі, Польшчы, Літвы, Румыніі, Ватыкана, Грэцыі, Сербіі і іншых краін.

Астрожская Біблія, у падрыхтоўцы і рэдагаванні якой актыўны ўдзел браў сам князь, стала першым друкаваным выданнем поўнага Біблейскага зводу на

тэрыторыі ВКЛ і Рэчы Паспалітай. Яна была афіцыйна прызнана Маскоўскім Патрыярхам і забяспечвала літургічныя патрэбы праваслаўнага славянства на працягу чатырох стагоддзяў. Першае маскоўскае выданне Бібліі 1663 г. было перадрукам Астрожскай Бібліі, яно ж было пакладзена ў аснову Елізавецінскага выдання 1751 г.

— Калі гавораць пра дзейнасць асобы, звычайна згадваюць тыя варункі, у якіх яна знаходзілася — грамадска-палітычную сітуацыю ў дзяржаве...

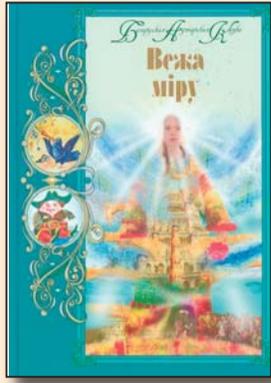
— Справа ў тым, што ўлада ў ВКЛ знаходзілася ў той час у руках караля Польскага, таму становішча Праваслаўнай Царквы ў краіне, дзе ўлада каталіцкая, а насельніцтва ў большасці праваслаўнае, было вельмі цяжкім. Што і вяло ўрэшце да падрыхтоўкі уніі. Князь Астрожскі разумее, што палітыка уніі скіравана на знішчэнне Праваслаўя, таму ён узяў на сябе адказнасць за арганізацыю і правядзенне ў Брэсце ў 1596 годзе праваслаўнага Сабора, які б сцвердзіў Праваслаўе і даў належную ацэнку уніі. Духоўным кіраўніком гэтага Сабора быў Экзарх Канстанцінопальскага Патрыярха архідыякан Нікіфар, які цяпер кананізаваны і належыць да ліку Святых зямлі Беларускай. Значэнне гэтага Сабора цяжка перабольшыць. І ўжо да канца сваіх дзён князь Астрожскі заставаўся непахісным абаронцам Праваслаўя ў ВКЛ. Яго сучаснікі — каталікі, пратэстанты — пісалі ў сваіх дакладах каралю польскаму: калі б князь Астрожскі перайшоў у унію, то Праваслаўя б на гэтых землях не засталася. Вось якая гэта была постаць па сваім аўтарытэце і моцы.

— На жаль, імя Астрожскага было занябана, забыта на працягу некалькіх апошніх дзесяткаў гадоў...

— Але калі вернемся на 100 гадоў назад, да часу, калі адзначалася трохсотгоддзе памяці Астрожскага, то бачым, што якраз у гэты час і ў Мінску, і ў Вільні, і ў Гродне, і ў Лідзе, і ў іншых вялікіх гарадах юбілей яго памяці адзначаюць вельмі шырока, імя князя не было забыта. Як сведчаць матэрыялы тагачасных Літоўскіх епархіяльных ведамасцей, у дзень 300-годдзя спачыну князя ва ўсіх цэрквах належала адслужыць абедні і паніхіды, расказаць у прапаведзях пра вялікія заслугі і дзейнасць князя Астрожскага; былі выдадзены брашуры з апісаннем жыцця і дзейнасці князя для бясплатнай раздачы ў цэрквах і для расьсялі. Тады ж па ініцыятыве Віленскага Свята-Духава брацтва было вырашана ўзвесці храм-помнік у гонар 300-годдзя спачыну князя Астрожскага. Праз пяць гадоў храм гэты быў збудаваны і асвячоны ў імя святога роўнаапостальнага Канстанціна, нябеснага апекуна князя Канстанціна Астрожскага. Гэты храм і цяпер дзейнічае і застаецца адным з найпрыгажэйшых у Вільні.

— Такія юбілейныя звычайна запаўняюць белыя плямы ў гісторыі...

— Я б сказала: белыя плямы ў нашай памяці. Бо гісторыкі мінулых стагоддзяў якраз вельмі высока цанілі асобу і заслугі князя Астрожскага. Можна, настаў час і нам адкрыць для сябе гэтага выдатнага дзеяча нашай гісторыі і культуры. Тым болей, што ўсе накірункі дзейнасці князя Астрожскага застаюцца вельмі актуальнымі і сёння. Гэта і асвета, і кнігавыданне, і праца над перакладам

Нядаўна ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" ўбачыла свет кніга беларускай аўтарскай казкі "Вежа міру". Яе складаюць творы як сучасных пісьменнікаў, так і аўтараў пачатку ХХ стагоддзя. Выданне актуальнае, патрэбнае ва ўсе часы: кніга для дзяцей. Ну што ж, паглядзім, ці захоча дзіця, пагартушы гэту кніжку, перачытваць яе яшчэ і яшчэ, ці будзе яна карыснай у плане выхавання.

Чароўны свет дзяцінства

На першае пытанне адказ станоўчы. Кніга прыгожа аформлена, багата ілюстравана. Малюнкi — рэалістычныя, а не абстрактныя; менавіта такую канкрэтнасць дзеці ўспрымаюць найлепей; колеры — цёплыя, яркія, але не атрутна-неонавыя; папера якасная, шрыфт дастаткова буйны для дзіцячага чытання.

Пярэйдзем да другога пытання. Каб казка, працываганая дзіцём (альбо працываганая яму), не прайшла міма яго душы, у ёй мусяць спалучацца ў роўных долях і зямальнасць, і павучальнасць (альбо мараль). З гэтым таксама ўсё ў парадку: змешчаныя ў кнізе казкі вучаць чуласці, спагадлівасці да людзей і ўсяго жывога, дабрыні, любові да сваёй зямлі. Таксама варта адзначыць, што казкі напісаны проста, прыгожай мовай, якую зразумее дзіцёнак (а калі асобныя словы і давадзецца яму патлумачыць, то гэта не будзе для старэйшых праблемай). Казкі не нудныя, чытаюцца лёгка, кожны радок нібыта трымае чытача ў стане цікаўнасці, лёгкага напружання (а інакш увесь выхавальны элемент не меў бы ніякага сэнсу, бо дзіцё заснула б не дзе на сярэдзіне твора).

А зараз адзначу некалькі казак, якія мне спадабаліся найбольш. Твор Інесы Багдзевіч "Рыцар Дожджык" ураджае сваёй эмацыянальнасцю. Казка Анатоля Бутэвіча "Бунт у каралеўстве Віндаўса Вялікага" ажыўляе для дзіцяці "цацкі", з якімі "гуляюць" дарослыя — камп'ютэр і абсталяванне да яго. Другая казка гэтага ж аўтара, "Ястрабавы хітрыкі", на маю думку, "шматпавярховы" твор, цікавы і дзеткам, і дарослым. Апошняя могуць лёгка асацыявацца з лёсам незаславага племені маўчуноў, якое размаўляла на "мове паразумення", лёс уласнай Айчыны. Творы Максіма Багдановіча і Якуба

Коласа даўно ўжо сталі класікай. Казка Віктара Праўдзіна "Рыжая чапля" больш нагадвае не казачную, а рэальную гісторыю, якая магла адбыцца ў жыцці любога хлопчыка ці дзяўчынкі. А казкі Сержа Мінскевіча і Людмілы Рублеўскай "апрабаваныя" на ўласных дзеях, бо выдумляліся менавіта для іх.

Што да недахопаў, дык я знайшла толькі адзін — гэта прынцып размяшчэння, чаргавання казак. Яны размешчаны ў алфавітным парадку паводле прозвішчаў аўтараў. Пры гэтым атрымліваецца, што, напрыклад, услед за казкамі Генадзя Аўласенкі, якія добра пачытаць для дзіцяці самага ранняга ўзросту, што толькі пачынае нешта разумець, ідзе казка Максіма Багдановіча, адрасаваная дзеям старэйшага ўзросту, а за ёй — зноў казка Інесы Багдзевіч для самых маленькіх. Я змясціла б казкі ў адпаведнасці з узростам дзетка, якім яны адрасаваныя.

І яшчэ хацелася б дадаць, што ад працытання кнігі (але не асобных казак) застаецца ўражанне месцічовасці, альбо абмежаванасці прасторы, чаго ў мяне ніколі не было, напрыклад, пасля казак майго любімага дзіцячага аўтара Ганса Хрысціана Андэрсена. Уяўленню бывае цеснавата ў лесе, хаце альбо кватэры, дзе адбываецца дзеянне добрай паловы казак, — яму хочацца далей і вышэй.

А ў цэлым пачуццё ад кнігі вельмі станоўчае. Напісаная яна з любоўю да дзетка і ўвогуле да жыцця. Пасля яе на душы робіцца святлей, нібы трапляеш у чароўны свет дзяцінства, дзе ўсё ясна і зразумела: дабро ёсць дабро, яно заўсёды перамагае зло, і адмоўныя героі выпраўляюцца альбо застаюцца пакаранымі.

Таццяна БУДОВІЧ

Пра хлопчыка Міколку і яго сябра Нуліка

Нядаўна ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" пачыла свет новая кніга Уладзіміра Ліпскага "Прыгоды Нуліка". Кніга прысвечана Году дзіцяці. Яна аздоблена цудоўнымі малюнкамі, якія зрабіў сын пісьменніка — мастак Ігар Ліпскі.

"Прыгоды Нуліка" — гэта прыгодніцкая аповесць-казка, а галоўныя яе героі — хлопчык Міколка і яго верны сябар Нулік. Яны гуляюць у "галавамайкі" і адгадаюць, шукаюць згубленыя лічбы, рашаюць вяслыя задачы.

Міколка і Нулік, як іголка з ніткаю, заўсёды разам, дапамагаюць адзін аднаму.

Цікаваю і вельмі патрэбную кнігу напісаў пісьменнік Уладзімір Ліпскі. Яго прыгодніцкая аповесць-казка "Прыгоды Нуліка" напісана жывой сакавітай мовай, тут многа эпітэтаў і вобразных параўнанняў, і яна, несумненна, прынясе юным чытачам, іх бацькам, настаўнікам і выхавальнікам вялікую радасць.

Янка ГАЛУБОВІЧ

Жывёлы і людзі

Першае знаёмства з прозай Дзяніслава Нічыпаровіча ў мяне адбылося дзякуючы часопісу "Польмя", які надрукаваў яго апавяданне "Купіна". Потым дзесьці чытала і апавяданне "Сербіянка". Творы падаліся тады цікавымі. Адлюстравалі яны два светы: чалавечы і жывёльны. Аўтар надаваў такі ход дзеянню, што яны перакрываюваліся, пры гэтым чалавечы свет выглядаў не лепшым чынам, а жывёльны — з яго прыроднай стратэгічнай задачай выжыць у любым выпадку — імпаваў больш. І вось новая сустрэча з аўтарам — кніга "Чыстае неба", якая выйшла ў выдавецтве "Кнігазбор" у 2007 годзе. Яе складаюць апавяданні і аповесць "Вярыгі". Вядома, калі хочаш, каб свет стаў чысцейшым, бяры венік і пачынай працу. Аўтар гэтым і займаецца, толькі з дапамогай друкаванага слова. Увесь сацыяльны бруд ён вырашыў выцягнуць на паверхню. Праўда, нярэдка пісьменнік, бадай, і сам не ведае, што рабіць далей. Праблема нібыта пастаўлена, а вырашэнне яе адсутнічае альбо засталася па-за межамі невялікіх апавяданняў і аповесці. Так, галоўнаму герою аповесці "Вярыгі" Ігару Будніку толькі ў самым канцы твора быццам вочы адкрыліся пасля слоў судзі: "Зноў п'е. Як толькі з ім Каця жыве!". Калі дайшоў да яго сэнс гэтых слоў, яны "падзейнічалі на Будніка, як соль на рану: работы няма, а ён праціў жончыны грошы! Што ёй сказаць! Як зірнуць у вочы? Ён зняможана прыціснуў спінаю да сцяны...". І ўсё, дзеянне закончана, і няма адказу ні ў Нічыпаровіча, ні ў яго героя.

У аповесці паказана такая сацыяльная бяда, як алкагалізм. Мы знаёмімся з Буднікам у нялёгка для яго час, калі ўчастковы забірае яго лятчыца ў наркалагічны дыспансер. З размовы з міліцыянерам мы бачым, што выпівоха, які два разы запар трапляў у выцвярэнні, адукаваны і даволі начытаны чалавек. "Як? Вы ведаеце Юрыя Казакова? — здзівіўся Буднік і дадаў: — Я Буніна і яго любіло больш, чым Чэхава ці Купрына". Далей аўтар паказвае нам наркалагічную лятчыцу, вымалеўвае яе, амаль як турму. "Чаго гэта тут усе дзверы пазамыканыя?", — пытае Буднік у свайго праважатага, шаснаццацігадовага юнака, які ўжо другі раз лечыцца ў гэтым аддзяленні. "Каб не паўцікалі", — адказвае хлопцёк. Тое, што насельнікі лятчыцы маюць непрыглядны выгляд, а большасць з іх наогул страціла чалавечыя аблічча, яшчэ паўбіды: яны алкаголікі, наркаманы. Але аўтар вышсвае амаль увесь медперсонал наркалагічнай бальніцы настолькі негатывна, што гэтым людзям хочацца паспачуваць.

Адчуваецца, што многія пацыенты — заўсёднікі гэтай бальніцы. Хто іх вылечыць, калі ўсе думкі круцяцца вакол аднаго: дзе дастаць бутэльку? А калі няма бутэлькі, то заварваюць "чыфір".

Такімі ж паказаны ў аповесці і жанчыны, якіх тут называюць "муркамі", іх бессаромнасць і нахабнасць ніжэй за ўсякую крытыку. Кожны з пацыентаў прыдумвае сабе прычыну, з-за якой ён пачаў піць: у колішняга інстытутскага выкладчыка матэматыкі Круглікава з'ехала ў Амерыку жонка і дачку забрала с сабой, юнак Андрэй пакутуе з лютым айчынам. Вельмі шкада толькі хлопчыка гадоў дванаццаці, з якім знаёміцца Буднік каля сметніка. Безбацькоўства. Ён не толькі нохаў клей, "а яшчэ ў вену калоўся", гатовы наркаман. Нездарма на памяць

Будніку прыйшлі словы Льва Талстога, што п'янства нішчыць не толькі душы людскія, але і іх нашчадкаў. "Людзі хварэюць, а мы дык самі сабе хваробу шукаем..." — гаворыць ён Круглікаву. Што ж яго штурхнула на гэты шлях, сысці з якога ён не здольны? Мабыць, тое ж, што і многіх іншых: чалавечая слабасць. Чалавек у аповесці "Вярыгі" — вельмі слабая істота. Ён слабы не толькі фізічна — у яго няма маральнага стрыжня. Таму і не знайшоў Дз. Нічыпаровіч выйсця з сітуацыі, у якую заслаў свайго героя. Няма яму выйсця, пакуль ён жыць на зямлі і пасіўна прымае ўсе горкія пасланні лёсу, няма яму прабачэння і нашага спачування.

У творах Дз. Нічыпаровіча цяжка знайсці станоўчага героя. Чалавек у яго найчасцей працялае свае горшыя якасці: прагне нажывы, жыве так, быццам будучыні не існуе. Аб узроўні цывілізацыі грамадства прынята лічыць і па тым, як яно ставіцца да братаў нашых меншых. Амаль у кожным з апавяданняў, уключаных у зборнік, выведзены вобраз якой-небудзь жывёлы ці птушкі. Чалавек аўтар паказвае як бы на іх фоне. Так, у апавяданні "Звер" ляснік Азаровіч, на першы погляд, шчыры і працавіты чалавек. Знайшоўшы на дарозе забітую ласіку, ён цяжка перажывае яе смерць і аператыўна прымае рашэнне: знайсці ласяня, бо яно яшчэ бездапаможнае і загіне без маці. Калі, нарэшце, ён угледзеў гэтае "фацэтнае стварэнне", вельмі ўзрадаваўся, гладзіў яго і прыгаворваў: "Не бойся, я чалавек. Зразумела? Ча-ла-век!" Далей гэтай жывёліне давадзецца спазнаць, што сустрэча з чалавекам бывае рознай.

У апавяданні "Цюцька" ад рукі скаванага і эгаістычнага Антона Адамавіча гіне сабачанё. Яго віна была толькі ў тым, што ён, на думку самога атручальніка, адвадзіў ад яго суседа, з якім можна было і выпіць, і словам перакінуцца. Апавяданне "Сербіянка" таксама мае права на нашу ўвагу. Данута Важнікава, якую "па-вясковаму, за смугласць цела, за чорныя валасы і вочы", звалі Сербіянка, паехала ў горад у рэдакцыю паказаць свае вершы. Як склаўся далейшы лёс яе паэмы, невядома, але нейкім чынам на вуліцы беларускай сталіцы двое "ап'яных даўгалігіх малайцоў у камуфляжнай вайскавай вопратцы" падаравалі ёй замест кацяняці рысяня. Жанчына аддала гэтае маленькае істотца ўсю сваю любоў і пяшчоту. Рысь хутка вырасла, "яе страўнік паграбавваў свежага мяса", і калі аднойчы ноччу ёй удалося здабыць тхара, паводзіны яе істотна змяніліся. "Данута назірала хуткае развіццё гадаванкі, з сумам думала, што рана ці позна яна збяжыць у лес", — распавядае Дз. Нічыпаровіч. Так і здарылася. Цяжка перажывала гаспадыня страту сваёй любіміцы, але аўтар выводзіць зноў на сцэну Марка Абушка ў вобразе паляў-

нічага, для якога чужое гора — асабістае шчасце: чалавек дзеля каштоўнага футра быў гатовы на забойства жывёлы, якую так любіць Данута.

Сапраўды, "чым больш я спазнаю людзей, тым больш мне падабаюцца сабакі". Бадай што ва ўсёй кнізе адзін цалкам станоўчы вобраз — гэта сабака Чаркес з апавядання "Купіна". Ён паладзіў нават з ваўкамі і ўвайшоў у іх зграю, але аўтару і гэтага мала — у канцы апошняга ён надзялае яго чалавечымі якасцямі: сабака страціў прытомнасць ад спалоху, што і выратавала яму жыццё. Амаль увесь апошні вядзецца ад імя сабакі, яго вачыма мы глядзім на чарнобыльскую бяду, адсяленне вёсак. "Злавеснымі чародамі наляцелі нябачаныя вялізныя птушкі з магутнымі крыламі, што ашалела круціліся і прыкра-рэзка і часта стракаталі, ад гэтага гуло ў вушах і не было паратунку ні ў будцы, ні ў двары, ні ў лесе".

Што да апошняга апавядання, якое дало назву зборніку ("Чыстае неба"), то варта адзначыць, што гэта вельмі светлы і радасны твор. Ён апавядае пра жыццё галубоў побач з чалавекам, які клапоціцца пра іх. Але ў каторы ўжо раз галоўны герой апавядання не чалавек, а птушка, прычым нават не голуб, а каршун. Мамонька аказаў драпежніку першую медыцынскую дапамогу, а потым выпусціў яго на волю. Гэта гісторыя мела цудоўны працяг. Аднойчы раніцай Мамонька назіраў лёт сваіх галубоў, але прыгожая карцінка была нечакана парушана. Птушкі, угледзеўшы небяспеку, хуценька схаваліся. Мамонька заўважыў у небе каршуна, які кінуўся ўніз і сеў ля галубятні. У драпежніку чалавек (зноў-такі "чуа") пазнаў свайго выратаванага і вельмі здзівіўся: "Няўжо помніць?.. І тут ён заўважыў, што яго лепшая парчка галубоў не паспела схаватца і ім пагражае страшэнная небяспека: у небе з'явіўся ястраб і праз імгненне спікіраваў на птушак. "У гэты момант з таполі сарваўся каршун і стрымгадоў кінуўся насустрач ястрабу. Праз хвіліну два драпежнікі сутыкнуліся ў смяротнай бойцы. У розныя бакі паляцела пер'е — і абодва ўпалі на зямлю побач з галубятняй". Многае можна было б дадаць, каб убачыць такую "мастацкую стужку" наяве. Узнісла вобраз каршуна — гэта птушыны Данка, які сваім сэрцам асвятляе дарогу іншым. Каршун — апафеоз жывёльнага свету. Няхай гэта казка, выдумка, а мы прывыклі ўсё мераць на наш чалавечы розум, але ж: "Віват, каршун!" Знімаем капляюш.

Напрыканцы хочацца адзначыць, што Дзяніслаў Нічыпаровіч у кнізе "Чыстае неба" адлюстравваў жыццё нашага сучасніка, і не яго віна, што свет, намаляваны ім, на жаль, у большасці непрыглядны. Пазітыўных змен з дзеючымі асобамі не адбываецца: алкагалізм і наркаманыя не вылечваюцца, чыноўнікі турбуюцца толькі аб сваім дабрабыце, нянавісць, здрада, сквапнасць і яшчэ безліч агіднага "крочыць" поплеч з героямі кнігі. Ні ў якім разе не хацелася пакрыўдзіць аўтара, але яго птушкі і чатырохлапныя героі змагі "перайграць" Homo sapiens. "О час, о норавы!" — хочацца ўсклікнуць і паспачуваць сабе і ўсяму нашаму грамадству. Цяпер вучыцца дабра, прыстойнасці, спагадлівасці, вернасці і самаахварнасці прыйдзець ў братаў нашых меншых. І хто з нас меншы? — вось у чым пытанне...

Надзея СЕНАТАРАВА

«Полымя» № 2

Часопіс пачаў друкаваць раман Алеся Шашкова "Ціхая Лань". Падзеі, пра якія ідзе гаворка ў творы, адбываюцца ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Кампазіцыя рамана падаецца непрадуманай — залішне фрагментарнай, хаатычнай, напластаванні эпизодаў не дазваляюць акрэсліць пэўнай сюжэтнай лініі. Напрыклад, у пачатку гісторыі пакладзены эпизод, як савецкі капітан Васіль Крамнёў рэвізуе ў буржамістра Паўзуновіча-Валькоўскага скрыню золата і, ратуючыся ад пераследу, выкідае яе ў глыбокі рачны вір. Далей, хаваючыся ад фашыстаў у лесе, капітан выпадкова робіцца сведкам збойства маладога італьянскага лейтэнанта здраднікам Альфрэдам Даноўскім-Скуратавым. Яшчэ крыху пазней, разбіраючы рэшткі зямлянкі, Крамнёў знаходзіць пад завалам жывую радыстку... У другім раздзеле аўтар засяроджваецца на быццё партызанскай брыгады. Камандзіры вядуць паміж сабой расцягнутыя дыялогі, перасыпаных дробнымі падрабязнасцямі мяркуюмых вайсковых аперацый... Паміж эпизодамі не відно лагічных сувязей, сюжэт выглядае дыскрэтным і мазаічным. Магчыма, заключныя раздзелы твора нададуць падзеям пэўнасць і расставяць сэнсавыя акцэнт.

Паэтычная творчасць прадстаўлена ў "Полымі" вершамі Мар'яна Дуксы, Уладзіміра Марука і Анатоля Аўруціна (пераклад з рускай Міколы Мятліцкага).

У рамана Ягора Конева "Грэчаксейная ідылія Тадэвуша Касцюшкі" да "сённяшніх грэчкі" справа так і не дайшла. Тут разгарнулася сапраўдная міжусобная вайна, дзе галоўны герой паўстаў на абарону сваёй каханай Хрысціны Сульпінскай (якой пагражаў Каспар, брат нябожчыка мужа). Асноўны фон дзеяння — распрацоўка Тадэвушам абарончай стратэгіі і самі ўласна батальныя перыпетыі. Менавіта на гэтым фоне пісьменнік адлюстроўвае становішча прыгонных сялян, лад жыцця панства, вытлумачвае, як выспельваліся прагрэсіўныя ідэі ў сьвядомасці Касцюшкі. Дзеля аб'ектыўнасці варта адзначыць, што ў творы не выяўлена філасофскай канцэпцыі часу, не створана паўнакроўных характараў. (Верагодна, аўтар і не ставіў перад сабой такой мэты). Раман выконвае, так бы мовіць, адукацыйную місію; знаёміць з мінулым у яркай вобразнай форме, па-мастацку зямальна вытлумачвае прычыны-выніковыя сувязі рэальных гістарычных падзей. Апаўдальная манера аўтара лёгка і нязмушана, сюжэт заадаваны і дынамічны, дзеянні і ўчынкі персанажаў (зрада Хрысціны, помста зялейніцы Ганкі, вызваленне Каспара з вар'ятні і іншыя) выглядаюць цалкам лагічнымі і абгрунтаванымі.

У рубрыцы "Школьныя даялягі", якая на гэты раз прысвечана "малым" жанрам прозы — апаўдальнаю і навеле, надрукаваны творы Юрася Нератка: "рамантычная фантазія" "Няхай Эсквіль нам зайздросціць!" і "музычная фантазія" "Планета раслін". Алегарычныя сэнсы абодвух апаўдальнаю па-свойму актуалізуюць праблему адказнасці чалавека за жыццё на Зямлі, апелуюць да яго маралі і сумлення.

Літаратуразнаўчыя і крытычныя матэрыялы прадстаўлены ў "Школьных даялягах" артыкулам Міхася Кенякі "Асаблівасці прозы малой жанравай формы", публікацыяй Марыі Шамыкінай "Навела ў фантастыцы", рэцэнзіяй "Здольны... Адораны... Таленавіты...", прысвечанай навелам Уладзіміра Сцяпана.

Гэты месяц выдаўся ўра-

Верагодна, ніхто (ні пісьменнікі, ні крытыкі, ні вучоныя-філолагі...) не зможа даць адзначнага адказу на пытанне: *як трэба пісаць?* Я, безумоўна, таксама не ведаю *"як трэба"*. Аднак вельмі часта, прачытаўшы пэўны твор, дакладна ведаю, што вось *так* — *не трэба*. Здыўляе адно: няўжо сам аўтар не разумее, што піша кепска, бяздарна, па вялікім рахунку — "кляпае халтуру"?.. Прыпыніўся б, аддыхаўся, адпачыў бы ад бяскожнага "самапіяру" ў літаратурных тусоўках...

Сказаць усё...

джайным на юбілей славутых дзеячаў краіны. Да 200-годдзя з дня нараджэння Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча прымеркаваны нарыс Уладзіміра Содала "Люцінка"; да 170-годдзя з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага — публікацыя Ігара Запрудскага "Беларускі сіндром і асоба Кастуся Каліноўскага"; да 115-годдзя з дня нараджэння Максіма Гарэцкага часопіс змясціў два матэрыялы Ганны Запартыкі — "Максім Гарэцкі. 123 год. Хроніка адной падзеі" і "Да гісторыі вяртаня літаратурнай спадчыны М. Гарэцкага".

У рубрыцы "Кнігарня" надрукавана рэцэнзія Валянціны Локун "Пакліканьні і абраныя (Узыходжанне пісьменніцы)" на раман-жыццё Валянціны Коўтун "Пакліканьні".

«Малодосць» № 2

Сярод узораў паэзіі "Малодосці" — творы Ізяслава Катлярова, Аксаны Спрычан, Кацярыны Дарагоной, Васіля Андрэеўскага і іншых. Адзін з вершаў маладой паэтка Юліі Новік выклікаў асаблівую ўвагу: ад чыйго імя прамаўляе аўтар?

*Мы — мех нічыйных рэчаў.
Мы — дом з дзіравым дахам,
Дагледжаны мышамі.
У нас няма імгненняў.
У нас няма спакусы.
Мы — смех пустых бутэлек,
Адкаркаваных стомай
На папалішчы шчасця.*

Аповесць Віктара Шніпа "Лісты і залатое лісце" выдаецца варыянтам дзённікавай аповесці-паэмы аўтара "Першы папярковы снег", што таксама друкавалася ў "Малодосці" (№ 12 за 2006 г.). Тая ж кампазіцыя, тая ж ідэйна-мастацкая канцэпцыя, той жа сюжэт, тая ж паэтыка, той жа фінал...

Працягваецца друкаванне рамана Максіма Клімковіча і Уладзіміра Сцяпана "Цень анёла". Кампазіцыя твора выглядае арганічнай і рацыянальнай: таямніцы, якімі аўтары заінтрыгавалі ў пачатку твора, адкрываюцца вельмі паступова, кожны асобны эпизод дасканала займае сваё пэўнае месца — удакладняе нюансы, папырае і дапаўняе агульны выгляд гісторыі. Нягледзячы на тое, што па законах жанру ў дэтэктыве павінна дамінаваць т. зв. падзейнасць, аўтары не пакідаюць без увагі і псіхалогію персанажаў, і іх маральныя прырытэты. Лад мыслення, унутраны свет герояў раскрываюцца паўнаватарна і рознабакова, іх партреты цалкам адпавядаюць логіцы характараў. Адмысловы шлях абралі пісь-

меннікі, напрыклад, дзеля выяўлення духоўнага свету Ганны Мятліцкай — галоўнай героіні рамана. Знаходзячыся ў каматозным стане, дзяўчына вядзе гаворку з анёлам: дзеліцца з ім меркаваннямі, успамінамі, марамі... Маналогі героіні не толькі вытлумачваюць сутнасць вобраза, але і вельмі кранаюць, узбагачаюць сюжэт эмацыянальна. Тут аўтары выдатна выкарысталі мастацкі прыём, які з'яўляецца своеасаблівым "законам" галівудскіх рэжысёраў: сумнае і смешнае павінна чаргавацца, — кантраст заўсёды абвастрае ўспрыманне. Толькі ў рамана чаргуецца не смешнае і сумнае, а драматычнае (ці трагічнае) і рамантычна-лірычнае... У другой частцы твора патлумачана гісторыя каштоўнай карціны, раскрыты матывы дзеянняў многіх персанажаў, аднак найбольш важныя "пазлы", ад якіх залежыць агульны выгляд малюнка, дададуцца толькі ў заключнай публікацыі.

Галоўны герой апаўдальна Андрэя Федарэнкі "У лесе" — пяцідзяткагадовы дзяццёк, які ўсё жыццё кіруецца правіламі "вы мяне ў гэта не ўблытвайце!", збіраючы грыбы, пачуў крык жанчыны: "Куда ідзі в лесу?" Далей, "прыгінаючыся, хаваючыся за дрэвамі, <...> разгледзеў жанчыну... Якая жанчына! — гадоў семнаццаць ад сілы..." Пазбягаючы непрыемнасцяў (мяркуючы, што сустрэўці ці то наркаманку, ці то "жанчыну лёгкіх паводзінаў"), пакідае яе ў лесе... Пасля ўсіх перажыванняў, едучы ў электрычцы, герой пакутуе ў роздуме: "Куды ў гэтым лесе, у гэтым жыцці мы ідзем, каго, як малыя неразумныя дзеці, усё гукаем, хто ж і калі нарэшце злітасцівіцца над намі і пакажа дарогу?... Ну вось, напрыклад, куды, якім лесам ён, "сапраўдны мужык" Іван Аляксеевіч ішоў усё 50 гадоў? <...> Вось і сэрца, і нервы, і адышка-задышка... Колькі яшчэ ліпець? Гадоў 25 — удвая менш, чым пра жыццё... Пра жыццё?! Гэта жыццё?!" Урэшце, персанаж прыходзіць да высновы: "Ён вернецца назад. Ён адшукае тую прыгожую вар'ятку-блудніцу... Распытае яе, давядзе куды трэба... І, можа, толькі разам з ёю і сам некуды выйдзе..." Па-мойму, калі гісторыя ў цэлым выглядае надуманай, нежыццёвай, яе не зольна ўзмацніць і філасофска "аранжыроўка".

У рубрыцы "Юбілей" друкуецца апаўдальна Анэлі Тулупавай "Артыстка". У прадмове да публікацыі адзначаецца: "Нэлі Іванаўна Тулупава... Паэт, празаік і проста абаяльная жанчына-творца, якой яна помніцца тым, хто з ёю сустракаўся, ведаў яе, — пісьменнікам, на-

Міжволі прыгадваецца вядомая гісторыя Алеся Адамовіча: "Быў выпадак. Расказала пра яго Любоў Дзям'янаўна Дамановіч — работніца Кніжнай палаты БССР. Дык вось, паміраў ад сухотаў хлопец гадоў 25-ці. Прыйшла да яго развітацца, а ён, пагаварыўшы, папрасіў: зараз ідзіце, я хачу дачытаць кніжку. І што б вы адчулі, калі б гэта была ваша кніга? Я гэта адчуў. Так здарылася, што кніга тая была мая. Помню, што, застаўшыся адзін, я схваціў свой раман — так злачынцу хапаюць, — стаў гартваць старонкі, лавіць словы, фразы, якія маглі чытаць вочы паміраючага. Вось гэтыя, гэтыя — у канцы рамана — гэтыя старонкі, думкі, словы!.. І ты з гэтым пайшоў да чалавека ў апошнія гады і хвіліны яго? Калі яму трэба было зразумець галоўнае: нашто ён? Які ва ўсім сэнс? Адважыўся быць тым, чым для мільёнаў людзей былі вялікія Кнігі, вялікія Словы! Кожную сваю рэч пісаць трэба так, быццам яна ў цябе апошняя і больш не будзе выпадку "сказаць усё" [падкрэслена мной — Л. А.] — гэта вялікі завет вялікай літаратуры. Але можна ўявіць і такое — як у расказаным, — а раптам чытаць цябе будзе чалавек, для якога твае словы — апошнія? Асмеліцца ўвайсці да такога чытача са сваёй кнігай?" (А. Адамовіч. "Адказы на анкету "Літаратурнае абмеркаванне").

стаўнікам і проста чытачам, якія захапляліся яе творчасцю. Захапіцца было чым. Нэлі Тулупава — аўтар такіх паэтычных зборнікаў, як "Станцыя надзей", "Дабрадзень", "Босая цішыня" і інш. <...> На пачатку лютага сёлета пісьменніцы споўнілася б 70. Памятаючы пра гэта, "Малодосць" друкуе апаўдальна з творчай спадчыны Нэлі Тулупавай, якая ў гісторыі беларускай літаратуры займае сваё годнае і адметнае месца".

Часопіс працягвае друкаванне крэзнаўчага даведніка Лідзіі Кулажанкі, Адама Мальдзіса і Святланы Сачанкі "Літаратурныя мясціны Беларусі".

Да 200-годдзя Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча прымеркаваны публікацыі Ліі Кісялёвай "Фабрыка мрояў Дуніна-Марцінкевіча" і Ірыны Бурдзюлёвай "Свае і чужыя Дуніна-Марцінкевіча".

Літаратурная крытыка прадстаўлена ў часопісе артыкулам Надзеі Тукуновой "Навацыі Барыса Пятровіча".

«Нёман» № 2

Паэтычныя старонкі часопіса прадстаўлены вершамі Міхася Пазнякова (пераклад з беларускай Браніслава Спрычанана), Ізяслава Катлярова, Вадзіма Спрычанана, Сяргея Кісялёва. У рубрыцы "Впершыце в "Нёмане" змешчаны вершы Мікалая Зарыцкага (ва ўступным слове да публікацыі Юрый Сапажкоў расказвае пра гісторыю жыцця і творчасці аўтара) і Тамары Несцяровіч.

Раман Аляксандра Галькевіча "Выход сілою" мае невялікую прадмову "ад аўтара": "Первоначальна гэты роман называўся "Спортотерапия" (по аналогіі з названнем адного из методов лечения в наркологии — трудотерапии) с ремаркой к нему — "вместо диссертации". Но по рекомендации сотрудников издательства "Макбел" я изменил название романа. Однако суть его осталась прежней — это не чисто художественное произведение, это моя, писателя и врача, попытка осмыслить одну из самых коварных и жестоких человеческих трагедий — наркоманию, и подсказать власть имущим в нашей стране один из способов борьбы с ней..." Сюжэт мае даволі дзіўную структуру, ён складаецца з дзвюх асобных гісторыяў, фактычна нічым не паяднаных між сабой. У першай гаворка ідзе пра падлетка, які прызвычаіўся курць "сигареты с травкой", у другой — пра дзяўчыну, якую спакусіў аднакурснік, студэнт-замежнік. Пры гэтым абедзве гісторыі

намаляваны павярхоўна і схематычна. Не ўдалася аўтару і заяўлена ў прадмове спроба асэнсаваць "жестокую человеческую трагедию — наркоманию", праблема адно закранута, яе сапраўдная сутнасць ніяк не выяўлена.

У апаўдальна Андрэя Дзмітракова "Когда приходят ангелы" ўвасоблена гісторыя сяброўства пажылой жанчыны і падлетка. Аўтарская задума падаецца даволі арыгінальнай. Аднак сюжэт твора вельмі перагружаны дробнымі нязначнымі эпизодамі, дэталлямі, непатрэбнымі падрабязнасцямі, таму ў цэлым гісторыя выглядае размытай і няпэўнай.

Рубрыка "Память" змясціла дакументальны нарыс Мікалая Малішэўскага "Последний бой рядового Зверковича". У анатыцы да публікацыі адзначаецца: "Двадцать два года назад, наш земляк, уроженец Витебщины, рядовой Александр Зверкович и его товарищи приняли свой последний бой со стократно превосходящими силами противника. Двенадцать измощенных, голодных и обесиленных 20-летних парней против регулярных частей пакистанской армии, сотен афганских душманов и десятков их зарубежных инструкторов, которыми руководил лично Бархануддин Раббани — будущий президент Афганистана".

У рубрыцы "Документы. Записки. Воспоминания" надрукаваны нарыс Анатоля Сульянава "Василь Быков. Комбат. Писатель. Друг".

Сярод узораў літаратурнай крытыкі — артыкул Юрыя Сапажкова "Обещание дали", прысвечаны творчасці Алеся Разанава; артыкул Станіслава Саладоўнікава "Зов предков", дзе аналізуецца дэтэктыў Віктара Праўдзіна "Танцавальны марафон"; рэцэнзія Юрыя Фатнева "Монолог о главном" на кнігу паэзіі Алега Ананьева "Исповедальный окоём".

У рубрыцы "Книжное обозрение" Валянцін Барысевіч анасуе кнігі Уладзіміра Казбурка "Нашы вытокі", Вольгі Іпававай "Свабода да апошняга дыхання" і Марыі Ляшук "Благословенные небом".

Р. С. Гэта трыццаць шосты агляд часопісаў у маёй "крытычнай практыцы". Акваю, што насей час сказаць усё... На маю думку, патрэбны новы, свежы погляд на сённяшнюю літаратуру, на сучасную мастацкую творчасць. Таму ўсім майстрам прыя — мой шырокі рэверанс ды шчыры пажаданні натхнення і плёну.

Яўген
Міклашэўскі

* * *

Невясёлыя думкі ганю,
Што разгойдваюць сум, як арэлі.
У сусвецце не знойдзеш агню,
Каб яны, нібы свечкі, гарэлі.

Не закружыцца больш галава,
Без дыхання ляжыць летуценне...
Упадзеш — сваім пахам трава
Не аслабіць удар ад падзення.

* * *

Ну вось і настала часіна,
І ты — перайшла Рубікон,
І бегаць не будзеш сцяжынай
За ценем сваім найздагон.

А заўтра — турботы і праца —
Усё, як было і раней.
Ды толькі назад азірацца
Ты будзеш часцей і часцей.

Што ж будзе?
Няцяжка прадбачыць:
Былое былём парасце.
Ты скажаш:
“Мне выпала ўбачыць,
Як папараць-кветка цвіце...”

* * *

За рэчкаю, над лугавінай,
Як прывід, бялее туман.
А я сіваю ялінай
Стаю, пазіраю, як Пан.

Я цёмную ноч сустракаю
І рады яе галасам.
Здзічэлы свой сон не шукаю —
Пад ранак ён вернецца сам.

* * *

Наши здесь язык свой позабыли...
А. Пушкін

Запыліла дарога палявая,
Задыхаецца трава
ў шэрым пыле.
Болей песень тут ніхто
не спявае,
Разам з песняй
тут і мову забылі.

І бяспамяцтвам засеялі поле,
І ўзыходзіць там палын сівы-сівы.
Не красуе збажына ў наваколлі,
Кветкі поля не ўпрыгожваюць нівы.

Так змяшалася на гонях насенне.
Гэта з мовамі было ў Вавілоне.
Між людзьмі паразумення ўсё меней —
І таму цвіце палын на загоне.

* * *

Каласы пад сярпом тваім...
Ул. Караткевіч

Каласы пад сярпом тваім...
Гэта доля твая, народ.
Ты не жаў сярпом залатым,
Ды збіраў залаты ўмалот.

Ды чаго ў жыцці ні было!
Не злічыць засух і залеў,
Як гарэла ці ўсё гніло —
І твой серп тады іржавей.

Ты пад плотам жаў крапіву,
Але кідаў зерне ў зямлю.
Ты казаў: “Дасць Бог — пражыву.
Не сярпом — касой зараблю”.

І збіраўся ў хмару твой пот,
І грымотным гулам яна,
Абцяючы шчодры год,
Выпускала з рук Перуна.

Ён раскідваў стрэлы свае —
І агонь абвіваў твой дах.
Гінуў скарб апошні, але
Палавелі жыты ў палях.

Край усходні, край заходні

Край усходні, край заходні...
Ён з канца ў канец відаць.
З Магілёва да Гародні
Як рукой падаць.

Хто на Захад пазірае,
Хто глядзіць і на Усход.
Што ж, гісторыя старая —
Гэткі тут народ.

Хата кожная з іконай,
З фотаздымкамі сцяна.
Кожнай рамаю аконнай
Грукатала тут вайна.

“Край усходні, край заходні...” —
Адбіваюць колы ў такт.
І з Бярэсця, і з Гародні
Ёсць на Захад тракт.

Гэты край — на скрыжаванні
Між людскім дабром і злом.
Чым ён стане — вось пытанне,
Што завязана вузлом.

Віка
ТРЭНАС

* * *

ты нібыта сатканы з пшчоты
ты нябыт у будзённым быцці
выйсцем стаў з нематы і нудоты
крык, што ў свет бумерангам ляціць

п'юць засмяглыя вусны самоту
чую ў голасе ветру сумней
сакавік, зноў спакушаны слотай,
не наважыцца здрадзіць вясне

(майстэрства самоты)

зоркі — радзімкі неба —
складаць у кішэню
дрыготкасць
пужлівасць
пшчотнасць тваіх пацалункаў
кідаць пад ногі анёлам
за жменю жменю
ацэньваць графічнасць
дакладнасць
манернасць малюнку
спустошваць у пошуку слоў
вершаваныя соты
быць майстрам самоты

* * *

камяком у горле
захрасла жаданне быць
тлумныя гарады,
індустрыяльныя краявіды
і ў мясцовых анёлаў німбы
нібы змаляваныя
з глянцавых вокладак
а я чытаю па складах твой погляд
я праводжу цягнік, падобны
да тлустага вусеня
табе застаецца вусціш
мне застаецца смяшынка,
схаваная ў выгіне тваіх вуснаў

(Шпацыр уздоўж марскога берага)

тут спёку мы хвалім
тут хвалі —
у рытме гексаметра б'юцца аб бераг
бяссонная ноч праліваецца
з рук малаком
там ты ратаваўся віном —
а я ратавалася верай
захраслай у горле
дакучлівым камяком

няма тут
ні правых, ні левых
ізноў ты — паветра,
якім мне прызначана дыхаць

ізноў вецер смагу сваю
наталляе залевай
ты не пакідай на маім падаконні
сляды, хоць
табе і дазволена ўсё,
з вачыма вільготнымі леў

Шлях да зор

Мы павінны быць разам —
восень б'еца ў прамерзлыя шыбы,
Позірк ворага зноўку
на спіне прабег халадком,
Гэты покліч крыві і паэзіі —
з мудрасцю Шывы
Не паблытай, як блытаюць друз
з вершаваным радком.

Глянць, анёлкі развешвалі крохкія
хрумсткія зоры —
На зваротным шляху незнарок
разлілі малако.
Ім не трэба займацца
разборам прыватных гісторый
І да мараў праз страшныя сны
прабірацца крадком.

{Ода Апалону}

Не ў словах паэзія —
паэзія ў рухах і позірках,
Не ў позах і чорных дзірках,
а ў рысах твару
Тваіх, і ў тым, як наводзіш брывом,
і ў позах, і ў тым, як чытаю па твары,
пра што ты марыш.

Не ў тым,
пра што пішуць ранішнія газеты.
Не ў гэтым. Не ў гэтым. Не ў гэтым.

* * *

буду рэчкай, якая цячэ назад,
невymoўным словам, якога сказаць
ты не зможаш — загіне на вуснах

сэрца білася ў шыбіну цела майго,
журавы адляталі на поўдзень штогод —
я штодзень апрадалася ў вусціш

як прыемна цяпер
быць маўклівай ракой —
без аеру, без чоўнай, без рыбакоў —
не пабачыць ні выйсця, ні вусця

як прыемна цяпер
словам быць трапяткім,
да цябе праз мяне
вершы жкнучь напраткі,
толькі з вуснаў тваіх не сарвуцца

(песня эмігранта)

я — твая далёкая радзіма
я прыдумала і нарадзі-
ла я. Ды толькі крылаў не дала

ні табе, ні выдуманым іншым
душы вашы перад Усявышнім
б'юцца ў празе дроггага святла

Зарыфмаваны боль

тугой па табе запіваць вячэру
засынаць у абдымку з тую
аплакваць цябе на руінах
разбураных храмаў

з цябе ні на хвілю не зводзіць вачэй
быць душою твайёй трапяткой
я звыкнуся з болем
ты звыкнешся з болем таксама

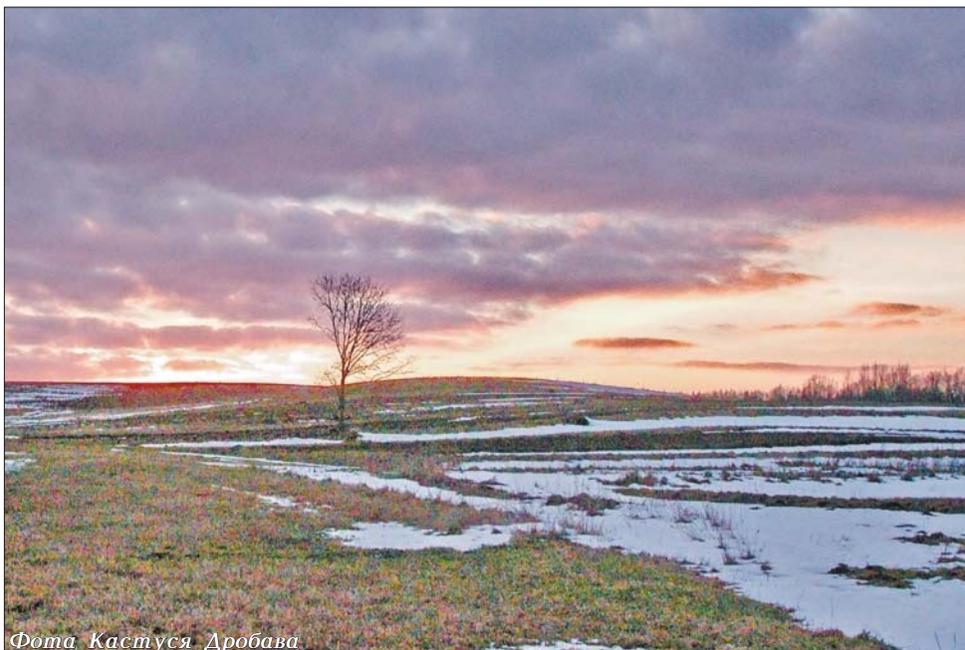
На даляглядзе

на даляглядзе — нявыспаны ранак
быццам вада з незакручаных крапаў
сціплыя кроплі дажджу

сочыцца верш з незагойнае раны
я нібы жаўранак
з крыльцам падраным
ў неба з тую гляджу

Забыццё

калі я забудуся на цяпло
твайго подыху
паўночныя акіянскія вятры
сарвуць адзенне з маёй душы
і кінуць яго пад ногі прахожым
калі я забудуся на канаты дарог
завязаныя мною ў вузел
каб ты змог вярнуцца
галубы больш не сядуць
на маё падаконне
не возьмуць з маіх рук такой любові
мы штоноч уваходзім у рэчку часу
і вочы Бога
на кроплі напайняюцца болем
бо ў маіх грудзях б'еца тваё сэрца
бо калі я страчу цябе
я развучуся дыхаць

Фота Кастуся Дробава

Звычайны дзень

Геннад ЧАРКАЗЯН

Навела

— Не трэба чакаць. Кірыл Сямёнавіч ужо хвалюецца.
— Гэта няважна. Галоўнае — я буду чакаць.
— Не трэба...
І ты павесіла трубку.

Дождж перастаў. Я хадзіў па пустах вуліцах, з радасцю ўспамінаў імгненне, якое так усхвалявала мяне.

Вось і тэатр. Напэўна, спектакль нядаўна пачаўся. Я хвалююся. Я крочу па тратуары і ў кожнай сустрэчнай жанчыне бачу цябе. Я ведаю, што ўсё тое, пра што я думаю, — гэта мара, фантазія, але ўсё роўна чакаю. Прызнаюся, я ведаю, я адчуваю, што ты прыйдзеш. І ты прыйшла.

Да твайго прыходу я ў думках размаўляў з табою. Але васьм ты прыйшла, і я не ведаю, з чаго пачаць. Заўсёды так. Калі трэба шмат сказаць, нічога не атрымаваецца.

— А ці ведаеш ты, што такое землятрэс? — спытаўся я. — Вядома, ведаеш, ды я кажу пра землятрэс, які адбыўся ўва мне. — І доўга спрабаваў растлумачыць табе, што калі ішоў дождж, то глядзячы праз пабітае шкло, на якім пакідалі сляды кроплі дажджу, я ўбачыў цябе, ува мне адбыўся землятрэс. І ты не хацела верыць, але прыйшла. Я веру ў цябе і таксама прыйшоў.

— А хто такі Кірыл Сямёнавіч? — спытаўся я.

Відаць, ты зразумела мяне і ўсміхнулася.

— Пазнаёмлю калі-небудзь. Я і гэтак веру. Якаясьці ўнутраная сіла падтрымлівала мяне, і я ўпэўнена да нечага ішоў. Хацеў растлумачыць, што пасля нашай сустрэчы адбыліся вялікія перамены. У мяне штосьці засталася ў мінулым, а васьм цяпер, дзякуючы таму імгненню, якое ты падарыла мне раніцай, я бачыў будучыню, пра якую марыў усё жыццё.

Гэта ўсё адбылося раніцай. Пазней я даведаўся пра цябе больш, чым ты хацела, на наступны дзень — яшчэ больш...

А колькі часу мінула, памята-

еш? А я памятаю. І смех таксама. І Кірыла Сямёнавіча. Я меркаваў, што паміж намі будзе сур'ёзная размова. Не можа ж быць іначай. Я не хацеў ні ў чым прызнавацца, пакуль не пазнаёмлюся з ім, я жадаў сустрэцца. Нарэшце надыйшоў доўгачаканы час. Ты адчыніла дзверы. Побач з табою, віляючы хвостом, стаяў чорны сабакка.

— Пазнаёмцеся — гэта Кірыл Сямёнавіч.
— Вельмі рады, — з палёгкаю вымавіў я.

— Гаў, гаў, — прывітаў мяне Кірыл Сямёнавіч.

Можа, хто-небудзь папракне мяне, што я закахаўся ў сваю пацыентку. А калі шчыра, дык яна не была хворая і ніколі не была маёй пацыенткаю. Проста я стаяў каля пабітага акна, глядзеў на дождж і фантазіраваў. А потым падумаў: «А што, калі на самай справе пазваніць?». А навошта? Буду проста чакаць. І чакаю.

На вуліцы працягвае ліць дождж. І васьм бачу, як ты ўваходзіш. Я зноў у думках прашу, каб імгненне спынілася, і яно спыняецца.

— Я забыла запісную кніжку, — сказала ты.

І гэта было напраўду. Яна забыла запісную кніжку, каб я мог фантазіраваць, думаць, марыць.

Гэта ж трэба. Усё было, як я распавёў. Яна не вярнулася, і я вырашыў пакарыстацца запіснаю кніжкаю як зацэпкаю для сустрэчы з ёю. Яна не прыняла запрашэнне, але прыйшла на спатканне. Значыць, нешта ўсё ж супала.

А што думаюць астатнія таварышы? Нічога. Гэта, вядома, нічога не варта. Заўтра я збіраюся ў дарогу, і вельмі цяжкаю. Трэба мець вялікі запас трываласці і волі. Без гэтага нельга.

Хто з нас іграе? Думаю, не яна.

Няма вартай аўдыторыі. Няма сцэны. І якая сувязь можа быць з тэатрам? Цяпер гучыць музыка... І я ўспамінаю стары бязрозвы лес. Гэта я для сябе, захапіўся. Зараз зноў вяртаюся да рэчаіснасці, дакладней, да цябе. Я ўспомніў, хто з нас іграе. Вядома, не я. Няма ніякага падазрэння. Але гэтак

не бывае. Дакладней, бывае, але вельмі рэдка. Проста не хапае смеласці браць гэты адзін, рэдкі выпадак на сябе. І што атрымаецца? Атрымаецца васьм што.

Я, доктар, закахаўся ў пацыентку і зрабіў ёй прапанову. Яна, не задумваючыся, адхіліла маю прапанову і плакала. Чаму? Ды таму, што яна не вольная. Як? Вось так. Я таксама. І што? Адкуль я ведаю? Я доктар і не магу прайсці міма чужога болю, а зараз не знаходжу выхаду.

І што потым?
Кахаю.
Гэта сапраўды кропка.

Значыць, пытанне з аднаго боку вырашана. Выходзіць, аднабокова. Выходзіць, не зусім устойліва. А што рабіць? Распіску браць не трэба. Каханне не пазычаецца, і ніхто за яго ручацца не будзе. І яшчэ ёсць шмат пытанняў, пра якія пісаць нязручна.

Чаму ты не вольная — вядома. Што кахала яго — гэта я разумею. Чаму я не вольны і што таксама кахаў, ніхто не можа адмаўляць.

А далей?

Мы сустрэліся праз шэсць гадоў пасля таго, калі трэба было сустрэцца. Шэсць гадоў жылі, не ведаючы адно аднаго. І ўсё жыццё не ведалі. А зараз — на табе. А куды мінулае дзец? Куды? Ах, так? Значыць, жыццё так патрабуе. А што рабіць мне, калі не верыць табе? І яшчэ няма ніякай гарантыі, што заўтра я апынуся па-за гульнію, не застануся толькі са сваімі фантазіямі. Гэта вельмі цяжкае пытанне. Галоўнае, што ты падняла мяне на ногі, і пад імі трывала адчуванне грунту. Які ён, не бачу, пакуль не бачу. Бачу цяпло і бляск вачэй. Ведаю, што з іскры ўзгараецца агонь, дзеля якога мы жывём, агонь, дзеля якога мы змагаемся, а іншы раз несправядліва скараем, таму што ў жыцці залішне вялікая канкурэнцыя.

Так, я — доктар, проста доктар. Так здарылася, што сярэд белага дня спынілася імгненне і я закахаўся. Можа, яна і не прыходзіла зусім, а можа, прыходзіла па запісную кніжку, не памятаю. Памятаю, я патэлефанаваў, і жаночы мяккі голас адказаў мяне.

У яе гора, памёр сябар. Памёр...

А можа, гэтага не было? Не ведаю. Толькі ў адным упэўнены, адно абавязкова збудзецца — яна прыйдзе.

Я ўпэўнены і чакаю.

Пераклад з рускай мовы
Уладзіміра Марука.

гадчыка гаспадаркі, памятаю, што ты, як імгненне, засталася ўва мне. Тое, што адбылося потым, амаль неверагоднае. Я доўга глядзеў табе ўслед, пакуль ты не растварылася ў людскім наоўпе. Не ведаю дакладна што, але пэўна ведаю, што думаў пра цябе. Калі-небудзь іншым разам раскажу, а зараз буйныя кроплі дажджу сцякаюць па шкле і мне здаецца, што ты не, не пайшла, а стаіш каля дзвярэй і неўзабаве зноў увойдзеш. Але гэтага не адбылося, таму што ты, хутчэй за ўсё, дома.

На стала ў мяне ляжала маленькая запісная кніжка. Я адразу пазнаў — гэта была твая кніжка. Напэўна, чыстая выпадковасць, але я не ведаю, каму дзякаваць за гэту выпадковасць. Пазней я знайшоў твой нумар і патэлефанаваў.

— Гэта я...
— Ну дык што?
— Вось патэлефанаваў.
— Не трэба было.
— Трэба было.
— Няўжо?
— Ага.
— А я не ведаю, хто гаворыць.

— Гэта я. Ішоў дождж, я глядзеў праз пабітае шкло і ўбачыў вас...

— Жарт...
— Не жарт, — дадаў я.
— А што?
— Буду чакаць каля метро.
— Зразумела...

Ведаю, што ніякага метро няма, але чакаць хочацца, хоць каго-небудзь.

— Буду чакаць каля тэатра.
— Зразумела, — сказала ты.
— Значыць, чакаю?

Алена МАСЛА

Страх

Казка

ся палац збудавалі, каб было дзе сіле пагрозлівай жыць — а яна ўсё вачэй не кажа, толькі мацней і мацней груквае...

З цягам часу так спакутаваліся людзі ад невядомасці і страху, што шчыра жадаць пачалі, каб хутчэй той, пра каго шэпчуцца, прыйшоў і месца гаспадара ў іх зямлі заняў.

Тут ужо Страх не марудзіў. Шусь у палац, на пырыне разлэгся, нос угору задраў.

— Ідзіце, — кажа зноў Чуткам ды Плёткам, — перадайдце людзям, што за паслухмянасць я іх вызваляю ад грукату начога! А тых, хто ў палац да мяне першым на паклон прыйдзе і як мага больш дрыжыкаў прадасць, сваімі памочнікамі зраблю, землямі багатымі надзялю!

Чаго-чаго, а дрыжыкаў у людзей сабралася многа. Кінуліся яны на выперадкі ў палац. А Страх такі добры! Ашчаслівіў, па начах паабядаў не паловаць, а яшчэ і землямі надзяляе, уладай — кожнага згодна колькасці сабраных дрыжыкаў.

Страх жа, дрыжыкі сабраўшы, нашмат лепш сябе пачуваць стаў! Выйшаў да людзей, паказаўся.

...Каб жа цябе немач, глядзець няма на што, не тое каб баяцца! З кулак велічынёй, толькі вочы пукатыя па яблыку і цень ад яго асялізны. Заціхлі людзі. Маўчаць. Каго напалохаліся? Прыкра нават зрабілася і няёмка, што з-за нейкага дзіва недарэчнага столькі адкачаліся... Але землі ўжо раздадзеныя. Не хочацца ад багачыя адмаўляцца, няхай сабе і са страху нажытага! Вось і стаіць нагоўп моўчкі. І тады асямела, падняла галаву Подласць — самая першая сяброўка Страху. Дзе няма Смеласці, каб Праўду сказаць, яна тут як тут. Аднаго, другога ў бок пхнула — і загулі новаспечаныя багаці:

— А мы ведаем тых, уладару, хто цябе не баяўся, не дрыжэў і вітаць не прыйшоў!

Самыя ж выслужлівыя, загаду не чакаючы, кінуліся лавіць смельчакоў...

Вось так, мае даражэнькія. Што было далей на той прыгожай зямлі, хочаце ведаць?

Людзі тыя, што Страх на зямлю пусцілі, нядоўга на ёй гаспадарылі: смельчакоў сваіх жа на расправу Страху дабрахоць аддалі. А баязлі-

цаў, што жыць засталіся, крыўдзіць ніхто не баяўся. Вось і павалілі валам на прыгожую зямлю хцівія ліхадзеі. Людзей тамгэйшых набрыдзь розная з гаспадароў чаляднікамі парабіла. А яны не працівяцца: дрыжаць па заведзенай звычцы — каб, барані Божа, Страх не ўтнявіць, каб ён па начах зноў у вокны грукваць не пачаў.

А прышлілыя людзі якія гаспадары? Пра заўтрашні дзень не думаюць, грабучь багачці абेरуч... Таму ў хуткім часе рэкі і азёры прыгожай зямлі абмялелі, пушчы парадзелі, а на палях перастала каласіцца пшаніца.

Толькі Страх у палацы на пырыне ляжыць. Тлусты стаў, папярок сябе шырыцьшы. Вакол яго Міхі, набітыя дрыжыкамі розных калібраў, стаяць. Чуткі і Плёткі чэрпаюць іх прыгаршчамі і гаспадару сваіму падаюць. І Подласць каля іх раскашвае.

Вам жа, хто слушаў казку ўважліва, я па сакрэце скажу: Страх таксама сяго-таго баіцца. А раптам нехта згадае, што самае вялікае, што ёсць у Страху — вочы ды цень?!

Падумаць, дык баяцца ж зусім няма чаго. Можна лобны страх у кулак яго сіцснудзі!.. І ўсё! Там, дзе пажывіцца няма чым, дзе людзі дрыжыкаў не прадаюць, страх, нават самы ўкормлены і тлусты, растае, як леташні снег.

Варта не забываць пра гэта, калі да Страху ў хаўрус трапіць не хочацца.

Страх стаіць за вуглом, стаіўшыся, і пасміхаецца.

Што за навала? Ніхто нічога сказаць не можа, ніхто нічога не ведае — ад гэтага яшчэ страшней робіцца.

А Страх далей стараецца. Чуткі і Плёткі — яго родныя цёткі. Страх іх пусціў па хатах хадзіць і ў вушы людзям уліваць, што груквае ў вокны па начах нязнаная сіла, не тутэйшая, нават не зямная. Што прыйдзе яна і кіраваць той зямлёй стане. А хто яе не паслухаецца — знішчыць і на пыл ператрэ!

Усе ведаюць — у страху вочы вялікія. Сталі людзі адзін другому чуткі перадаваць, ад сябе жахаў дадаваць. Дзень пры дні калоцяцца, па начах не спяць... Сёй-той, каб задобрыць сілу нябачную, пачаў на двор пачастункі выстаўляць... Пасля дары каштоўныя панеслі... Па-

Усё было вельмі проста. Так проста, што цяжка растлумачыць, ды, напэўна, і тлумачыць не трэба. Ці, можа, трэба? Ну як? Тады слухай уважліва.

Я стаяў каля акна, глядзеў на пабітае шкло. А пры чым тут шкло? Ды пры тым, што праз гэтае шкло я ўпершыню ўбачыў цябе. Ты стаяла і доўга глядела на вялізную шыльду ля дзвярэй. Мне вельмі хацелася, каб ты ўвайшла. Жаданне было настолькі моцнае, што здалася, нібыта якаясьці нябачная сіла прываблівала цябе да мяне. І ты ўвайшла.

Я — доктар, і шмат разоў на дні перажываю боль разам са сваімі пацыентамі, а яны ўвесь час мяняюцца і мяняюцца. Адны з іх прыходзяць пастаянна, іншыя вяртаюцца да свайго звычайнага занятку, а некаторыя ўжо больш ні да мяне, ні да іншых дактароў не прыходзяць. Такі закон жыцця.

Што я думаю тады?
Ды нічога кепскага, нічога новага.

Проста мне хацелася, каб маёй пацыенткай не стала ты. Няма нічога дзіўнага ў тым, што я спыніў цябе. Проста мне здалося, што менавіта я табе патрэбны. Гэта маё прафесійнае чуццё. Хочацца заўсёды быць першым, быць першым патрэбным чалавекам.

Вось мы і сустрэліся.
«Добры дзень, — адказаў я табе, — вы, напэўна, да мяне?»

Гэта было так.
Ты, як і ўсе мае пацыенты, нічога не хавала. Усё было зразумела.

Усё было вельмі проста. Я — доктар, а ты — пацыентка з вывіхнутым каленам. Ты прыйшла да мяне. Мы з табой пазнаёміліся. Я і зараз упэўнены, што мы павінны былі пазнаёміцца. Іначай і быць не магло. Іначай я ў гэты позні час не пісаў бы гэтыя радкі.

Тады ішоў дождж, і ты доўга стаяла каля акна, якое стары гадчык гаспадаркі да гэтага часу не памяняў. Мы ведаем, калі пачалося наша знаёмства. Ведаем, што ў гэты дзень ішоў моцны дождж і, глядзячы праз шкло, я ўпершыню ўбачыў цябе, бачыў, як увайшла ў дзверы і, крыху накульгаючы, наблізілася да мяне. Я ў думках прамовіў: «Спыніся, імгненне». І ты проста, як імгненне, спынілася і сказала: «Добры дзень». Памятаю, што больш не згадаў пра шкло і старога за-

Жыў-быў Страх. Дзе дакладна — сказаць цяжка. Але мог жыць усюды, куды яго пускалі, бо жыўся тым, што людзей паловаць. Варта нечага чалавеку збаяцца — Страх тут як тут. Займае сваё месца ці ў душы, ці ў сэрцы, ці ў розуме. Прыстроіцца, прыладзіцца — і смочка пакрысе з чалавека сілы. А баязліўцаў на свеце ой як багата!.. Іншы не тое што сапраўднага страху, уласнага ценю баіцца. Таму Страх і не гаруе, смела па зямлі вандруе, бо ведае: ўсюды яму спахыва будзе.

Але, нагойсаўшыся па свеце, задумаўся неак Страх: «Я такі магутны, а жыву, нібы валацуга. Трэба недзе атабарыцца, дом свой займець. Легчы на мяккай прырыне, не бегаць ні за кім, не паловаць, але зладзіць усё так, каб людзей ад страху ліхаманка трэсла!.. Во ўжо будзе не жыццё, а магна...»

І, так разважаючы, прыйшоў ён у надзвычай прыгожую зямлю. Зямля тая ад ішанічных палёў залага, ад безліччч рэк і азёр блакітная, ад густых пушчч смарагдавая, ад россыпу красак вясклакая... Тутнуў нагой Страх:

— Хачу тут застацца!
Сказана — нешта рабіць трэба, каб збылося. Страх з простага пачаў: па начах ад хаты да хаты ходзіць і знянацку ў вокны груквае. Людзі да вокнаў кінуцца, на ганак выбегуць — ціха ўсё, нікога не відаць, не чуваць. Напалохаюцца, а

Арт-пацеркі

Аблічча класіка айчынай літаратуры Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча ўвасоблена ў памятных манетах, выпушчаных Нацыянальным банкам Беларусі. Срэбная — наміналам 10 рублёў, медна-нікелевая — 1 рубель, тыраж кожнай — па тры тысячы. На версе юбілейнай манеты партрэтная выява падаецца ў атачэнні надпісу: "В. ДУНІН-МАРЦІНКЕВІЧ 1808 — 1884" і назваў некаторых яго твораў.

У рэпертуары Беларускага тэатра "Лялька", што працуе пад мастацкім кіраўніцтвам рэжысёра Віктара Клімчука ў Віцебску, з'явіўся новы спектакль: "Кветчак-вясёлка". Гэта не што іншае, як беларуская версія казкі Валянціна Катаева "Цветик-Семицветик". Па-беларуску гэтую павучальную гісторыю, вядомую не аднаму пакаленню чытачоў, перастварыў арыстат Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа і самабытны паэт Пятро Ламан.

Выдадзены першы альбом-каталог твораў Аляксандра Ісачова, складзены яго ўдавой і мастаком Алегам Арловым. Выпуск гэтага збору прымеркаваны да 20-годдзя з дня смерці мастака. Яго сюжэтная-тэматычныя палотны, абразы, графічныя работы заўжды выклікалі вялікую цікавасць у аматараў выяўленчага мастацтва, таму многія карціны А. Ісачова знаходзяцца ў прыватных калекцыях (і не толькі ў Беларусі). Каля трох дзесяткаў работ захоўваецца ў фондзе Рэчыцкага краязнаўчага музея, у пяць разоў больш іх у Санкт-Пецярбургскім фондзе вольнага рускага сучаснага мастацтва. Гэтыя лічбы сведчаць, наколькі карцінамі была праца над альбомам-каталогам, у якім прадстаўлена больш як 500 работ. З угодкамі А. Ісачова звязана і правядзенне шэрага выставак. Спачатку — на роднай Гомельшчыне: у Рэчыцы, дзе прайшла большая частка яго кароткага жыцця, затым у абласным цэнтры. Мяркуюцца, што пры канцы сакавіка гэтая экспазіцыя адкрыецца ў Мінску.

Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі рыхтуе спектакль "Каласы пад сярпом тваім" паводле аднайменнага рамана Уладзіміра Караткевіча. Пра нашы карані, нашу гісторыю, магутную культуру, мову, пра станаўленне маладой асобы павядзе размову тэатр следам за пісьменнікам. Рэжысёр-пастаноўшчык Валерый Анісенка звярнуў увагу на тры старонкі першакрыніцы, што заінтрыгуюць глядача, выклічуць яго на роздум, абудзяць у ім патрэбу перачытаць рамана-эпапею. Днямі — прэм'ера, сачыце за афішамі!

Гомельскі палацава-паркавы ансамбль прымае ў сакавіку незвычайных гасцей. Гэта прадстаўнікі больш як 20 краін, з розных кантынентаў. А незвычайнасць у тым, што гэта — лялькі. Беларускія глядачы могуць на іх падзівіцца дзякуючы выставачнаму праекту, які ажыццявілі Варшаўскі

фонд польскага нацыянальнага мастацтва "Цэпеля" і Польскі інстытут у Мінску. Дарэчы, менавіта ў Мінску адбыўся першы паказ выяўшчыні "Лялькі польскія. Лялькі свету", пра што мы падрабязна распавядалі (гл. "ЛіМ" за 14 снежня 2007 года). Затым яна пераехала ў Віцебск. Цяпер унікальную калекцыю прымае Гомель.

С. ВЕТКА
Фота аўтара

Шмат можна расказаць пра гэтага таварыскага чалавека з уласцівым яму пачуццём гумару, з адкрытасцю і разам з тым прыхаванай недзе сялянскай хітрынкай, Алег Скавародка цікавы суразмоўца, шмат у чым даведчаны, ад паітыкі да сусветнага мастацтва.

Дзяцінства яго выпала на першыя пасляваенныя гады — не да неба, быць бы хлеба, як кажуць. Але ніхто не змог адняць у тых дзяцей радаснага адчування свету і прадчування лепшага заўтрашняга дня. А для малечы з вёскі Ассё і навакольных вёсак Лепельшчыны радасцю былі карагоды лясоў з пералескамі, плойма вялікіх і малых азёр.

Той час мой суразмоўца ўспамінае шчасна і роздумна: "Праз усю вайну прайшоў мой бацька баявым афіцэрам і мне наказаў: толькі ў вайскове вучылішча! А я так любіў маляваць, школьную насценгазету рэдагаваў...".

Выканаць просьбу-загад усё ж давялося: паступіў у Даўгаўпільскае радыётэхнічнае вучылішча войскаў супрацьпаветранай абароны. Ды ўцёк з вучылішча праз тры месяцы — мастакоўская натура перамагла.

У 1967 годзе стаў студэнтам мастацка-графічнага факультэта Віцебскага педагогічнага інстытута. Шмат узяў ад сваіх першых настаўнікаў Леаніда Дзягілева, Фелікса Гумена і Альберта Някрасава. А потым у жыццё ўвайшлі такія майстры, як Леанід Шчамялёў і Гаўрыла Вашчанка — настаўнікі і калегі адначасова, бо ў 1968-м атрымаў членскі білет Са-

Зачараваная душа

Далёка бачна ўсё з Саўкавага кургана, які "прыпоўз" разам з леднікамі на Пскоўшчыну і застаўся там нямым сведкам былога. Стаім на кургане з Алегам, углядаючыся ў бяскрайнія далі, дыхам усім тым, чым дыхаў у свае шчаслівыя, і не дужа, часы Пушкін. Напэўна, менавіта ў такія хвіліны ў шырока раскрытай душы творчага чалавека нешта нараджаецца і застаецца надоўга... Потым, глядзячы на карціну мастака "Восень", успомніў я тры прырыстыя далі, амаль свінцовую, а не блакітную, як летам, ваду ў Сораці, жоўта-чырвона-чорную лістоту на дрэвах і, нібы сірацінкі, прытуленыя адна да адной драўляныя хаткі і стажок.

юза мастакоў СССР. Да гэтага прайшоў праз марскую службу на Балтыцы, працу настаўнікам у Рагачове і мастаком-афарміцелем на Віцебскім мастацкім камбінаце. Былі персанальныя выстаўкі, якія заўсёды мелі поспех.

Я бачыў многія карціны Алега Скавародкі, толькі вось мора на іх не заўважаў ніколі. Відаць, лепельскаўшчакія краявіды бліжэй яму і радней. Мой цёзка стварыў свой уласны мастацкі свет, свой пантэон, свой уласны почырк. Мне здаецца, што Алег уласцівы жанравы невывызначаны, колеравая разнастайнасць, сэнсава ўскладнёнасць. Рэаліст, ён калі-нікала існуе ў творчасці на мяжы ірэальнага.

— Я цудоўна адношуся да ўсіх пльняў у мастацтве, да мастакоў, якія маюць не так, як я, — кажа А. Скавародка. — Мы ж толькі глеба для наступных пакален-

няў. На ёй яны ўзрастуць. А шукаць свае тэмы, фарбы, прадметы натхнення і сродкі іх увасаблення — справа і права любога мастака. Без пошуку — спыненне душы, розуму і рукі...

На многіх пленэрах пабываў мой зямляк. З захапленнем расказваў пра наведванне Разаншчыны — радзімы Ясеніна, пра прыпынак у доме-музеі Ігара Севяраніна і пра ўражанне ад Валагодчыны, пра сустрэчы са знакамітымі людзьмі, напрыклад, у Смаленску ці ў Рэзекне ў Латгалі і з блізкімі-блізкімі землякамі, такімі, як мэтр беларускай паэзіі Рыгор Барадулін.

Нядаўна Алег Аляксандравіч вярнуўся з нямецкага Нінбурга, дзе адкрылася выстаўка віцебскіх мастакоў. А геаграфія яго персанальных выставак шырокая: сталічны Палац мастацтваў, той жа Нінбург, Смаленск, з якім у віцебскіх мастакоў даўня

творчыя і сяброўскія сувязі. Такому творчаму і сяброўскаму супольніцтву можна толькі пазаздросціць і пераняць прыклад абласнаму аддзяленню Саюза пісьменнікаў Беларусі, якое не толькі дрэмле, але і глыбока загнула ў гэтай вельмі важнай і карыснай справе.

Алег Скавародка любіць тое, што малое і малое тое, што любіць. А любіць ён жывы і прыдуманы натхненнем свет — чорна-белы, рознакаляровы, вясёлы і сумны. Асабліва заварожваюць на палотнах мастака свае і чужыя храмы, неабдымная, прыгожая летам і зімой, прырода.

У віцебскім абласным аддзяленні Беларускага саюза мастакоў працуе больш як сто чалавек. І ўжо другі раз калегі Алега Аляксандравіча аказваюць яму давер, абіраючы сваім старшынёй.

— Добра вядома, што кіраваць творчымі людзьмі — марная справа, — разважае мастак. — Кожны з іх сам па сабе і ў сабе. Яны шукаюць, не заўсёды знаходзяцца, а калі знаходзяцца, то радууюцца, як дзеці. Кожны з іх — асоба! А вось дапамагчы сваім таварышам па мастацкім цэху лічу святым абавязкам. Ты ведаеш, колькі, напрыклад, каштуюць фарбы, рамкі, падрамнікі, пэндзлі? Ды без сваёй майстэрні мастак наогул — не мастак. Хаджу, "выбіваю" нешта, груба кажучы. Дзякую гарадскому і абласнаму выканаўчым камітэтам — дапамагаюць. Дапамагае абласное ўпраўленне культуры...

Ходзіць мастакоўскі старшыня, просіць, "выбівае", дапамагае ўласным аўтарызэтам і настойлівасцю сталым і маладым сваім калегам. Дарэчы, па слядах Алега пайшла яго сын і дачка — абое мастакі.

Штрыхі, штрыхі. Упэўнены, што Алег Скавародка куды лепш за мяне намалываў бы свой партрэт. А я толькі падкрэсла: у героя майёй замалеўкі ясны розум і зачараваная белым светам душа.

Алег САЛУК
г. Віцебск

Акварэльная элегія

У Горацкай карціннай галерэі адбылася выстава твораў вядомага беларускага мастака-акварэліста Фёдара Кісялёва. Незвычайнасць яе ў тым (прынамсі, для Горак), што майстар усе свае 25 карцін, прадстаўленых на выставе, падараваў Горкам. На сёння, дарэчы, самая вялікая калекцыя работ Ф. Кісялёва ў Магілёве — 30 карцін. Лепшыя творы знаходзяцца ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі, у Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва, у фондах БСМ, у дзяржаўных установах Польшчы, Францыі, Германіі, у прыватных зборах многіх краін, у музеях некаторых нашых райцэнтраў.

На ўрачыстай прэзентацыі старшыня Горацкага райвыканкама Міхаіл Анікеў шчыра падзякаваў мастаку і яго жонцы Уладзіславе Мікалаеўне за бяспэчны ахвяравальны дар, а начальнік раённага аддзела культуры Ірына Белякова і дырэктар гістарычна-этнаграфічнага музея Святлана Скаронная запэўнілі, што гэты цудоўны скарб будзе ў пастаяннай экспазіцыі, стане добрым вучэбным падспор'ем для Горацкай школы рамёстваў. Сам мастак паабяцаў праводзіць тут майстар-класы.

Карыстаючыся прысутнасцю мясцовых аматараў высокага мастацтва, Фёдар Сцяфанавіч правёў першую экскурсію, падрабязна распавёў пра складанасці акварэльнага жывапісу, прыгадаў гісторыю стварэння выстаў-

леных на агляд карцін, патлумачыў іх адметнасці.

Сёй-той думае, што акварэль — непрыкметны жанр выяўленчага мастацтва. Гэта абвяргае ўсім вядомага так званага Віцебскага школа акварэлі, а канкрэтна — работы Ф. Кісялёва. Кожная захапляе асаблівай выразнасцю. Знаёмыя відарысы Прыдняпроўскага краю, Паазер'я паўстаюць перад намі велічна і лірычна. Што ж, мастак аддаў сваёй справе чвэрць веку. Ён акварэліст паводле светаўспрымання, у сваім памкненні бачыць наваколле абноўленым, чыстым, прыгожым. У сваёй майстэрні ён не толькі нястомны працаўнік, але і сапраўдны чарадзеі, які пры дапамозе спалучэння колераў адлюстроўвае рэчаіснасць.

Не будзе перабольшаннем сказаць,

што на сённяшні дзень Фёдар Кісялёў — адзін з вядучых майстроў акварэльнага пейзажу ў Беларусі. Асноўны сюжэтная-тэматычны кірунак яго творчасці вызначаюць лірычныя вобразы роднага краю. Яны заварожваюць сваім мяккім, цёплым каларытам.

Прыцягваюць увагу сваёй манументальнасцю работы, прысвечаныя гісторыка-архітэктурным помнікам Беларусі. Сярод іх: "Смаляны. Белы Ковель", "Брама Нясвіжскага замка". Шчымы-ліва-элегічная карціна "Бабіна лета" абуджае ўспаміны пра вясковую дзяцінства, якое ў самага аўтара прайшло ў Клімавіцкім раёне на Магілёўшчыне. Мастак успрымае жыццё ва усёй яго разнастайнасці. Таму натуральна, што і тэма чарнобыльскай трагедыі не магла не крануць яго чужае сэрца. Кранаюць і нас яго "Чудзянскае поле", "317 дом вёскі Вепрын".

Работы Ф. Кісялёва адлюстроўваюць той няпросты творчы шлях набыткаў і няўдач, які прайшоў ён ад вучня выдатных віцебскіх акварэлістаў Фелікса Гумена і Івана Сталярова да сталага майстра, душа якога тонка адчувае прыгажосць Бацькаўшчыны.

Фёдар Кісялёў у сваіх творах шчыра дзеліцца з намі не летуценнямі і марамі, а сваёй акрыленасцю, тонкім светаразуменнем, якое чалавек набывае толькі з цягам часу, калі зведае непазбежныя пакуты, накіраваныя лёсам.

Валянціна БЕЛАВУСАВА,
старшы навуковы супрацоўнік
Горацкай карціннай галерэі

Джаз быў побач. Заўсёды. У даваенных песнях і "трафейных" фільмах. У цыркавых атракцыёнах і праграмах тэлевізійнага "Блакiтнага агенчыка"... Ён уваходзіў у савецкі побыт і пад рознымі імёнамі: "эстрада", "лёгкая музыка", "танцавальныя мелоды"... Але сёння мы называем джаз яго ўласным імем. І дадаём: "жывая музыка!".

ня па час фестывальных канцэртаў. Мроівам успамінаў абуджаюцца пранікнёная балада для трамбона з салістам Дзмітрыем Бударыным, тэмперamentныя гітарныя "рыфы" Сяргея Анцішына, галавакружны свiнг Томаса Ганша, саксафаністаў Андрэя Кляшчова, Уладзіміра Ксёнца, Сяргея Чэбана, Рамана Арцём'ева, рытм-групы (Андрэй Славiнскі, Вадзім Чайкоў, Дзмітрый Хаменка), маэстра Міхаіла Фiнберга ды ўсяго аркестра. Сапраўдная вяршыня мастацтва Бiг-бэнда — манаграфiчны канцэрт, прысвечаны творчасцi канадскага музыканта Роба МакКонела...

Чатыры вечары запар я ўваходзіла ў перапоўненую залу Клуба iмя Ф. Дзяржынскага з надзеяй на хоць бы якое волянае месцеiка. Прызнаюся: на пустое глядацкае крэсла мне так нiводнага разу i не пашанцавала, але я нiколі не пашкадую, што нароўнi з фанатамi джаза слухала i глядзела тыя амаль дзвюхгадзiнныя праграмы стоячы — не адчуваючы стомы, забыўшыся на час. I ў які ўжо раз я пераканалася, што "планета джаза" сёння яднае досыць стракатую публiку: некалькi пакаленняў нашых сучаснiкаў. А што тут дзiўнага? Гэтая музыка вабiць i зачароўвае ўжо тым,

Час і твары

Назву гэтай выставы "Твары часу" падказалі самі работы. Пасля таго, як размясцілі іх у галерэі, зала зрабілася нечакана шматлюднай ад 18 партрэтных выяў, аўтарам якіх з'яўляецца народны мастак Беларусі Уладзімір Стальмашонак. Мы ўбачылі гэтых людзей такімі, якімі яны былі амаль 30 гадоў таму, а цяпер зрабіліся своеасаб-

лівымі сімваламі таго аддаленага ад нас часу. Гэта беларусы паводле паходжання, якія здобывалі нафту на радовішчах Поўначы, узнімалі цалiнныя землі ў Цалiнаградскай вобласцi, займаліся жывёлагадоўляй у знакамітым там саўгасе "Мiнскiм"...

У студзені 2004 года Уладзімір Іванавіч паказваў у нашай галерэі зусім iншую персанальную выставу, якая, дарэчы, таксама называлася вельмі сiмвалiчна — "Партрэтны летапiсец". Вось тады мастак i падарыў нам адну з карцiн тагачаснай экспазiцыі — "Зону". Партрэт перасяленца з чарнобыльскіх мясцiн не толькi ўзрушваў дасканаласцю майстэрства, але i здiўляў арыгiнальнасцю афармлення. Замест звыклага багета — проста дошкi, нават не абгабляваныя. А яшчэ — калючы дрот i карта радзiяцыйнага забруджвання Беларусі. Усё гэта разам з самай выявай успрымалася надзвычай цэласна i трагiчна. Мiж iншым, аднойчы ў галерэю завітаў наведвальнiк, які пазнаў на партрэце свайго бацьку — старшыню аднаго з калгасаў Гомельшчыны.

А потым Уладзімір Стальмашонак ахвяраваў галерэі i творы сваёй чарговай экспазiцыі. Я папрасiў мастака прыгадаць, як ствараліся тыя партрэты.

— *Ішоў 1978 год. Я атрымаў у Саюзе мастакоў СССР творчую камандзiроўку i вандраваў па самых прывабных для мяне мясцiнах, — распавёў Уладзімір Іванавіч. — Пабываў у Паўладары, у Цалiнаградзе, Варкуце, Запаляр'і, Комі АССР... I паўсюль пісаў беларусаў. Рабiў гэта, не замянаючы iм займацца сваёй звычайнай працай. Мне даводзiлася ўвасабляць сваіх герояў непасрэдна ля буравыя ўстановак, на цалiнных палях, на жывёлагадоўчых фермах i ў чумах аленяводаў. Потым рабiў iмправiзаваныя выставы, каб нафтавікi, механiзатары самi маглi сябе пабачыць. Была выстава i ў Маскве паводле выiнкаў творчай камандзiроўкi, а потым — у нашым Нацiянальным мастацкiм музеі...*

Уладзімір Іванавіч заўважыў, што пісаць у незвычайных умовах яму дапамаглi вялізныя пацэльняныя алоўкi, якія ён набыў некалі ў Амерыцы. Карыстаўся i вугалем. А напісанае сапраўды застаецца. Асаблiва калi гэта зроблена рукой Майстра. Да таго ж, У. Стальмашонак умее выключна таленавіта перадаваць асаблiвасцi характараў, жэстаў... А галоўнае — духоўную адметнасць сваіх герояў. Нават фотамастакi ведаюць, як цяжка бывае "злавіць" менавіта тое iмгненне, калi герой цi геранiя здымка забудуцца пра наведзены на iх фотааб'ектыў i працяжыць натуральныя якасцi сваіх характараў. А як складана мастаку! Яму ж мала шчаслівага iмгнення. Тым большае захапленне выклiкае хуткасць (цi гэта нам так здаецца?) нацхнёнага майстэрства У. Стальмашонка. Усе, хто ведае Уладзіміра Іванавіча, адзначаюць, што ён чалавек адкрытай душы, незвычайна добразычлiвы i бескарыслiвы. Таму тыя, каго малое гэты мастак, не затойваюцца перад iм.

У "Тварах часу" кожны партрэт — гэта характар, непаўторнае аблiчча. Двойчы маляваў мастак бурыльшчыка А. Панурку ў Запаляр'і. У першым выпадку гэта проста партрэт, у другім — сюжэтны: ужо знаёмага чалавека мы бачым у рабочым адзеннi на фоне буравой устаноўкi i запалярнага краявiду. Але ў абодвух творах — выяўлены валявы характар упэўненага ў сваіх магчымасцях працаўнiка. З душэўнай шчырасцю пазiраюць на нас дырэктар саўгаса "Мiнскi" Цалiнаградскай вобласцi П. Сарокiн, бухгалтар гэтага ж саўгаса I. Дрыманава, шафёр I. Ждановiч, фуражор Н. Думiна... Iншым разам У. Стальмашонак проста на партрэце пазначае не толькi прозвiшча i пасаду, месца працы героя цi геранiі свайго твора, але i нейкiя асаблiвасцi iх жыццёвых лёсаў. Цяпер, праз амаль 30 гадоў, усё гэта успрымалася як своеасаблiвая гiсторыя таго часу, які па-сапраўднаму ўслаўляў чалавека працы.

Ізяслаў КАТЛЯРОЎ,
дырэктар Светлагорскай карцiннай галерэі "Традыцыя".

На здымку: Уладзімір Стальмашонак, "Зона".

Планета JAZZ

АДЗiН З ПЕРШЫХ фiларманiчных канцэртаў колiшняга эстрадна-сiмфанiчнага аркестра Беларускага радыё пад кiраўнiцтвам Барыса Райскага, які шгодня чула ў эфiры, я наведала з бацькамі. Яны ўспрымалi жывы аркестр з асаблiвым пачуццём, успамiналі, параўноўвалi з калектывам Эдзi Рознера, які даводзiлася iм слухаць у гады маладосцi...

Потым у Мiнск прыехаў самы сапраўдны i выбiтны, сучасны i класiчны джаз: аркестр Дзiюка Элiнгтана. Бiлет на яго выступленне ў Палацы спорту каштаваў па тых часах дарагавата: здаецца, тры рублi. Мы, старшакласнiкi адмысловай навучальнай установы, якая неаднойчы мяняла назву i сёння завецца Рэспублiканскай гiмназiяй-каледжам прi Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкi, дамовiліся патрапiць на канцэрт Элiнгтана. Але зрабiць гэта трэба было так, каб не дазналіся педагогi, якія строга сачылі за нашай пуртытанскай акадэмічнай адукацыяй i выхаваннем адпаведнага музычнага густу. У школе мы паглыблена вывучалi гiсторыю i тэорыю музыкi, класiчную гармонiю...

Дык вось. Адразу пасля ўрокаў, у шгодзённых школьных сукенках (толькi схаваўшы ў партфелі форменныя фартушкi), пайшлі мы ў Палац спорту. Але тямнiцы з таго незабыўнага культпаходу не атрымалася. Пакуль шукалі свае крэслы, сустрэлі ў натоўпе аж некалькi педагогаў. Хавацца ўжо не было як. Ды i навошта, калi па тварах музычных настаўнiкаў, якія дагэтуль здаваліся такімі занятымі кансерватарамi, мы зразумелi: яны ўхваляюць выбар сваіх выхаванцаў. Пачуць i пабачыць аркестр такога класа, на ўласны слых прасачыць, як нараджаецца ў адзiнотным промнi пражэктара сольная iмправiзацыя самога Дзiюка Элiнгтана, — уражаннi на ўсё жыццё.

У ГЛЫБiНЯХ МiНУЛАГА засталiся гады саматужнага шгодзiравання гiсторыі i тэорыі джазавай музыкi, паспiхання адмысловай мовы жанру, засваення тэрміналогiі. Джаз гучаў з лiцэнзыйных вiнiлавых дыскаў, якія выпускала Усесаюзная студыя грамзапiсу "Мелодыя"; са старонак прозы Х. Картасара, які пісаў трагiчны вобраз музыканта з легендарнай асобы саксафанiста Чарлi Паркера. Ён гучаў з тэатральных сцэн, дзе ставiлася ажыятажна папулярная п'еса В. Слаўкiна "Дарослая дачка маладога чалавека", i на палубе "пльвучага трамвайчыка", што вазiў па Заходнiй Дзвiне ўдзельнiкаў вiцебскага джазавага фэсту, i ў сталiчнай фiлармонiі, куды наведвалiся музыкi з Прыбалтыкi, Расіі, Украiны, Польшчы... Зразумела, джазавы стыль развіваўся i ў творчасцi беларускiх кампазітараў: Ю. Бяльзакцага, Я. Глебава, Я. Грышмана, А. Шпiнянёва, Р. Суруса, А. Клеванца...

НАША сталiца зрабiлася джазавым горадам, які сёння не толькi прымае выбiтных iншаземных му-

• **Аўстрыйскi трубац Томас Ганш мае класiчную музычную адукацыю. Удзельнiчае ў калектывах з акадэмічным рэпертуарам, выступае з джазавымi канцэртамі. Грае на iнструменце, дызайн якога зроблены паводле яго ўласнага эскiза.**

• **Знаёмства беларускiх музыкаў з Іў Карнеліус, яе мужам, джазавым пiяністам Чыпам Кроўфардам i трубачом Томасам Ганшам адбылося на леташнiм "Славянскiм базары ў Вiцебску".**

зыкаў, але i нараджае айчынных майстроў жанру. Яскравым сузор'ем такіх майстроў называюць Бiг-бэнд Нацiянальнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кiраўнiцтвам Міхаіла Фiнберга. Творчая дзейнасць гэтага калектыву i яго маэстра заўсёды ў полі зроку "ЛiМа". Адна з нядаўнiх публiкацый прысвячалася ўжо сёлетняму праекту — "Мiнскi джаз-2008". Не паўтараючы сказанае раней, нагадаю, што гэты, дзевятнаццаты па ліку, джазавы фэст, арганізаваны аркестрам, вызначыўся непаўторным складам удзельнiкаў i арыгiнальнасцю музычных праграм. Поруч з гаспадарамi фэсту выступалi сусветна вядомыя "зоркi": аўстрыйскi трубац Томас Ганш, амерыканская джазавая вакалістка Іў Карнеліус. Усе музыканты радаліся высокай тэхнiкай выканання ды натхнёным iмправiзатарскім майстэрствам, вытанчаным адчуваннем ансамбля, а творы, якія выконваліся, уражвалі маляўнiчай прыгажосцю, гарачынёй пачуццямi, магутным зарадам пазiтывнай энергiі.

Пра музыку, якая гучыць "тут i зараз", вельмі цяжка распавядаць. Дык хiба мажлiва перадаць словамі той рух эмоцый, тыя акварэльна-празрыстыя нюансы душэўнага стану, туго чароўную няпэўнасць настрою, што ўласцiвыя чалавеку, які самазабыўна слухае жывы джаз? Гартаю свае паспешлiвыя занатоўкi, зробле-

што яна — жывая. Дасцiпная, "кампанейская" — i надзвычай складаная. Можна сказаць, што ў мастацтве джаза на першым месцы — усё: досвед i музычная эрудыцыя, эмацыйная шчырасць i вiртуознае прафесiйнае майстэрства, iмправiзатарскi талент i дасканалы пачуццi ансамбля.

ПРАЗ ГОД беларускi джаз, што вядзе свой радавод ад легендарнага ўжо аркестра, якім кiраваў першы заслужаны артыст БССР Эдзi Рознер, адзначаць свае 70. Ужо рыхтуюцца юбiлейныя iмпрэзы. Узнаўляецца праграма самога першага канцэрта, з якім выступiў у Беларусі аркестр пад кiраўнiцтвам Рознера. У якасцi ганаровых гасцей запрасяць тых, хто спрычыніўся да творчасцi слаўтага калектыву цi памятае яго музыкантаў. Плануецца канцэрт памiцi Барыса Райскага — дырыжора, які паспрыяў фармiраванню i развiццю традыцый беларускага джаза. Дарэчы, менавіта ў аркестры пад кiраўнiцтвам Райскага фармiраваўся творчы досвед на той час маладога трамбанiста Міхаіла Фiнберга...

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: народны артыст Беларусі Міхаіл Фiнберг i Андрэй Славiнскi (перкусія); уладальнiк прэміі "Лепшы джазмен года" саксафанiст Уладзімір Ксёнец; амерыканская спявачка Іў Карнеліус.

Фота Кастуся Дробава

Спажываючы інфармацыю

Праблема ўласнасці

— Масавая камунікацыя на раджалася са з'яўленнем радыё, а росквіт набывала з распаўсюджваннем тэлебачання. Вядома, тады яна абаялася на самую шырокую аўдыторыю — і атрымала форму масавага прадукта.

Сітуацыя на мяжы ХХ—ХХІ стст. кардынальна мяняецца. У адных грамадствах з канца 70-х, у іншых — з 80-90-х гг. пераходзяць да т.зв. постіндустрыяльнага, альбо інфармацыйнага грамадства, што і выклікае патрэбу ў змене камунікацыйнай парадыгмы: інфармацыя ідзе не агулам да мас, але да кожнага чалавека, з улікам яго патрэб і запятаў.

— Якая сітуацыя складаецца ў сувязі з гэтым у медыя-сектары?

— Ён бурліва развіваецца і становіцца значна больш складаным. Паскоранымі тэмпамі да традыцыйных і новаўкараненых медыя (відэа, спадарожнікавае ТБ, HDTV і г.д.) дадаецца велізарная колькасць новых тэхналогій. Гэта тэндэнцыя суправаджаецца адпаведнымі зменамі ў структуры медыя-інстытутаў, у формах выказвання. Поле даследавання камунікацыі надзвычай ускладняецца, паколькі пэўныя эмпірычныя трэнды яшчэ толькі фарміруюцца, а іх ужо трэба даследаваць.

Тэхналагічнае развіццё спрыяе разнастайванню каналаў камунікацыі (інтэрперсанальная — мабільная сувязь; масавая — онлайн-чаты, форумы, тэле- і відэаканферэнцыі онлайн; глабальная — глабальныя спадарожнікавыя тэлеканалы CNN, SkyTV, сетка Інтэрнет). Паскоранымі тэмпамі адбываецца канвергенцыя (узаемапрацікненне. — Аўт.) медыя-ды камунікацыйных тэхналогій.

Гэтыя працэсы ў розных рэгіёнах свету адбываюцца з рознай хуткасцю, таму немагчыма казаць, што яны універсальныя. Прынамсі, у Афрыцы, да прыкладу, шмат у каго ёсць радыёпрыёмнік, але большасць людзей непісьменныя. Таму нельга казаць, што яны падключаны да глабальнай камунікацыйнай прасторы.

— Зразумела, масавыя СМІ, асабліва тэлебачанне, суправаджаюць змены эканамічнага характару: у першую чаргу я маю на ўвазе манапалізацыю СМІ. Аднак дзіва дзіўнае: паралельна з канцэнтрацыяй медыя-актываў многія краіны перажываюць дэкамерцыялізацыю ТБ і яго вяртанне да служэння інтарэсам грамадства...

— Паўдлівала, пэўна, агульная занепакоенасць, калі палітыкі розных краін свету, навуковая грамадасць і грамадзянская супольнасць сталі пісаць пра тое, што кансалідацыя, канцэнтрацыя камерцыйных медыя-ТНК альбо транснацыянальных карпарацый, куды тэлебачанне ўваходзіць як складнік, сягнула такіх межаў, што часам ужо і немагчыма пачуць іншы пункт гледжання. Просты прыклад: возьмем ТОП-50 сусветных карпарацый з найвялікшым абаротам — гэтыя спісы штогод публікуе той жа Forbes. З першых пяцідзесяці са спісу, па маім падліках, 27—28 адносяцца да інфармацыйна-камунікацыйных кангламератаў — альбо маюць немалыя актывы медыйных структур.

Тыповы манапаліст СМІ сусветнага маштабу — транснацыянальная карпарацыя, якая займаецца нечым сур'ёзным, ад вытворчасці ўзбраення да авіябудаўніцтва, а складнікам яе з'яўляецца вялізны медыяхолдынг. І калі ў сферы інтарэ-

Мы жывём у эпоху татальнай інтэграцыі — палітычнай, эканамічнай і культурнай, калі час сціскаецца, адлегласці больш не маюць вырашальнага значэння, а свет паводле трапнага выразу сацыёлага Маршала Маклюэна, ператвараецца ў глабальную вёску. Ключавы момант у глабалізацыі свету — паскоранае развіццё інфармацыйна-камунікацыйнай інфраструктуры, якая дае магчымасць выконваць амаль любыя аперацыі ў рэжыме рэальнага часу, робіць камунікацыю хуткай і даступнай.

Сапраўды, інфармацыя ў постіндустрыяльным свеце — ужо не проста тавар, гэта адна з першасных патрэб чалавека. Аб зменах, якія нясе глабалізацыя інфармацыйных плыняў, мы гутарым з доктарам педагогічных навук, старшым навуковым супрацоўнікам аддзела глабалістыкі, геапалітыкі і геаэканомікі Інстытута сусветнай эканомікі і міжнародных адносін НАН Украіны Вольгай Зярнецай.

саў гэтага кангламерата адбываецца збой — ці то забастоўка працаўнікоў, ці то падзенне цікаўнасці да прадукцыі — то, як вы думаеце, ці будзе медыя-кампанія, якая ўваходзіць у склад таго ТНК, асвятляць гэта? Вядома, не будзе. Але ж грамадству патрэбна аб'ектыўная інфармацыя.

— Ці толькі недакладная інфармацыя пагражае глядачам? Тыя ж праграмы асветніцкага плана — ці магчымы яны на камерцыйным тэлебачанні?

— Хоць у законах выпісаны правілы, якія кажуць: у гэты момант час, столькі хвілін на тыдзень на канале павінны быць дзіцячыя, асветніцкія і рэлігійныя перадачы — гаспадары камерцыйнага ТБ шмат у якіх выпадках выпрацавалі ўжо серыю "хітрыкаў", якія дазваляюць ім абыходзіць тыя строгія патрабаванні. Вельмі моцна пакутуюць дзеці: дзіцячыя перадачы затратныя, іх робіць дужа нявыгадна. З дзецьмі ж ток-шоу не правядзеш — не паставіш тры крэслы і не пасадзіш траіх прамоўцаў — дзецям то нецікава.

Хочацца падкрэсліць яшчэ такую рэч. Не толькі дзіцячыя, рэлігійныя перадачы засталіся пад пагрозай — сышоў цэлы пласт культурных праграм. Драматычныя пастаноўкі — вельмі дарагія, але неабходныя. Альбо трансляцыі выступленняў вялікіх сімфанічных аркестраў. Потым, якасць інфармацыйных праграм таксама пад пытаннем. Не толькі навін, а асабліва аналітычных перадач. Бо цяжка сабе ўявіць на камерцыйным канале такую выдатнейшую перадачу, якой ёсць Hard Talk ("Бескампрамісная размова") на грамадскім ВВС. Як, дарэчы, і немагчыма яе ўявіць на

цалкам дзяржаўным канале.

— Але ёсць жа каналы Discovery, National Geographic — тыя, што, прынамсі, спецыялізуюцца на асветніцкіх праграмах...

— Звярніце ўвагу: яны не ўваходзяць у сетку бясплатных для карыстальнікаў каналаў. Той пакет, які іх уключае, аплатаецца адпаведна. Нацыянальная сетка каналаў іх не ўмесціць, яны даступныя пры замове пэўнага пакета. Але тут атрымліваецца іншая сітуацыя: парушаецца роўнасць доступу глядачоў да тэлевізійнага прадукту: адны могуць глядзець, атрымліваць дадатковую адукацыю, бачыць свет — але, як правіла, гэта тыя ж людзі, якія могуць яго ўбачыць, сеўшы на самалёт і паляцеўшы ў любую кропку Зямлі.

— То вырашэнне гэтай праблемы бачыцца ў...

— ...грамадскім тэлебачанні. Яно ўсім дае роўныя шанцы далучыцца да сусветнага камунікацыйнага працэсу. Нават калі мы возьмем краіны з вельмі нізкім узроўнем даходу, дзе ёсць, напрыклад, адзін тэлевізар на вёску.

Культурніцкія пагрозы

— Але адбываецца яшчэ такі працэс: персаналізацыя інфармацыі. З'яўляецца такая форма камунікацыі, як, прынамсі, блогі. Як вы лічыце, ці можна блогі разглядаць як сродак масавай камунікацыі, з пункта параўнання іх са СМІ?

— Тут мы пераходзім да таго, што сродкі масавай камунікацыі відэамяняюцца, трансфармуюцца, у тым ліку персаналізуюцца. Вельмі часта найноўшыя СМІ, у прыватнасці,

Інтэрнет, абрастаюць новымі, "гібрыднымі" формамі камунікацыі.

Блогі — адносна новая форма. Спачатку іх разумелі як персанальныя дзённікі, якія не маюць вялікага палітычнага значэння. Адзін з першых "сур'ёзных" блогаў, які стаў рэзанансным у свеце — блог французскага журналіста, які некалькі гадоў таму апублікаваў інтэрв'ю з тады кандыдатам у прэм'ер-міністра Францыі Нікаля Сарказі. Сур'ёзнае інтэрв'ю ў блогу за паўгода да выбараў — то было ў навінку.

— Гэта перадрукоўка інтэрв'ю, якое ён апублікаваў у друкаваным выданні?

— Не, само інтэрв'ю рабілася для блога. Такой інфармацыяй, я думаю, ёсць магчымасць карыстацца, таму што імя таго журналіста было аўтарытэтным. Але мы павінны памятаць аб іншай пагрозі. Аб тым, што, у адрозненне ад такіх інстытуцыялізаваных СМІ як газеты і тэлебачанне, якімі б яны ні былі, інфармацыя там праходзіць вялікую праверку. Ідзе працэс медыяцыі. Ад атрымання паведамлення, апрацоўкі, рэдагавання і пераўтварэння яго ў навіну, яно шматразова правяраецца. Недакладнасці выдуць да падзення прэстыжу СМІ. Інтэрнет жа — гэта тое поле, на якім можа расці ўсё што заўгодна — і прыгожыя кветкі, і пустазелле. Інфармацыя ў Інтэрнете карыстацца не заўсёды небяспечна: фальсіфікацыя паведамленняў там можа рабіцца як выпадкова, так і наўмысна. У Інтэрнеце можам знаходзіць шмат неправеранай інфармацыі, плётка і інш.

— Але ж простыя карыстальнікі сеціва — фактычна, гэта амаль усё насельніцтва — людзі даверлівыя. Як пазбегнуць падобных памылак і не патрапіць на вуду?

— Ад вялікіх памылак зберажэ толькі адукацыя ў гэтай сферы. Мы тут, збольшага, кажам аб нейкай ілжывай грамадска-палітычнай інфармацыі, але ж існуе яшчэ вялікі дыяпазон выкарыстання Інтэрнета ў мэтах выключна рэкламна-камерцыйных. Таму людзей трэба адукоўваць.

Справа ў тым, што ў нас яшчэ з часоў Савецкага Саюза засталіся даверлівыя адносіны да тэлебачання. Бо лічылася, што, раз сказаў па тэлебачанні, то гэта праўда. Вось так пацярпелі людзі з "МММ" і іншымі пірамідамі, вось так зараз па розных тэлеканалах СНД я назіраю рэкламы некаторых банкаў... А між тым, рэклама не праўдзівая, яна прадае віртуальную паслугу.

Яшчэ да з'яўлення Інтэрнета ў шмат якіх краінах Захаду існавалі школьныя праграмы і ўвогуле такое паняцце як *медыя-асвета*. Дзецям, пачынаючы з малодшага школьнага ўзросту, расказвалі, што там — у тэлебачанні, у рэкламе — іншая рэальнасць. З аднаго боку, тэлебачанне гадуе грамадства спажываючы, а з іншага, калі

гэта прыводзіць ужо да пэўных ганебных наступстваў для грамадства, дзяржава вымушана абараняць насельніцтва ад іх. Да Інтэрнета гэта яшчэ не дайшло амаль, таму што цяжка знайсці спосабы абароны дзяцей, напрыклад, ад даступнага ўсім кантэнту.

— Медыя-адукацыя важная і для дзяцей, і для іх бацькоў...

— Абсалютна. І калі ёсць медыя-грамаднасць, то існуе і камп'ютэрная грамаднасць. У нашым разуменні гэта проста валоданне навыкамі карыстання камп'ютэрам, а ў гэтым паняцце павінна ўваходзіць і *бяспечнае* карыстанне Інтэрнетам. Трэба тлумачыць і дзецям, і дарослым, што Інтэрнет, пры ўсім яго значэнні для чалавецтва, гэта двухбакова-страя зброя.

— Як бы вы ацанілі перспектывы медыя-адукацыі ў нашых краінах — ва Украіне, Беларусі?

— У нас робяцца першыя крокі. Пра медыя-адукацыю ў нас ужо ідзе гаворка, ёсць матэрыялы, метадычныя зборнікі. Гэта не дайшло яшчэ да ўзроўню прадметнага навучання ў школе, але педагогічныя задзелы маюцца.

Але тут важная роля не толькі педагогічнай грамадскасці. Я хачу зноўку падкрэсліць ролю бацькоў, а таксама настаўнікаў і ўсёй грамадзянскай супольнасці, якая ў краінах СНД па пэўных прычынах яшчэ вельмі слабая. У нас чамусьці ўгадваюць пра грамадзянскую супольнасць часта, калі ідзе гаворка пра нейкія палітычныя рэчы, і значна меней — калі пра адукацыйныя і культурныя. Трэба, каб людзі адчулі сябе грамадой для таго, каб абараніць права сваіх дзяцей на бяспечнае існаванне ў свеце.

На Захадзе ж менавіта бацькі пачалі біць трывогу. Вучоныя праводзілі свае даследаванні, але без моцнай падтрымкі бацькоў і настаўнікаў нічога б не адбылося. У ЗША, Англіі ёсць супольнасці пад назвамі кшталту "Таварыства занепакоеных бацькоў", і гэтыя таварыствы лабіруюць свае інтарэсы ў парламентах, органах асветы і культуры, выходзяць на прыняцце рашэнняў. У нас жа тая стадыя развіцця грамадства, калі важнасць гэтага яшчэ вельмі слаба ўсведамляецца.

Гэтыя пытанні не артыкулююцца — і перш за ўсё палітыкамі, якія ў нас маюць найбольшы доступ да сродкаў масавай камунікацыі. Цяжка ўявіць, каб медыя-адукацыя ўвайшла ў чыю-небудзь палітычную праграму. Першасны ў насельніцтва лічацца эканамічныя інтарэсы.

У нас мала кажуць пра тое, што камп'ютэрызацыя правакуе адлучэнне дзяцей ад кніжкі — ім проста нецікава становіцца чытаць, у лепшым выпадку яны просяць бацькоў пачытаць ім. Так з'яўляюцца аўдыёкнігі. Прынамсі, у Аўстраліі я назіраю такое: калі прыехала на навуковую канферэнцыю, мяне сустракаў у аэрапорце калега з вясцальнай карпарацыі SBS. Прыехаў з двума дзецьмі, двух і чатырох гадоў. І, каб яны сядзелі спакойна ў дарозе, адразу паставіў ім у магнітоле казку. І мы размаўлялі, а дзеці слухалі казку: у іх гэта ўвайшло ўжо ў звычку. Але мы забываем пра тое, што ў гэтым выпадку ў дзяцей мала развітае абстрактнае мысленне. Дзіцё павінна не проста пачуць, а само ўявіць, якім голасам гаворыць Дзюймовачка, які ён — Карабас Барабас, які брэша Артэман... Спажывецкія падыходы перашкаджаюць развіццю творчага пачатку.

Мікалай АНІШЧАНКА
Кіеў—Мінск
Фота аўтара

У Беларусі колькасць адукацыйных устаноў, якія носяць імёны пісьменнікаў, невялікая. Некалі мяне непрыемна здзівіла, калі дырэктар школы, якая носіць імя аднаго з класікаў айчыннай літаратуры, чамусьці вітаў пісьменнікаў, што прыехалі на сустрэчу з вучнямі, на рускай мове з моцным беларускім акцэнтам. Цяжка спадыявацца, што такія паводзіны суайчынніка прыйшліся б даспадобы класіку, імя якога носіць школа. Увогуле, ці можна па-руску заклікаць вучняў любіць родную мову? Ёсць у гэтым нешта няшчырае і незразумелае.

Але маюцца прыклады таго, як пісьменніцкае імя аказвае сур'езнае ўздзеянне на адукацыйную ўстанову, узбагачае яе працу новымі формамі, садзейнічае дасягненню больш якасных вынікаў як у вучэбнай, так і ў выхаваўчай дзейнасці. Такім прыкладам справядліва можа лічыцца Мікашэвіцкая гімназія імя Уладзіслава Нядзведскага.

Для горада Мікашэвічы асоба Нядзведскага мае асаблівую значнасць. Тут пісьменнік выхоўваўся ў дзіцячым доме, тут прайшлі гады яго сталення, фарміраваўся характар. Лёс пісьменніка не назавеш пгаслівым. Хлопчыку было трынаццаць гадоў, калі падчас аблавы карнікі забілі яго бацькоў і брата з сястрычкай. Выратавацца змаглі толькі Уладзік і яго малодшая сястра Віня. След гэтай жудаснай трагедыі назаўсёды застаўся ў душы Уладзіслава Нядзведскага. Пазней ён неаднаразова будзе звяртацца да гэтай тэмы ў сваёй творчасці:

*Я помню ўсё...
І як гарэлі людзі...
Ліпучы снег,
што кроўю набрыняў.
Мне крык памерлых
раздзірае грудзі:
Праклён, фашызм!
Праклён табе, вайна!*

Аўтар каля дзесятка кніг, як праявіў, так і паэтычных, Нядзведскі большасцю чытачоў знаёмы найперш апавесцю "Хлопцы з другога корпуса" — у свой час твор быў вельмі папулярны. Кірмашэвічы, дзе адбываюцца падзеі апавесці, — гэта пасляваенныя Міка-

Вяртанне Уладзіслава Нядзведскага

шэвічы. Наўрад ці выхаванец дзіцячага дома ў гэтым мястэчку мог увячыць, што надыдзе час, калі гімназія горада Мікашэвічы будзе з гонарам насіць яго імя, калі будынак гэтай цудоўнай навучальнай установы ўпрыгожыць мемарыяльная дошка, калі штогод тут будуць адбывацца незабыўныя для ўдзельнікаў літаратурныя святы.

Але нават не за гэта хочацца выказаць асаблівую ўдзячнасць калектыву і вучням гімназіі. Там не проста жыве ўдзячная памяць пра пісьменніка-земляка, там пануе такое стаўленне да беларускай кнігі, якое Уладзіслаў Нядзведскі абавязкова б ухваліў. Вучні тут з задавальненнем чытаюць вершы беларускіх аўтараў, уважліва вывучаюць краязнаўчыя матэрыялы, рупіла збіраюць успаміны пра свайго земляка. Імя Уладзіслава Нядзведскага рэальна дапамагае гімназіі ў патрыятычным выхаванні навучэнцаў, яно спрыяе таму, што некаторыя дзеці актыўна і паспяхова спрабуюць сябе ў літаратурнай творчасці.

Але не тое важна, хто з навучэнцаў гімназіі зможа ў

будучым прафесійна займацца творчасцю, а тое, што яны ўжо ніколі не будуць абыякавымі да роднай літаратуры. Настаўнікаў і вучняў тут яднае імя пісьменніка Уладзіслава Нядзведскага. Здаецца, што так было заўсёды, але любы поспех — вынік намаганняў. Пачалося ўсё з альманаха "Лунінецкая муза", у якім пісьменнік Вадзім Жылко распавядаў вельмі пранікнёна пра лёс Уладзіслава Нядзведскага і яго творчасць. У прадмове зборнік "Размова з прысутнымі" быў названы "данінай памяці паэту-земляку". Так сталася, што сярод тых, хто ўважліва прачытаў зборнік, быў дырэктар гімназіі ў Мікашэвічах Сяргей Высоцкі. Будучы сапраўдным патрыятам роднага горада, Сяргей Пятровіч убачыў у постаці пісьменніка-земляка той вобраз, які можа адыграць важную ролю ў выхаванні гімназістаў. Вялікіх намаганняў патрабавала само атрыманне імя для гімназіі — працэдура гэта дастаткова працягла. Толькі не можа нешта не атрымацца ў таго, хто перакананы ў правільнасці свайго шляху. Дырэктар няўхільна ішоў да сваёй мэ-

ты — у гімназіі стварылася каманда аднадумцаў на чале з кіраўніком, і пачалася будзённая, не заўсёды заўважная праца.

З сям'ёй Нядзведскага ўсталяваліся цесныя сувязі, што адбілася на асаблівай, у нечым нават сяброўскай атмасферы вечарын памяці земляка. Сын паэта Віктар заўжды знаходзіць магчымасць прыехаць у Мікашэвічы. Вучні слухаюць не толькі ўспаміны родных паэта, але і пісьменнікаў старэйшага пакалення, якія добра памятаюць Нядзведскага. Кожны з пісьменнікаў дадаў пэўныя рысы да яго вобраза.

Не дзіўна, што ў выніку такой актыўнай дзейнасці ў бібліятэцы гімназіі сфарміраваўся унікальны фонд, якому пазайздросцяць і значна большыя бібліятэкі. Амаль паўсотні аўтографаў упрыгожваюць кнігі, да таго ж гэта не зусім звычайныя надпісы — у кожным шчырыя словы ўдзячнасці, адрасаваныя кіраўніцтву, педагогічнаму калектыву і навучэнцам гімназіі. Пісьменнікі дзякуюць за памяць пра калегу, за ўвагу да літаратуры, за паспяховае выкарыстанне кнігі

ў выхаванні маладых людзей. Гаспадыня бібліятэкі Марыя Клеўжыц робіць усё магчымае, каб спрыяць максімальнай запатрабаванасці беларускай літаратуры.

Некалі Уладзіслаў Нядзведскі напісаў верш "Дома", дзе ёсць такія радкі:

*Мой верш
прачытаўшы,
махнеш ты рукою:
— Усё па шаблону,
вядома:
Паездзіў па свеце
лірычны герой,
і вось ён вярнуўся
гадому.*

Намаганнямі многіх людзей у Мікашэвічах спраўдзілася мара пісьменніка — ён не проста вяртаецца праз кнігі да сваіх чытачоў. Існаванне такой адметнай установы, як гімназія імя Уладзіслава Нядзведскага, дае падставы спадыявацца, што гэта вяртанне — назаўсёды.

Людміла САДОЎСКАЯ

На здымку: сын У. Нядзведскага Віктар, музыкант і паэт Аляксандр Камоцкі, дырэктар гімназіі С. Высоцкі і аўтар гэтых радкоў.

А сцэна вабіць, як магніт...

Актрыса Слонімскага драматычнага тэатра Ірына Яцук прызнана лепшай артысткай Гродзенскай вобласці за 2007 год і адзначана абласной прэміяй імя Аляксандра Дубко. З Ірынай Яцук пагутарыў наш няштатны карэспандэнт.

мочнікам рэжысёра, пасля манціроўшчыцы сцэны, адміністратарам, адным словам, прайшла ўсе азы тэатральнага мастацтва. І аднойчы рэжысёр Віктар Небальсін вырашыў мяне выпусціць на сцэну ў спектаклі "Крыштальная сяжынка". З таго часу я і жыву на слонімскай сцэне.

— **Якая роля з тых, што вы сыгралі на сцэне Слонімскага драматычнага тэатра, вам падаецца самай яркай, запамінальнай?**

— Усе. Вельмі падабаўся спектакль "Персідскі бэз" паводле п'есы Мікалая Каляды. Часта прыгадваюцца спектаклі рэжысёра Мікалая Варвашэвіча: "Лекі ад кахання" паводле п'есы Галубка, "Жаніцьба Бальзамінава" — Астроўскага, "Сабака з залатым зубам" — Савуліча. Сумую па тых артыстах, з якімі некалі разам працавала ў Слоніме. Гэта Віктар Багушэвіч, Мікалай Сцешыц, Таццяна Паўлава, Таццяна Натарава. Наш тэатр пачынаўся не з нуля, а адразу з поспехаў, удач, сцэнічнага адкрыцця. Бяда горада Слоніма ў тым, што актэраў не забяспечваюць жылём, яны ўрэшце з'язджаюць, а маглі б у нас працаваць многія добрыя актэры, калі

б хоць адну кватэру райвыканкам у год выдаткоўваў для тэатра. Але пра гэта можна толькі марыць, як і пра новы будынак тэатра ў цэнтры горада.

— **Што думаеце, Ірына, наконт ганаравання вас абласной прэміяй?**

— Я думаю, што гэта выпадковасць. Хаця дырэктар нашага тэатра Мікалай Васільевіч Лішчык кажа, што нікога выпадковага не бывае. У цэлым, гэта заслуга не мая, а ўсяго нашага калектыву. Асабліва заслуга тых, хто шчыра адданы тэатру. Проста я паехала ў Гродна, атрымала прэмію і прывезла яе ў тэатр. Дарэчы, наш артыст Уладзімір Навумік узнагароджаны граматай Упраўлення культуры Гродзенскага аблвыканкама...

Тэатр — вялікае мастацтва, культура. Тэатр трэба разумець, цаніць, тэатру трэба верыць, бо калі ўжо захахаешся (іншага слова я не знаходжу) у тэатр — здрадзіць яму немагчыма.

— **Вы сыгралі на слонімскай сцэне дзесяткі роляў. А ці хвалюецца цяпер, калі выходзіце на сцэну?**

— Цяпер, як ні дзіўна, хвалююся больш, чым раней. Адказнасць

адчуваю не толькі за сябе, але і за партнёраў, якія працуюць са мной на сцэне. Так было раней, мусіць, так будзе заўсёды. Калі артыст не будзе хвалявацца — не атрымаецца спектакль. На сцэне неабходна жыць сваімі героямі, а не іграць іх ролі.

— **Тым не менш, якую яшчэ ролю марыць сыграць артыстка Ірына Яцук на сцэне Слонімскага драматычнага тэатра?**

— Усе. Здаецца, усіх сцэнічных герояў увасобіла б. І хоць заўсёды мяне палохае новая роля, але на сцэну цягне магнітам. Люблю і ў спектаклях для дзяцей удзельнічаць. Амаль ва ўсіх пастаноўках іграла лісці. Цяпер рэцэпіруем новы спектакль для дзяцей паводле п'есы Васіля Ткачова, а там таксама ёсць ліса. Яе іншая артыстка іграе. Але там такая "смачная" ліса, такое поле дзейнасці для артысткі, што ледзь утрымліваюся ад "спакушэння вобразам" гэтай вядомай казачнай гераніі.

— **Што скажаце пра сучасны стан беларускіх тэатраў?**

— Беларускі тэатр перажывае няпросты час. Але калі нашаму сцэнічнаму мастацтву было лёгка?.. Тым не менш, галоўная наша задача — гэта радаваць глядачоў новымі сцэнічнымі пастаноўкамі і цікавымі ролямі. Таму тэатр у Беларусі быў, ёсць і будзе.

Сяргей ЧЫГРЫН
г. Слоні́м

— **Ірына, вы з самага маленства марылі стаць артысткай, ці гэта быў нейкі збег абставін?**

— Я родам з Віцебшчыны. Вучылася ў Белдзяржуніверсітэце. А мой зямляк і сябар Сяргей Бачкоў (цяпер артыст Гродзенскага абласнога тэатра) вучыўся тады ў Мінску ў Інстытуце культуры. Вось ён разам з рэжысёрам Віктарам Небальсіным аднойчы паклікаў мяне ў Слоніма на "агледзіны" да галоўнага рэжысёра Мікалая Фёдаравіча Варвашэвіча, дзякуючы якому ў Слоніме тады з'явіўся дзяржаўны драматычны тэатр. Я прыехала сюды і засталася. Працую ў тэатры ўжо 17 гадоў. Спачатку была па-

Не шуміце, афіньяне

Шаноўнае спадарства, мы вырашылі перакласці з рускай мовы і выдрукаваць вострыя крытычныя артыкулы рускамоўных беларускіх літаратараў, паэта Юрыя Фатнева з Гомеля і празаіка з Мінска Анатоля Андрэева, напісаных у працяг палемічнага абмеркавання кніжкі А. Аўруціна "Наедине с молчанием" (рэцэнзенты Ю. Сапажкоў і Н. Капа) і паасобных тэзаў з "Кулуараў" ЛеГАЛа (пра творчасць Ізяслава Катлярова). У перакладзеных тэкстах шаноўных аўтараў, апроч агаворанага, закранаецца і шэраг іншых балючых пытанняў сучаснага літаратурнага працэсу, прынамсі, на думку

аўтараў, "літаратурнага прыцянення" рускамоўных аўтараў і неадэкватнага стаўлення крытыкі да іх творчасці... Месцамі ёсць і проста некарэктныя выказванні на ўзроўні эмоцый.

У працяг гаворкі мы маем на мэце прапанаваць чытачам тыднёвіка яшчэ некалькі поглядаў на ўзнятыя тут праблемы. Мяркуем, што першасныя пратэстныя ўспрымання ўлягуцца і на змену ім прыйдуць разважлівасць і асэнсаванне абгаворанага. Прагнучы святла, трава прабівае асфальт — каб жыць...

Аддзел крытыкі "ЛіМа"

У літаратуры як бывае. Цішыня і раптам — голас. Пачынаюць круціць галавамі: адкуль? Паэт прыйшоў пасля доўгай паўзы, якая доўжылася ў беларускай паэзіі. Я тут маю на ўвазе Анатоля Аўруціна. Да яго адзіным бунтаўшчыком спакою быў І. Шклярэўскі, але той з'ехаў у Маскву і правільна зрабіў, стаў паэтам не рэгіянальным, а ўсесаюзным. У Ю. Кузняцова была загадкавая фраза, якую ён не расшыфравваў: "Рускі паэт павінен жыць у Маскве". Так-то так, але ёсць такое слова "лёс". Ёсць слова "тутэйшы". Паэт Аўруцін у Беларусі — "тутэйшы". Мог бы так і кнігу назваць. Памятае, бачыць, чуе. Зайздросна чэпкае вока ў яго:

Обрывок картинки журнальной, Подложенный под календарь.

Два радкі, а за імі наш час, правінцыя. Шчыміць сэрца, вершы: тутэйшы. Свой. Хоць парой і іншы настрой ахоплівае паэта:

Я всего только гость. Я приезжий. Я — путник случайный. Ну, гэта падобна да ясеніна-скага:

...Каждый в мире странник. Пройдёт, зайдёт, и вновь оставит дом.

Няма сумнення, Аўруцін — цяпер адзін з найбольш буйных рускіх паэтаў. Падкрэсліваю — не ў маштабе Беларусі. Возьмем адну страфу. Аблазьеце Нацыянальную бібліятэку ў Мінску — не знойдзеце роўнай.

А на ущербе зелёного месяца, Что над ложиной навис, Чахлой сосне Захотелось повеситься Жухлою кроною вниз.

Што гэта? Фантасмагорыя? Жываліс? Тонкая графіка? Такое ўражанне ў мяне пакідаюць містычныя карціны нямецкага жывалісца Фрыдрыха, якія так любіў паэт Жукоўскі. Або вось выраз: "Волосы светают". Хто так гаварыў? Няма каму сказаць, апроч Аўруціна.

А Андрэеў у прадмове да кнігі "Сам-насам з маўчаннем" упэўнівае, што Аўруцін не саступае ў таленце лаўрэату Нобелеўскай прэміі Іосіфу Бродскаму, і тым міжволі прыніжае арыгінальны талент нашага паэта, які не патрабуе такога параўнання. Калі Міхаіла Лермантава параўноўвалі з надзвычай модным тады Джорджам Байранам, ён прычыў: "Нет, я не Байрон, я другой..."

И снова от мрака до мрака по стёклам стекает тоска. Заўважце, што побач пастанавленыя словы "стёклам стекает" перадаюць не толькі коўзкасць, але і шклянасць. Да жудасці. Можна аб іх парэзацца. Аўруцінскія вершы блізкія да патаемных твораў М. Рубцова, Дз. Кедрына. Хоць часам Аўруцін бязлітасны да сябе і да людзей, як у маленькай паэме "Нерон".

Нярэдка паэта апаноўвае настальгія па асобах, абліччах, тварах.

А кто эти люди? Толпа отвечает: «Народ...» А где же их лица? А лиц-то, по сущности, нету.

Карысна іншы раз адхіліцца ад старонкі, каб убачыць усю кнігу. Першае ўражанне — вершы не адназначныя, і гэта стварае ілюзію перасечанай мясцовасці: то ўзгорак, то яр, і штораз мяняецца вугал зроку. А то як бывае. Чытаеш іншую кнігу, як быццам стэпам палынным валачэшся. Шкада, ані пагорка на раўніне, у якім бы паэт спачыў.

Аўруцін, у адрозненне ад Кушнера, не паказвае муху, якая сонна паўзе па столі... І хоць гэты паэт і мне падабаецца больш за Бродскага, але ж занадта ўжо ён ураўнаважаны, мяквы, як быццам не вершы піша, а булачкі здобныя паглынае. Адну за адной. Без усякай цікавасці і, галоўнае, без патрэбы. Сыты па самае горла вершамі. Есць, піша і жыве па звычцы. Пасля чытання Кушнера хочацца засіліцца, як тая аўруцінская чэзлая хвоя жухлаю кронаю ўніз. Выдатны, эрудзіраваны паэт, але неміла-сэрны да чытача. Дай Бог яму здароўя і пільнага служэння паэзіі.

Хлеб надзённы прымешаны да вершаў Аўруціна, а хлеб, вядома, ніколі не дакучае. Але насычае хутка. Да таго ж хлеб, вырашчаны тут.

Аўтар увабраў поглядам і чуйнай памяццю столькі тутэйшых прыкмет, што канчаткова выдаў сябе: тутэйшы. Але не рэгіянальны, не рускамоўны. Рускі паэт — так будзе дакладней. Тут хочацца мне прывесці верш, які не цытуюць, хоць ён кароткі:

Неужто матушка-Россия Ведёт такой талантам счёт, Что кто не русский — все чужие: Шагал, и Бабель, и ещё... Зачем тогда, Среди бездуховной суеты, У Фета и Аполлинера искать российские черты?

Сапраўды: навошта? Вось так і трэба гаварыць пра наяўныя праблемы — начыстату. Руская паэзія ў Беларусі — Няміга, загнаная ў трубы. Даўно не быў у Мінску. Ці выпус-

цілі раку з каменнага палону? Выпусцілі нашы кнігі ў свет? Па сабе ведаю — за паўстагоддзя саракастаронкавы зборнічак. І пра гэта трэба гаварыць.

Трэба сказаць і пра тых, чые імёны былі на слыху. Пра папярэднікаў, выгнанных потым у Маскву. Да А. Аўруціна былі Дз. Кавалёў, І. Шклярэўскі... Мяне не было — не выдавалі. Але менавіта Аўруцін пазначыў: руская паэзія існуе ў Беларусі, як з'ява грамадская, але не агульнапрынятая. Нездарма ён стаў укладальнікам першай анталогіі рускай паэзіі ў Беларусі, а неўзабаве і адным з ініцыятараў стварэння новага СП Беларусі, у якім сталі б раўнапраўнымі беларускія і рускія аўтары. Так было задумана.

Аўруцін — з'ява буйная і ацэньваць яго трэба па-буйнаму.

Посмотрите, что сделал для родины и поймёте, какой человек.

Ведае ён, пра што маліцца: "Охрани меня Боже от жизни по чьим-то часам".

Некаторыя крытыкі — Н. Капа, У. Гніламёдаў, у артыкулах якіх нямала слушнага, — не раўнуючы як тыя ілюзіяністы, распілоўваюць А. Аўруціна на дзве нераўназначныя часткі — на першыя тры зборнікі і наступную творчасць, пры гэтым, надаючы ўвагу і аддаючы перавагу яго раньняму перыяду. На мой погляд, гэта хоць і відавочна, аднак, гэтага не варта рабіць. Аўруцін — цэльны паэт. Не дзеліцца ён на блакітны і ружовы перыяды. Левітан аднойчы прызнаўся, што з гадамі стаў больш адрозніваць фіялетава адценні. То

што, прыпісаць яго да фіялетавага перыяду?

Я нездарма загаварыў пра жываліс. Ван Гог раіў: "Шукайце жыццё ў колеры". Аўруцін выконвае гэты завет, хоць наўрад ці звярнуў увагу на гэты радок вялікага мастака. Я ўжо згадаў дзівосны радок: "А на ущербе зелёного месяца..." Да яго б кроплю срэбра — і як бы зазляла страфа! Але ў паэзіі свае законы: нельга абцяжарваць радок. Знікне лёгкасць і мілата. І наогул, калі нават Аўруцін не згадае колеры, вершы яго захоўваюць сваю афарбоўку і дзейнічаюць на ўяўленне чытача.

Пры выхадзе такой кнігі трэба бегчы паблізу Дома друку, узняўшы рукі да неба і ўсклікаць: "Здарылася!".

Для мяне гэтыя вершы больш уежныя, чым тварэнні Бродскага. Да іх ліпнеш і прыліпаеш, як да мёду. Вызваліўшыся з іх палону, доўга аблізваешся, і мурлыкаеш нешта падобнае да гэтага артыкула.

Кніга пачынаецца з вокладкі. Мастак Д. А. Ганчарык-Чарняўская для афармлення выкарыстала фрагменты карціны французскага пейзажыста — ён пісаў і выдатныя партрэты — Каміла Кара. Для мяне гэтая карціна нагадвае Добруш, а камусьці іншыя родны куток. І так, паглядваючы ствалы дрэў, мы ўваходзім у гэтую кнігу, каб доўга-доўга гасцяваць у ёй, спасцігаючы яе характава і адчуваючы адрозненне яе ад іншых кніг, якія невядома для каго пішуцца, на нешта кімсьці выдаюцца, але не ў стане ўтрымаць нас у сваёй атмасферы.

У гэтай — мы не на экскурсіі, таму вольна пераходзім ад

верша да верша, дзе хочам, там і затрымліваемся. Аглядаемся. Вяртаемся, здзіўляючыся: "А гэтага я раней не заўважыў. Калі штосьці прапусцілі — не бяда. Гэтая кніга надоўга. Мы да яе яшчэ вернемся".

Аўтар вельмі чуйны да слова. Дзе іншы нічога не адчуе, ён зловіць святло паэзіі.

Испаряется полуулыбка, Озаренная полной луной.

У яго імгненны зрок, які фіксуе драбнючкі падрабязнасці.

...носки на балкон Понесет просушить сквозняком.

Мы адвыклі ад дакладных рыфм, таму, сустракаючы іх, атрымліваем ад іх асалоду:

Косьясь на осклизлые бревна, Всем видом твердя: «Я умру...»

Какой-то листок малокровный Едва трепетал на ветру.

Чым сапраўды паэт адрозніваецца ад звычайнага ўладальніка пасведчання Саюза пісьменнікаў? Цяжка растлумачыць, але можна адчуць. Возьмем страфу:

Мне чудился сумрак старинный, Часовня с крестом набекрень, Штакетник...

И запахах малины, Который описывать лень.

Чацвёрты радок мог напісаць толькі паэт, у добрым настроі, салодка пацягваючыся. Менавіта ў гэтым (безадносна адцягненым) панаднасць, таямніца і разняволеная раскоша верша.

Лермантаў сказаў пра паэта:

Он покупает неба звуки. Аўруцін іх знаходзіць на зямлі:

Подмерзшая листва железит по брусчатке.

Якая дакладнасць у гучанні верша.

Гісторыя праходзіць фонам, але як шмат выяўляе гэты фон:

То — неволя и это — неволя.

И такие пошли времена, Что стоишь среди пустынного поля И гадаешь — а где же страна?

Аўтар не хаваецца ад чытача. Не хавае, хто яго сябры. Некаторыя ён прысвячае вершы. Сёй-той, мабыць, з пачуцця падзякі, здраджвае яму. На месца тых, хто здрадзіў, прыходзяць іншыя. Маючы намер застацца вернымі. Сёй-той сыходзіць назаўжды. Вось яны ўжо сапраўды не здрадзяць. Аднаго з іх я ведаў па Ленінградскай пісьменніцкай арганізацыі. Паэта Л. Кукліна. Памяці яго прысвечаны верш Аўруціна:

Свинцовый город, где ты один. Чужие глаза вокруг. Иван Сабело да Лев Ку克林 —

Вот он, мой Петербург.

Боль страты не толькі сябра — сябе. Цвёрдая інтанацыя. Іншай і быць не магло. Яна вяртае да ранніх вершаў Аўруціна. Звычайна вершы маладых паэтаў — манная каша, запраўленая лірыкай. У Аўруціна наадварот. Раннія вершы даволі жорсткія, сюжэтныя, я сказаў бы, празаічныя. Калі абавязкова з кімсьці параўноўваць, можна ўспомніць Б. Слуцкага. Несумнеўны ўплыў і Я. Еўтушэнкі. Цікавасць да лёсаў так званых простых людзей. Тут

Бессвядомае не хлусіць

шмат дзіўнага. І пытанне драпае, як цвік: куды скіруе малады паэт? Цяпер на яго можна адказаць. Дзякаваць Богу, убярогся ад фельетоншчыны і рэпартажнасці. Ад замалевак бытавых сцэн перайшоў да паглыбленага псіхалагізму, да жывапісу і музыкі ў вершах. У Аўруціна надзвычайная ўвага да дэталі. Калі параўноўваць з працай мастака — мастыхін замяніў на каланковы пэндзаль. "Передвижник" забыў усё, чаму яго вучылі, і перайшоў да імпрэсіянісцкай манеры пісьма і стылю.

Гэты беглы погляд па старонках кнігі А. Аўруціна, вядома ж, не вычарпаў самой тэмы яе вялікасці Паэзіі. Але, Госпадзе, як прыспешыўся час. Няма калі памеркаваць, прышыніцца. "А время гонит лошадей". Так, Аляксандр Сяргеевіч, так! Нават мімалётны пушкінскі водсвет наладжвае на вясёлы лад.

Анатоля Юр'евіча яго больш сарамлівых калегі нярэдка прапракаюць за лішнюю шчырасць у паэме "Осколки разбитого века". Але яму далёка да адкрытасці, скажам, Жоржа Амаду, які ў позніх мемуарах са старэчым смяшком малое сваё савакупленне з кабылай. Некаторыя цяжкасці зусім не маральнага парадку ўзнікалі, але будучы класік сусветнай літаратуры іх пераадолеў. Мы рэдка называем рэчы сваімі імёнамі... І нават Аўруцін не на ўсё адважыўся ў сваёй дзёрзкай паэме. Мне больш падабаецца "Нерон".

Перачытваючы артыкулы, пераходжу да несудышальнай высновы — наколькі багацей паэзія за прозу! І за нашыя развагі пра яе!

Сыходзячы з кнігі, хочацца яшчэ раз азірнуцца на аўтара, на праблемы не аднаго Аўруціна. Здзіўляе, што большасць увогуле прагне загнаць Нямігу зноў у трубу! Не друкаваць чужых! Як у перадаваёнай Нямецчыне. Ідэальнае рашэнне пытання... Але рускай мовай карыстаецца больш як 80 працэнтаў насельніцтва гэтай рэспублікі. А тут жа нямае ўкраінцаў, габрэяў, татараў і — што?! — штучна узурпіраваць у літаратуры рускую мову? Не выдаваць тых, хто піша па-руску? Да чаго ж гэта прывядзе або ўжо прывяло? Да зводу самой беларускай мовы. Творчасць найбуйнейшых рускіх паэтаў замоўчваецца гадамі. Затое шырока адзначаюцца стогадовыя юбілеі вясковых графманаў, якія рыфмавалі так: "Гэта ж не Эма — цэлая паэма".

І гэта на поўным сур'ёзе выдаецца за нацыянальную літаратуру. Класікі яе ледзь дацягваюць да ўзроўню сярэдніх абласных паэтаў Расіі. Правільна было б назваць гэтую літаратуру не нацыянальнай, а хутаранскай, паэтаўленай яшчэ савецкай уладай у адмысловыя спрыяльныя ўмовы. Ад тых дзіўных часоў захавалася такая прыпеўка:

Хорошо тому
живется,
кто на хуторе
живет...

Безумоўна, і ў вёсках могуць нараджацца таленавітыя людзі. Я мог бы назваць трох-чатырох, якія, бадай, не праіграюць пры параўнанні з рускімі паэтамі, што жывуць у Беларусі. Але друкавацца жадаюць дзевяць мільёнаў, а тут яшчэ рускія... З імі можна не лічыцца. За іх у гэтым "дробязным пытанні" Масква не заступіцца.

Літаратура — асобная краіна. Толькі талент можа пасведчыць, хто ў ёй — тутэйшы, а хто — проста прайдзісвет, які суне свой нос, куды не след. Не тысячы паэтаў у Беларусі, а дзсяткі (на два саюзы!).

"Не шуміце, афіяне", — як гаварыў у падобных выпадках Сакрат. Межы літаратуры не супадаюць з нацыянальнымі. Не пасведчанне члена, толькі сапраўдны талент дае права на грамадзянства ў ёй.

Юрый ФАТНЕЎ

Для мяне даўно ўжо не навіна і не сакрэт той факт, што безліч людзей, якія маюць прафесійнае дачыненне да літаратуры, рознага кішталту літаратараў і літаратуразнаўцаў, мысляць, мякка кажучы, арыгінальна: у іх атрымліваецца мысліць, не думаючы. Вядома тэхналогія разумнікаў, моцных заднім розумам, — "спачатку сказаў, а пасля падумаў", — тут ужо не спрацоўвае, у дадзеным выпадку актуалізуецца логіка, якой маглі б пазайздросціць усе блаздынікі свету і якая ў славесным выяўленні гучыць наступным чынам: не маглі б вы растлумачыць мне, што я сказаў, калі хацеў "як лепш"?

Літаратары, якія маюць справу з мастацкім мысленнем, часта не гавораць, а прагаворваюцца; іх вуснамі гаворыць бессвядомае. Спрачацца, укручваюцца ў дыялог з тым, хто не ведае, што робіць, — па вызначэнні справа марная. Але паколькі медыумы — рэтранслятары калектыўнага бессвядомага — прагаворваюцца пра тое, што можа лічыцца "духоўным складам", ідэалагічнай матрыцай "нацыянальна арыентаванай" інтэлігенцыі (не ўсёй, натуральна, а толькі часткі, найбольш прасунутай назад, у пячору), іх "адкрыцці" ўяўляюць пэўную цікавасць.

Што сказаў вядомы чытачам "ЛіМа" ЛеГАЛ, калі напісаў наступнае: "...руская мова, якая... з'яўляецца ў Беларусі першаснай і асноўнай мовай зносін у грамадстве, да гэтай пары так і застаецца другаснай мовай у беларускай літаратуры... Усё-ткі нацыянальны код у падсвядомасці пераважнай большасці народа захоўваецца... <...> нацыянальная літаратура... мела, мае і будзе мець прыярытэт у народзе. Інстынкт нацыянальнага самазахавання перасіліць рэфлексіі самавынішчэння. І як вы, спадар Андрэю, не назавісеся — беларускім рускамоўным літаратарам ці рускім літаратарам Беларусі, — вы ўсё адно будзеце ў гэтай дзяржаве і ў гэтай чытацкай другаснай літаратуры. Не таму, што вы пішаце з мастацкага погляду горш ці лепш, і нават не таму, што вы пішаце на тэму беларушчыны, Браншчыны ці славянафілішчыны, а ўсяго толькі таму, што ў Беларусі вы пішаце па-руску. <...> Прырода сама рэгулюе працэс чалавечага, у тым ліку і нацыянальнага развіцця" ("ЛіМ", № 5 ад 1 лютага 2008 г.).

Андрэю — гэта я. ЛеГАЛ — гэта той самы "беларускі чалавек", які так схаваўся за "нацыянальнае" і "народ", што, бадай, немагчыма здагадацца, што зробіў ён тое не з лепшых намераў. Але вушкі глупства, і немалыя, тырчаць. Каб разабрацца з "інстынктамі", зоймецца той самай рэфлексіяй, ад якой ЛеГАЛ шарахаецца, які чорт ад ладану.

Па-першае, з якога гэта часу прырода "сама рэгулюе працэс чалавечага, у тым ліку і нацыянальнага развіцця"? Нацыянальнага — у пэўным сэнсе, у сэнсе этнічных характарыстык — так, але не культурнага. Тут прырода адпачывае. Не варта бльгацца быка з індыкам, натуру — з культурай. А то атрымаецца, што прырода будзе пасрэдна вызначаць мастацкія параметры літаратуры. Калі гэта так, дык "нацыянальнаму чалавеку" не патрэбная культура і, натуральна, руская мова як носьбіт культуры. Сама культура ў гэтым кантэксце становіцца "другаснай", а нацыянальны код, этнічнае, "інстынкт нацыянальнага самазахавання" набываюць пагрозлівыя рысы "першасных", галоўных чалавечых якасцей. Вы кепскі ўжо таму, "ўсяго толькі таму, што ў Беларусі вы пішаце

па-руску". Назад, у будучыню.

Калі культура ўсё ж мае аўтаномную значнасць (паніаецца "вышэйшыя культурныя каштоўнасці" пакуль яшчэ ніхто не адмяняў), дык беларуская літаратура, гэтаксама як і любая іншая літаратура свету, каштоўная не столькі тым, што яна беларуская (ці якаясьці іншая), колькі тым, што яна літаратура, прадукт культуры. Бязглузда адмаўляць вядомаму самакаштоўнасць нацыянальнага, але яшчэ больш бязглузда абсалютызаваць нацыянальнае. Па каструбавагых лякалах ЛеГАЛа атрымліваецца, што літаратура — гэта ўсяго толькі нацыянальна прыкмета, быццам колер скуры ці валасоў; і я, ЛеГАЛ, да яе належу, а вы — увы, і таму, сябры "літаратары", які ні пішыце "па-руску", а ўсё ж асуджаныя ствараць кепскую літаратуру. Чым не кодэкс літаратурнага скінхэдзіка?

Нацыянальны код — нацыянальны інстынкт — нацыянальная літаратура. Літаратура як натурпрадукт лёгка і проста становіцца культурнай каштоўнасцю. Вось такая кружавая абарона (яна ж — заганае кола). Гэта штосьці новае ў коннай авіяцыі. На самай справе для літаратуры, для любой асобна ўзятай літаратуры, у тым ліку беларускай, існуе іншы кантэкс: руская літаратура, англійская літаратура, французская літаратура, нямецкая, іспанская, а таксама іншыя вялікія (нешматлікія) і "другасныя" (шматлікія) літаратуры свету. У гэтым кантэксце, па-другое, класічная беларуская літаратура ХХ стагоддзя многім абавязаная літаратуры рускай. І сёння фактарам развіцця, а магчыма, і гарантыя існавання беларускай літаратуры з'яўляецца літаратура руская. Прыбярэце роднасную культуру сусветнага ўзроўню — ці шмат вы выйграеце? Знікне руская мова — давядзецца вучыць "другасную" англійскую.

У сваім артыкуле, канструктыўная частка якога абмяжоўваецца толькі мантрамі ("мела, мае, будзе мець"), ЛеГАЛ з вялікім спахучаннем і выкішталцонай талерантнасцю ўпчувае рускамоўнага Ізяслава Катлярова за тое, што той, гаротнік, піша "па-руску" і далучаецца да шэрагаў "другасных літаратараў". Высвятляецца, што "аўтар, які піша па-руску, жывучы ў іншамойнай дзяржаве, заўжды камплексуе на гэты конт". У чым сэнс згаданага кампанія? З чаго, уласна, камплексаваць, калі ты пішаш на ўсім зразумелай мове, якая з'яўляецца "асноўнай мовай зносінаў у грамадстве"?

Наступная бегма акрэслена аксіёмка ўражвае не менш: "уся крамлёўская духоўная паднябеннасць не што іншае, як даўно змысленая руская вялікадзяржаўная ідэалагічная канцэпцыя". Пісаць па-руску, як высвятляецца, — значыць не проста быць "другасным", але і абавязкова здзяйсняць вялікадзяржаўную ідэалагічную дыверсію.

Дыверсанты, захопнікі, акупанты, ну а мы, ЛеГАЛ, арганізуюем рух супраціву. Займаем кругавую абарону. Знаёмся маты. ЛеГАЛу хочацца думаць, што ён у выніку працываваных нараканняў аўтаматычна ператвараецца ў суперпатрыёта, з якога выпраменьваецца нейкая адмыслова свяшчэнная мясцовая духоўнасць. Лепш не хавацца за нацыянальныя міфы: вушы тырчаць заўсёды. А за культуру не схаваешся, вась бяда. Тут няма сваіх і чужых, тут жорстка пануе трыяда: ісціна, дабро, прыгажосць. Усё вызначае менавіта "горш ці лепш з мастацкага погляду" і "рэфлексія". У культуры няма чаго рабіць з "нацыя-

нальным інстынктам": галоўным тут з'яўляецца "агульначалавечы код".

У гэтай сувязі спашлюся на вопыт уласнага працывання рускага паэта Беларусі Анатоля Аўруціна. На культурны сэнс майго артыкула пра паэзію Аўруціна мала хто звярнуў увагу, зместам артыкула "па ўмаўчання" стала адна фраза: "Разве Аврутин не сопоставим с тем же Бродским?" Не цытаваць яе, шматзначна хістаючы пры гэтым глаголам, здаецца, стала непрыстойным. Чаму так усхвалявала гэта фраза некаторых многіх?

Калі Аўруцін — буйны паэт, атрымліваецца, што ўсё ж можа ствараць "па-руску" штосьці "не другаснае". Але гэтага, як вядома ўсім "легалам, што мы сляць", не можа быць, бо гэта супярэчыць законам прыроды. Словам, на нашай глебе нам не патрэбны чужыя шэдэўры. Калі Булгакаў піша ў Кіеве на рускай мове, гэта кепска ўжо проста таму, што "яно" на "паганай рускай мове". Калі Кафка піша ў Празе на нямецкай мове, гэта проста нонсенс, нічога вартага з гэтага не атрымаецца, а калі ўсё ж атрымліваецца, як з Гоголем на Украіне ці з Айтматавым у Кіргізіі, дык... Калі факт супярэчыць нашым перакананням, тым горш для факта. Ты вінаваты ўжо таму, што хочацца мне зусім не таго, што робіш ты... Між іншым, гэта і ёсць закон прыроды, закон джунгляў, якому закон культуры не пісаны. Хочацца — не хочацца, падабаецца — не падабаецца, ЛеГАЛ — нелегал... Хочацца займацца літаратурай — думаць трэба, а не спадзявацца на бессвядомае...

Пра што спрэчка: не бывае пісьменнікаў і паэтаў, што стаяць па-за крытыкай. Але крытыка — гэта культурная, канцэптуальная акцыя; калі Аўруцін (Катляроў, Андрэю — словам, "літаратар", пазбаўлены брані "этнічнага кода") трапляе пад каток прынцыпу "вінаваты ўжо таму, што хочацца (не хочацца) мне", дык гэта не крытыка, але партызанская вылазка з кустоў. Прынцыповасці і адкрытасці трэба вучыцца ў ЛеГАЛа. Вось паслухайце: "Я, да прыкладу, філфакаў не канчаў, і што ж, як след не разумою значнасці таго, што піша і кажа пра сябе і сваё напісанае спадар паэт? Яшчэ як разумою!"

Адказ няправільны. Правільным з'яўляецца наступны адказ: той, хто жыве "паводле інстынкта", паводле пачуцця і інтуіцыі, нічога не разумее ні ў тым, што пішуць паэты, ні нават у тым, што піша ён сам. Навучаюць каверзам дыялектычнага мыслення, дарэчы, на філфаках. Ключавыя словы ў бліскучай аўтахарактарыстыцы "я філфакаў не канчаў". Проста самародак, траянскі падарунак нейкі для беларускай літаратуры. "Філфак", побач з "рэфлексіяй самавынішчэння" і "па-руску", натуральна ператвараецца ў лаянкавае слова. Іншая справа код, інстынкт і падсвядомасць. У гэтым ёсць нешта глыбока асабістае і, баюся, сярмяжнае, што мае дачыненне да комплексаў, пра якія чуў начытаны ЛеГАЛ. Давайце называць кошку кошкай: не рускай мовы сцеражэцца ЛеГАЛ, а культуры, з якой у яго асабісты рахунок. "І такіх, як я, дастаткова, каб, не камплексуячы ад іх малалікасці і дасведчанасці, нашы літаратары працягвалі пісаць вершы". "Не нашых", натуральна справа, просяць не турбавацца. Тэст на наяўнасць "нацыянальнага кода" ім не прайсці.

Легальныя думкі фарміруюць нейкую нелегальную, падпольную пазіцыю. Непрыстойную. Нібыта таварыш і за радзіму, і аж раздзімае яго ад патрыятычнага пафасу, але за яго, за таварыша, чамусьці няёмка. Вучыўся б на філфаку — ведаў бы, што патрыятызм мінус культура — гэта мстачковасць. Асвойтаў бы дыялектыку — разумеў бы, што гаварыць пра нацыю і пра народ трэба з розумам, бо крычаць пра нацыянальную выключнасць у мультыкультурнай сітуацыі, заўважаць толькі "нашых" — лепшы спосаб не заўважаць асобы, таленту. Гэта значыць у выніку шкодзіць сваім жа. У Еўропе, ды і ва ўсім свеце ўжо даўно нікога не здзівіш тым, што пішаш на няроднай мове — тым, што сумяшчаеш нацыянальны код; больш таго, буйнейшыя дзясяткі, напрыклад, сучаснай англійскай літаратуры звязаны з творчасцю "прыхадняў", з "іншародцамі" (Салман Рушдзі, Казуа Ішыгура, так званая посткаланіяльная літаратура). Што і як гаворыць пісьменнік не менш важна чым тое, на якой мове ён гаворыць.

Нарэшце, трэцяе. Назавіце мне хоць адну прычыну, паводле якой рускі, рускамоўны пісьменнік павінен жадаць беларускай літаратуры ўсяго найгоршага ці хоць бы нядабрага?!

Асабіста я беларускую мову вывучыў і рады таму, што мае творы перакладзены на яе. Няважна, што я размаўляю па-беларуску горш за ЛеГАЛа, важна тое, што я імкнуся ўпісацца ў беларускі кантэкс і не імкнуся разбураць яго. Але, аказваецца, важней за ўсё тое, што ў мяне няма "этнічнага кода". Відавочна, што нават калі я (ці Катляроў, ці Аўруцін), калі ўсе бы заўтра пачнемі пісаць па-беларуску, напіраючы пры гэтым "на тэму беларушчыны", нам зараз жа сурова ўкажуць на гэты наш прыроджаны недахоп. Баюся, што тэст на наяўнасць "этнічнага кода" ніяк не прайсці нават многім этнічным беларусам, што жывуць у прасторы рускай культуры.

Для тых, хто піша па-руску, выгадае развіццё беларускай мовы, бо тое робіць рускую мову ў беларускім атачэнні унікальнай, я нават сказаў бы, "аславяняе" рускую мову; беларусам таксама выгада, каб развіталася літаратура на рускай мове, бо беларуская літаратура становіцца шматмоўнай. Акрамя таго, канкурэнцыю шматмоўных талентаў, гэты закон прыроды, таксама ніхто не адмяняў. Галоўнае, каб ён працаваў на карысць культуры.

Абвясчаць літаратуру на рускай мове ў Беларусі "другаснай" у дачыненні да беларускай у адпаведнасці з нібыта нейкім законам светабудовы, адкрытым чалавекам з падполля ЛеГАЛа, — гэта больш чым глупства. Гэта правакацыя. Бо ЛеГАЛ і да яго падобныя напрошваюцца, можна сказаць, нарываюцца на радыкальныя контрдавы (якіх я, падкрэслію, не прыхільнік). Гарачыя галовы ў "зеркальнай" адпаведнасці з логікай ЛеГАЛа абвясцяць менавіта беларускую літаратуру "другаснай", што існуе на неіснуючай мове...

З улікам усяго вышэй сказа-нага, прашу лічыць мой артыкул не толькі спосабам адстойваць права пісаць па-руску, але і голасам у абарону беларускай літаратуры. Менавіта падобныя ЛеГАЛу і выступаюць на справе, фактычна, галоўнымі нядабра-зачліўцамі развіцця беларускай літаратуры. "Хацеў як лепш" тут не аргумент. Хацеў як лепш — атрымалася як найгорш. І вечны бой, па-беларуску кажучы...

Ці ўпэўнены ЛеГАЛ, што ён робіць беларускай літаратуры і культуры неацэнную паслугу, заганяючы іх у ізаляцыянізм, у "архіўна-музейны" стан? Не спытайцеся, а то паспееце. І не руская мова будзе ў тым вінаватая, а тыя, хто яе баіцца.

Анатоль АНДРЭЮ

Яўгенія ЯНІШЧЫЦ Нарadzілася 20 лістапада 1948 года ў вёсцы Рудка Пінскага раёна. Скончыла філалагічны факультэт БДУ (1971). Працавала загадчыцай бібліятэкі ў ЦК ЛКСМБ. З 1976 года — літаратурны кансультант "Сельскай газеты", з 1983 да 1988 года загадала аддзелам паэзіі часопіса "Малодосць". Удзельнічала ў рабоце XXXVI сесіі Генеральнай асамблеі ААН. Трагічна загінула, вылецеўшы з окна, 25 лістапада 1988 года.

Выступала з вершамі ў рэспубліканскім друку з 1964 года ("Бязрозка"). Аўтар паэтычных зборнікаў "Снежныя грамніцы" (1970), "Дзень вечаровы" (1974), "Ясельга" (1978), "На берэзе пляч" (1980), "Пара любові і жалю" (1983), "Каліна зімы" (1987), выбранага "У шуме жытняга святла" (1988).

Лаўрэат прэміі ЛКСМБ (1978) і Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы (1986).

Надаўна ў серыі "Беларуская паэзія XX стагоддзя" выйшла новая кніжка выбранага Яўгеніі ЯНІШЧЫЦ **"ПАЧЫНАЕЦЦА ЎСЁ З ЛЮБ-ВІ..."** (Мінск, "Мастацкая літаратура", укладанне В. Шніпа, рэдактар М. Шавыркін, 340 стар., 3000 асобнікаў).

*"Зоры, як вершы
Жэні Янішчыц —
з суму і са святла."*

Рыгор БАРАДУЛІН

Хоць гэта і не вельмі прыстойна, але пачну з сябе. Калісьці (1964) я пачынаў разам з ёй друкавацца ў часопісе "Бязрозка". У 1971 годзе слуджца раённая газета "Шлях Глыба" агублікавала маю першую чытацкую рэцэнзію на дэбютны зборнік Я. Янішчыц "Снежныя грамніцы". Не раз бываў у паэткі дома на Ульянаўскай. Чуў яе вершы, смех і плач. Быў знаёмы з Жэнінай маці і братам, ведаю яе сына. Піў яе паляшукі, непараўнальны ні з якім іншым (хіба старадарожскім), самагон, запіваючы натуральным, прывезеным з Веласніцы, бярозавікам. Яна рэдагавала і друкавала мае вершы (у "Сельскай газете" і ў "Малодосці"). Мы ліставаліся. Я так і застаўся павінен ёй 10 савецкіх рублёў. Не паспеў адаць. І гэта найменшая дробязь, якую я па сённяшні дзень вінен ёй...

А яшчэ я ведаю і люблю яе паэзію.

Каб быць і застацца такім Паэтам, як яна, трэба дамагчыся збегу шмат якіх чыннікаў. Тут і прыроднае, і родавае, і лёсавы, і выбар Звыш... Бо процыма людзей пішуць добрыя вершы, а Паэтамі выпадае быць толькі адзінкам. Загадка. Так. І па ўсім відаць, не зямная, а паднебная.

*Боль перасіліў немагу,
І яркіх фарбаў мне не шкода,
Бо і сама я, як прырода,
То апанаю, то цвіту.
Яшчэ зямлі мяне вучыць
Любві штоночна і штогодзёна.
І верш цячэ па целе сонным
І новай музыкai гучыць!*

Што, на першы погляд, выяўляе з сябе паэзія Я. Янішчыц? Святуго прастагата... Ні выбітнага інтэлектуальнага мыслення, ні своеасаблівага філасофскага развою і заглябленасці... Аднак чаму ж менавіта яе вершы такія помныя і яркія ў чытацкай памяці, ачышчальныя для душы, як глыток жывой вады? За кошт чаго, з якой прычыны яны не пакідаюць аб'якавымі ні аптымістаў, ні песімістаў, ні шчаслівых, ні гаротных?

Ды відаць таму, што словы яе выдыхнуты з унутрана перажытых і змысленых праўд чалавечага лёсу, і не толькі яе ўласнага, але таго — агульначалавечага, — што маланкава пішацца на Зямлі высокім Небам... Яўгенія сама была і Прыродай слова і яго вестуном... Жывілася ім сама і ажыўляла іншых. Нездарма, надзеленая высокім дарам, аднойчы адступіўшыся ад яго, невзвартна і безбаронна абрынулася ўніз...

Зрэшты, яна і сама не магла ведаць прычыны і сутнасці свайго таленту, хоць задавалася такім пытаннем ужо з першых сваіх вершаваных радкоў:

*Хаджу па нівах,
па лугах азёрных,
Начуло летуценна ў будане.
Я думаю,
чаму мне так прасторна?
І песня прылятае да мяне.*

Гэтага не ведае ніхто, ні адзін сапраўдны паэт. Бо — таемства. Табе выпала — ты і віся, як калекса горб... Бачна толькі нязуальная непрывабная яго частка — зямное, а духоўнае, унутранае яго напаўненне павінна, як німб, узвышацца над гарбом і ўраўнаважваць юдоль Паэта. Нярэдка гэтая няўвідная барацьба канчаецца трагічна...

Амаль ніхто не звярнуў асаблівай увагі на, можна сказаць, апошняю прыжыццёвую публікацыю Я. Янішчыц у часопісе "Малодосць" (№ 7, 1988), яе нарыс да 70-годдзя вядомага крытыка Рыгора

Бязрозкіна, які называўся "Праз трапяткое лісце год". Дзіўна, бо як на маю думку, у гэтым нарысе паэткі нечакана, не шкадуючы сябе, даволі жорстка і самакрытычна "прагаварылася", выказваючы шмат якіх свае "сакраментальныя" погляды на літаратуру і ўласную паэзію ў прыватнасці. Я працтыую тут, на маю думку, самае важнае: "Сапраўды, лёс быў па-асабліваму прыхільны і ласкавы да мяне, калі спаслаў мне нават у сябры і дарадцы такіх "крытычных" пісьменнікаў, як Рыгор Семашкевіч і Варлен Бечык, як — Рыгор Саламонавіч Бязрозкін. Жахлівы збег акалічнасцей, калі цяпер ніводнага з іх няма ўжо ў жыццях, але — ёсць яны ў маім лёсе, жывуць яны ў маёй удзячнай памяці і ў сэрцы. (...) Вядома, што ніхто не можа прадабчыць шлях паэта: у жыцці шмат метамарфоз! І тым не менш, ніхто так станоўча не ўплывае на фарміраванне асобы, як разумная і вострая крытыка: пакуль не агрубела душа і пакуль нейкі максімалісцкі дух хоча, імкнецца "обьяць неабьятнае", пакуль нават не так складана бачацца ўсе папярэдняе правалы і ўзгоркі!"

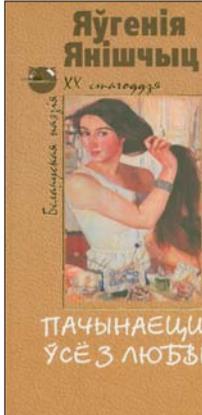
А вось як, у яе запісе, выказаўся пра яе пасляпершакніжныя вершы Р. Бязрозкін у прыватнай размове: "Шкада, што рамантычны плашчык ніяк з сябе не можаце зняць. Глыбіні мала. Такого, каб прабівала навывлёт, каб за сэрца брала. А ўвогуле, Жэня, не пішыце больш падобных вершаў. Можна, я сказаў Вам надта рэзка, але інакш пакрывіў бы перад ісцінай."

І вось яе рэакцыя на гэтыя словы: "І колькі разоў пасля крытычных заўваг Рыгора Бязрозкіна я адчувала нейкую падаўленасць, нават адчай! І колькі ж разоў гэты самы адчай, які непасрэдна выліваўся ў неабьякавасць, не даваў ужо супакою душы тады, калі яна пісала, шукала, крэсліла і адшуквала патамны сэнс слова! Колькі разоў зноў і зноў успамінаю яго незабыўныя словы: "Не пішыце падобнага!" Ці здолела, ці здолела прытрымлівацца гэтага адкрытага бярозкінскага пажадання заўсёды? Але, так ці інакш, была і ёсць у маім жыцці выдатная пачатковая школа работы са словам, над словам. Над сабой."

І яшчэ яна, у тым жа нарысе, запісвае пачутае ад таго ж Р. Бязрозкіна: "Не забывайце на амаль неміласэрную, пякельную працу са словам. Памятаецце, у Пастэрнака: "Жыць і стараты ў всех в обычае, но жизнь тогда лишь обесмертишь, когда ей к свету и величю своею жертвой путь прочертишь". І не забывайце, што паэты — малашчаслівы народ. Я не паляхою вас, Жэня. Але, каб напісаць сапраўдныя жыццёвыя радкі, патрэбна, каб і жыццё было адпаведнае. Паэзія — гэта тая ж споведзь, а можа, — і плаха".

Як можна зразумець з нарыса, менавіта другі яе зборнік "Дзень вечаровы" найбольш жорстка крытыкаваў Р. Бязрозкін, які яна, заўважце, не ўключыла ў свой прыжыццёвы томик выбранага "У шуме жытняга святла". Аднак звярніце ўвагу і на такі парадокс, што менавіта за гэты зборнік ("Дзень вечаровы") паэткі была ўтанараваная прэміяй Ленінскага камсамола Беларусі. На гэтым прыкладзе кожны з нас можа даць сваю ацэнку вечнаму і часоваму, як і тое, што не заўжды ўзнагароды вызначаюць сапраўдную мастацкую вартасць паэтычных твораў.

З гэтага часу яе стаўленне да ўласнай творчасці рэзка перамянілася ў бок самакрытычнасці (а падчас і перабору ў такім падыходзе). Вось, да прыкладу, што пісала Я. Я-

нішчыц у лісце да мяне 21 сакавіка 1987 года: "Аўтарка "Каліны зімы" жыве ў пастаннай незадаволенасці сабою (не падумай толькі, што гэта нейкая жаночая гульня!), але гэта сапраўды так: то дапякаю сабе за лішнюю расчуленасць, то наракаю на аднолькавыя памеры вершаў, то, увогуле, хочацца забыцца на некаторыя радкі... Адчуваю, што з кожным нейкім перыядам жыцця пішацца ўсё цяжэй і разам з тым — баюся рассыпаць, разгубіць тое далёка-светлае, шчымяліва-трывожнае, што змалку яшчэ ўвабрала ўражлівае сэрца. Менавіта гэты "запас" не раз дыктаваў мне мае безаглядныя радкі".

Адназначна, што апынуўшыся ў такім "падвешаным" стане, адчувалючы пэўны крызіс уласнай паэтычнай творчасці, паэткі спрабавала знайсці нейкія новыя метады запатрабаванасці свайго літаратурнага таленту. Напісала некалькі паэм: "Акіно ў дождж", "Ягадны хутар", "Зорная паэма", аднак яны не займелі шырокага розгаласу ў чытача, зацікаўленай крытычнай гаворкі і не задавалі яе самую. Усё ж голас у яе быў менавіта лірычны, мог выцягваць самую высокую, але, скажам так, не надта "доўтую" ноту... Была і проза. Апаваданні. Абсалютна не яе жанр. Жар яе душы не мог стыць на прыску сярмяжнага будзённага расповеда.

*Маё аблічча — толькі форма,
Агуляя для струн душы.*

Агулам ж, чыста пра асабістае жыццё паэткі нешта пэўнае пісаць пакуль цяжка. Час адкажа на многія зацненныя пытанні. Можна хіба толькі штрыхам і прывесці абрывістую лінію лёсу. (Пра іх вяселле з паэтам С. Панізікам ведала шматлікая грамадскасць (тагачасны "ЛіМ" таксама паведамляў пра гэтуго падзею і нават ілюстравал яе фотаздымкам). Пасля — Прага, Забэйд-да-Суміцкі, падараваны ім залаты пяцірык. І тут жа — абеспагонены і абеспартыены муж і паэт С. Панізік. Пра іх развод мала што вядома па сутнасці, апроч самога разводу. Затым — цяжкая аўтааварыя. Хвароба сына. Агульны псіхалагічны крызіс уласнага жыцця...)

Як піша ў сваіх успамінах "Кладка тоненька" (у кніжцы "Дрэва жыцця") Алег Лойка: "Пачаліся ўцёкі ад адзіноцтва, ад непрымання таго што ейная эпоха ёй нязвала, а душа яе з тым не мірылася, свядома і падсвядома, напэўна, не змрала, паглыбляла душэўны разлад, душэўны крызіс.

Ты пакліч мяне, пазаві!

(...)

Пачынаецца ўсё з любові...

На кліч любові яна ішла, на кліч гармоніі, а яе сустракала, пераймала бюро камсамола, ЦК камсамола, парткамы. "Пачынаецца ўсё з любові", і ў яе пачынаецца ўсё з любові, ды кладка аказалася тоненькай. "А я — малодзенька" не перад "вадой халоднаекай" была, а вунь перад якімі каламутнымі вірамі ды вокнамі дрыгвы. Любоў Жэні Янішчыц, Яўгені Янішчыц да жыцця, да маці, бацькі і ўсіх сваіх палескіх цётка і дзядзькоў, да ўсяго свайго зьянення, вельясніцкага, надзясельдавага Палесся, да ўсёй Беларусі дала беларускай літаратуры, беларускай паэзіі сапраўды вельмі многа. А што забрала Жэню Янішчыц і Яўгенію Янішчыц ад беларускай паэзіі, ад Беларусі, тое — монстравае, звыроднае, нялюдскае, няхай бы яно хутэй сыходзіла на нічыя лозы, на сухія долькі!...

*Апынуся
калі сярод чорных варон, —
Я памру,
ды не буду па-іхняму каркаць.
Як кажуць, далей паглыбляцца
няма куды...*

А што тычыцца менавіта гэтай кнігі, то ў мяне ёсць толькі два пытанні прыватнага характару да рэдактара гэтага гожага выдання. Першае: навошта было, скарыстаную ў афармленні вокладкі карціну З. Серабракавай, з не сумістэстычнай для беларускай мовы назвай "За туалетах", падпісваць ажно на сёмай яе старонцы? Чытаючы гэты надпіс, адстаронены ад выявы самой карціны, прыхільнік цнатлівай лірыкі можа падумаць пра што заўгодна, але неабавязкова пра тое, што намалывана на вокладцы, а менавіта — ранішняе жаночае прыбіранне.

Другое, яшчэ больш далікатнае: чаму ў біяграфічнай даведцы напрыканцы кнігі замест пазначкі аб трагічнай гібелі паэткі напісана "памерла 25 лістапада 1988 года"? Няўжо рэдактар думае, што ўсе паэты паміраюць ад старасці і хваробы ў хатняй пасцелі ці на бальнічным ложку? Ці спрадавала савецкая псіхалогія ідэалагічных прыхарошваных пісьменніцкіх біяграфій? Дакладнасць якога б там ні было выраку творцы — гэта вельмі важная лёсавая і сімвалічная пазнака, што адкідае праекцыю на ўсё будучае ЖЫЦЦЁ яго твораў ...

*Але гудзе любові крылле,
Шчаслівы славачы прыгнёт.
Жыццё маё, і там, на схіле,
Ты ўсё — загадкавы палёт.*

Ва ўсім астатнім, апроч некалькіх карэктарскіх недаглядаў (асабліва рускіх "расніц" замест беларускіх "крынціц" у вершы "Паэт" на стар. 239), кніжка выглядае проста цудоўна. І што тычыцца твораў і іх адрбору, тут у мяне таксама няма ніякіх прэтэнзій: усё вартае з яе паэзіі прысутнічае. Сама ж кніжка сталася для мяне дарэчнай нагодай для гэтай гаворкі пра трагічную таленавітую паэтку, 60-годдзе з дня нараджэння якой мы будзем адзначаць гэтай восенню. Ёсць надзея (прынамсі тэксты), што і ў РВУ "Літаратура і Мастацтва" да гэтай даты пачаць свет арыгінальны зборнік успамінаў пра Яўгенію Янішчыц.

Менавіта яе творчасць і яе імя, як сцвярджаюць выкладчыкі філалагічных факультэтаў ВНУ, і сёння найбольш папулярныя і вядомыя сярод студэнцтва. Сотні рэфератаў, курсавых і дыпломных работ напісаны паводле паэзіі Яўгеніі Янішчыц. Значыць, творчае яе жыццё пражыта плённа. У нашай нацыянальнай паэзіі ёсць некалькі імён, пры ўпамінанні якіх трымціць і замірае маё сэрца: Максім Багдановіч, Уладзімір Жыбка, Анатоль Сербантовіч, Уладзімір Караткевіч, Яўгенія Янішчыц, Васіль Гадулька, Анатоль Сыс... Што і казаць, "зямля пад бэльмі крыламі" багатая на таленты. Яе ёсць каму бараніць і стаяць на варце яе духоўнасці. Шкада толькі, што вырак тут выпаў нам такі неміласэрны.

*Будзе слоту абвясціць прагноз,
Лістабой учыніць ператруску.
Песняй, што расчуліла да слёз,
Я прыму цябе па-беларуску.
Крайо бласлаўленага дачка,
Дзякуй лёсу,
маю не ў нагрукку —
Зорны крыж Мацяя Бурачка...
Ты ўва мне прызнаеш беларуску?
Сто разоў шукай другой красы,
А тым больш што свет
даўно не вузкі!*

*...Ды калі ты не бязродны сын —
Гавары са мной па-беларуску.
Час — вар'ят, шалёнае таксі.
Толькі ўсё ж не мысляю
я аб спуску.
Кажаш, што магілы зараслі?
Памаўчы са мной па-беларуску.
На жаль, на жаль... ды, верыцца,
не назаўсёды...*

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

ГА "Саюз пісьменнікаў
Беларусі"

РВУ "Літаратура
і Мастацтва"

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР
Анатоль КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная калегія:

Анатоль Акушэвіч
Лілія Ананіч
Алесь Бадак
Дзясні Барсукоў
Святлана Берасцень
Віктар Гардзей
Уладзімір Гіламедаў
Вольга Дадзімава
Уладзімір Дуктаў
Анатоль Жук
Вольга Казлова
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крайдзіц
Віктар Кураш
Дзмітрый Лыбін
Алесь Марціновіч
Мікола Станкевіч
Юрый Цвяткоў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

220034, Мінск,
вул. Захарава, 19

Тэлефоны:

галюны рэдактар,
намеснік — 284-66-73

Адрэсы:

публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-66-71
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы і паэзіі — 284-44-04
мастацтва — 284-82-04
бухгалтэрыя — 284-66-73
Тэл./факс — 284-66-72

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.
Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведамляюць сваё
прозвішча, поўнасю імя і
імя па бацьку, пашпартныя
звесткі, асноўнае месца
работы, зваротны адрас.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва".

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва".

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856
Наклад 3672
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друку
12.03.2008 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 1308

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

